

Arbeidsnotat 28/01

**Unge voksnes flyttevalg
En gjennomgang av koblede flyttedata
for seks norske kommuner**

av

**Eli Janette Fosso
Sturla Alvheim**

SNF-prosjekt nr. 4296:
«Moderne ungdommers liv og konstruksjon av marginale steder»

Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd over Regionalforskningsprogrammet

STIFTELSEN FOR SAMFUNNS- OG NÆRINGSLIVSFORSKNING

Bergen, august 2001

ISSN 0803-4028

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og i strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

FORORD

Innenfor Norges forskningsråds regionalforskningsprogram har SNF ansvaret for prosjektet «Moderne ungdommers liv og konstruksjon av marginale steder». Prosjektet har pågått siden høsten 2000, og resultatene presenteres i en serie arbeidsnotater.

Dette notatet er skrevet av førsteamanuensis Eli Janette Fosso ved Institutt for geografi, Universitetet i Bergen og forskningsassistent Sturla Alvheim ved Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning.

Hensikten med notatet er å fremskaffe empirisk bakgrunnskunnskap om flyttestrømmer og befolkningsutvikling i seks utvalgte norske kommuner, nærmere bestemt Årdal i Sogn og Fjordane, Tinn i Telemark, Lebesby og Nordkapp i Finnmark samt kommunene Ullensvang og Ulvik i Hordaland. Fokus er rettet mot unge voksnes flyttemønstre, samt deres utdannings-, arbeids- og bostedsvalg. Innfallsvinkelen er kohorters livsløp der to treårskull, det vil si alle født i 1966-68 og 1957-59, følges i aldersfasen fra de er 15 år til de i 1999 hadde oppnådd en alder på henholdsvis 31 og 40 år. Med utgangspunkt i oppvekstkommune undersøkes forskjeller og likheter mellom kohortenes utdannings-, arbeids-, flytte-, og bostedsvalg. Utdanningens flyttedrivende effekt samt forholdet mellom unges utdannings- og arbeidsvalg og de respektive oppvekstkommuners arbeidstilbud er satt i sentrum for beskrivelsene.

Datagrunnlaget som notatet bygger på er SSBs koblede flyttehistoriemateriale. Opplegg og bearbeiding av datamaterialet til upubliserte tabeller (1999/2000) er utført av Kjetil Sørli ved Norsk institutt for by- og regionsforskning/Statistisk Sentralbyrå.

Bergen, juli 2001

Eli Janette Fosso
Prosjektleder

FORORD

Innhold

1. Bakgrunn og formål	1
1.1 Innledning.....	1
1.2 Problemstillinger	3
1.3 Gangen videre i notatet	4
2. Den demografiske tankemåten og Livsløpsperspektivet.....	7
2.1 Den demografiske tenkemåten og livsløpsperspektivet.....	7
2.2 Sentrale demografiske begreper	10
3. Kommunene som analyseres	14
3.1 Innledning.....	14
3.2 Kommunenes befolkningssammensetning og -utvikling.	14
3.3 Kommuneklassifisering, næringsgrunnlag og sysselsetting.	17
3.4 Kommunenes utdanningsstilbud og befolkningens utdanningsnivå.....	27
3.5 Oppsummering	34
4. Unge voksnes flyttevalg	38
4.1 Innledning.....	38
4.2 Bofasthet og flytting.....	39
4.3 Oppsummering	46
5. Utdanningsvalg og flyttemønster	49
5.1 Innledning.....	49
5.2 Sentrale definisjoner og analysekategorier	50
5.3 Aldersgruppens utdanningsnivå	51
5.3.1 Aldersgruppens valg av utdanningsretning	49
5.4 Utdanningsvalg og flyttemønster	56
5.4.1 Næringstradisjonelle kommuner blir bosteder for unge med spesifikke utdanningsvalg?.....	61
5.5 Hvem har høy utdanning?	62
5.6 Oppsummering	65
6. Forholdet mellom arbeidsvalg og flyttevalg	70
6.1 Innledning.....	70
6.2 Hvilke arbeid har de eldste kohortene valgt, og hvor blir det av dem?.....	71
6.3 Hvilke arbeid har de yngste kohortene valgt, og hvor blir det av dem?	74
6.4 Match eller mismatch mellom unges arbeidsvalg og arbeidstilbud i utvalgskommunene?.....	78
6.5 Oppsummering	82
7. Hvor blir det av utflytterne og hvilken tiltrekningskraft har utvalgskommunene på innflyttere?	85
7.1 Innledning.....	85
7.2 Hvor bosetter utflytterne seg?	85
7.3 Utvalgskommunenes tiltrekningskraft på unge voksne	89
7.4 Sentralisering og utdanning.....	90
7.5 Oppsummering	92
8. Oppsummering og ansatser til spørsmål for videre undersøkelser.	95
8.1 Oppsummering	95
8.2 Videre forskning.....	96
Referanser.....	105

1. BAKGRUNN OG FORMÅL

1.1 Innledning

Folketallsutviklingen i store deler av Distrikts-Norge har over lengre tid vært negativ. Særlig kommuner som er preget av primær- og sekundærnæringer, lavt folketall og lav sentralitet har blitt hardt rammet av nedgangen. Årsaken til nedgangen blir oftest tilskrevet netto fraflytting, men blant et voksende antall distriktskommuner forsterkes utviklingsforløpet av en aldrende befolkning og negativ naturlig tilvekst. Tidligere generasjoners flyttinger har skapt en demografisk nåsituasjon der tyngden av naturlig befolkningstilvekst tilfaller sentrale geografiske områder. I en slik situasjon vil selv stopp i all utflytting fra distriktene kunne føre til fortsatt befolkningsnedgang, samtidig som opprettholdelse av folketallet betinges av jevn tilstrømning av tilbakeflyttere i tillegg til nykommere eller nyinnflyttere. Denne situasjonen krever kunnskap om både distriktsungdommers forhold til eget oppvekststed/kommune samt kunnskap om hvor attraktive distriktene framstår som bosted for unge oppvokst i byområder. Under prosjektet ”Moderne ungdommers liv og konstruksjon av marginale steder” vil begge disse sidene av distriktsproblematikken bli belyst.

Hensikten med dette arbeidsnotatet er først og fremst å skaffe empirisk bakgrunnskunnskap om flyttestrømmer og befolkningsutvikling i seks utvalgte norske kommuner (figur 1.1). Alle kommunene har hatt jevn nedgang i innbyggertallet, de er alle preget av lav sentralitet i tillegg til at arbeidsmarkedet har stort innslag av det vi kan kalle ”tradisjonelle næringer” (jf kap. 3). I Årdal i Sogn og Fjordane er aluminiumsproduksjon dominerende næringsgren. I Tinn kommune i Telemark har også industri satt sterkt preg, selv om kommunen i dag fremstår med et mer variert arbeidstilbud. Men både Årdal og Tinn tilhører kategorien av våre tradisjonelle ensidige industrikommuner/-steder, som har hatt stor nedgang i folketallet.

Kommunene Lebesby og Nordkapp i Finnmark har hentet sin historie og sitt preg fra fiskerinæringene. Også disse kommunene, eller mer presist stedene Kjøllefjord og Honningsvåg, har vært sterkt preget av ensidighet med fiske og foredingsindustri som dominerende næringsgrener. De to siste kommunene, Ullensvang og Ulvik, er lokalisert i Hordaland. Begge er preget av landbruksnæringer, der fruktdyrking,

jordbruk og hagebruk framstår som vesentlig eksistensgrunnlag for kommunen og innbyggerne (jf. kapittel 3).

Figur 1.1 Utvalgs kommunens geografiske plassering.

Med utgangspunkt i disse seks ”næringstradisjonelle” kommunene undersøkes to utvalgte alderskohorters flyttemønstre. Innfallsvinkelen er kohorters (jf kap. 2.2) livsløp, basert på SSBs koblede flyttehistoriemateriale (Sørli 1999/2000), der to treårskull, det vil si alle født i 1966-68 og 1957-59, følges i aldersfasen fra de er 15 år til de har oppnådd en alder på henholdsvis 31 og 40 år. Det legges vekt på forskjeller og likheter både mellom kommunetyper og mellom kohortenes utdannings-, arbeids-, flytte-, og bostedsvalg. Utdanningens flyttedrivende effekt samt forholdet mellom unges utdannings- og arbeidsvalg og de respektive utvalgskommuners arbeidstilbud er satt i sentrum for beskrivelsene.

Notatet har ikke avanserte statistiske analyseambisjoner, men skal først og fremst fungere som en kvantitativ bakgrunnsramme for et mer kvalitativt orientert forskningsprosjekt om unges forståelse av og forhold til sine respektive oppvekststeder i tre utvalgte utkantkommuner, nærmere bestemt Årdal (Fosso 1997, 2000), Lebesby og Ullensvang. Resultater fra de kvalitative undersøkelsene under prosjektet ”Moderne ungdommers liv og konstruksjon av marginale steder”, vil bli rapportert i senere arbeidsnotater. Rapportserien vil også bestå av et notat der noen utvalgte Osloungdommers forestillinger av bygda presenteres.

1.2 Problemstillinger

Den overordnede hensikten med forskningsprosjektet ”Moderne ungdommers liv og konstruksjon av marginale steder” er å forstå hvilke stedlige og samfunnsmessige prosesser og relasjoner som fører store ungdomskull ut av kommuner og steder preget av industri, fiskeri og landbruk, hvilke som knytter unge til slike steder og kommuner samt hvilke hindringer som begrenser tilbakeflyttinger og nyinnflyttinger (for begrepsdefinisjoner se kap. 2.2). Unges forhold til utdanning, arbeid og sted er sentrale analytiske innfallsvinkler til prosjektet.

Unges beslutninger knyttet til utdanning, arbeid, flytting og bosted er også de viktigste variablene for dette arbeidsnotatets analyser. Med utgangspunkt i oppvekstkommuner rettes fokus mot forskjeller og likheter mellom to kohorters valg knyttet til nevnte variabler. Forskjeller og likheter i faktiske flyttemønstre både mellom

kohorter, utvalgte kommuner og snitt-tall på landsnivå, samt forskjeller og likheter mellom kjønn vil bli belyst i notatet. Hensikten er ikke å gå inn i dype analyser for hver enkelt utvalgskommunen, men heller å framanalysere noen mønstre som preger flyttestrømmene til og fra det vi har kalt næringstradisjonelle kommuner. Datamaterialet vil likevel bli fremstilt på kommunenivå, og etter aldersgrupper og kjønn slik at detaljkunnskap kan leses ut av tabellmaterialet.

Undersøkelsen har videre som hensikt å belyse eventuelle tegn på ”match og/eller mismatch” mellom unges utdannings- og arbeidsvalg på den ene siden, og muligheten til å omsette gitte valg i kohortenes respektive oppvekstkommuner på den andre. Er det for eksempel slik at majoriteten av unge fra industri-, fiskeri- og landbrukskommuner velger andre faglige utdanningsretninger og inngår i andre yrker eller næringer enn de som hovedsakelig tilbys i oppvekstkommunene? Denne ”koblingen” søker således deskriptive svar på spørsmål knyttet til utdanningens og arbeidets betydning for unges flyttinger.

Et tredje hovedspørsmål eller tema for dette arbeidsnotatet er ulike regioners tiltrekningskraft på unge voksne. Hvor utflytterne fra undersøkelseskommunene bosetter seg og hvilken tiltrekningskraft storbyregionene har vil bli synliggjort i arbeidsnotatet. I tillegg gir analysene noen foreløpige svar og indikasjoner på hvor attraktive de seks utvalgte kommuner er for nyinnflyttere.

1.3 Gangen videre i notatet

Notatet vil bestå av åtte kapitler. I kapitlet som følger vil vi med utgangspunkt i Sørli (1995) gjøre rede for den demografiske tenkemåten, livsløpsperspektivet samt definere begreper som datamaterialet og arbeidsnotatets beskrivelser og analyser bygger på. Deretter gis en befolknings- og næringsmessige presentasjon de seks utvalgte kommunene (kapittel 3). Analyseresultatene finnes i kapitlene 4 til 7. I kapittel 4 presenteres forskjeller og likheter mellom kohortenes bofasthet og flyttinger. Deretter rettes fokus mot forskjeller og likheter i utdanningsvalg, samt utdanningens flyttedrivende effekt (kap. 5). I det påfølgende kapitlet belyses sammenhengen mellom kohortenes arbeidsvalg og bostedsvalg, samt eventuelle tegn på match

eller mismatch mellom unges utdannings- og arbeidsvalg og muligheter for tilpasning i oppvekstkommunene. I kapittel 7 ser vi på storbyregionenes tiltrekningskraft på unge voksne, samt utvalgs kommunenes tiltrekningskraft særlig med tanke på nyinnflyttere. Avslutningsvis (kapittel 8) oppsummeres de viktige funn, i tillegg gis ansatser til nye spørsmål for den videre kvalitative forskningen i prosjektet.

2. DEN DEMOGRAFISKE TANKEMÅTEN OG LIVSLØSPERSPEKTIVET

2.1 Den demografiske tenkemåten og livsløsperspektivet

Flytting har lenge vært en sentral målvariabel i norsk politikk for regional utvikling. Negative endringer i befolknings- og flyttetallene, særlig for kommuner i distriktene, har blitt betraktet som indikatorer på regionalpolitikken og regionale utviklingsstrategiers manglende vellykkethet.

Tradisjonelt har flytting blitt fremstilt som årlige totale flyttestrømmer over kommunegrenser. Som sådan blir flyttefenomenet en romlig prosess som angår en relativt liten andel av den samlede befolkningen. Totalbefolkningens samlede flyttinger kan dermed gi opphav til feilfunderte problemstillinger og målsetninger (Sørлие 1995). Tar man utgangspunkt i totale flyttestrømmer skjules for eksempel forholdet mellom årlige aggregerte flyttetall og de valg enkeltmennesker gjør i ulike faser av livsløpet (Grimsrud m.fl 1997).

Eksempelvis flytter under 5% av den totale befolkningen hvert år, selv i de hardest rammede fraflyttingskommunene, mens hele 75-80% av alle kvinner og 65-70% av alle menn flytter minst en gang i løpet av aldersfasen 15-35 år (ibid.). Denne tette koblingen til alder gir et viktig argument for at flytting må forstås og analyseres i et livsløsperspektiv, der personer og årskull følges gjennom ulike aldersfaser (Sørлие 1995).

Et livsløsperspektiv på flytting kan kanskje bidra til å avdramatisere de mest mytebelagte beskrivelsene av fraflyttingen fra periferikommunene, sies det i SSBs Aktuelle befolkningstall (3/99 s. 5). *Totalt sett* forlater ikke ungdommen distriktene i større grad enn tidligere, men fraflyttingen er fortsatt høy og har vært det lenge. Slike "avdramatiserende" konklusjoner er imidlertid basert på aggregerte regionale observasjoner, og fraflyttingsproblematikken kan derfor utarte seg annerledes på et kommunalt nivå. Også konsekvensen av vedvarende utflytting i form av reduserte barnekullstørrelser, kommer tydeligere fram på dette geografiske nivået. Demografiske endringer som reduksjon i barnekullstørrelser, vil faktisk kunne ha

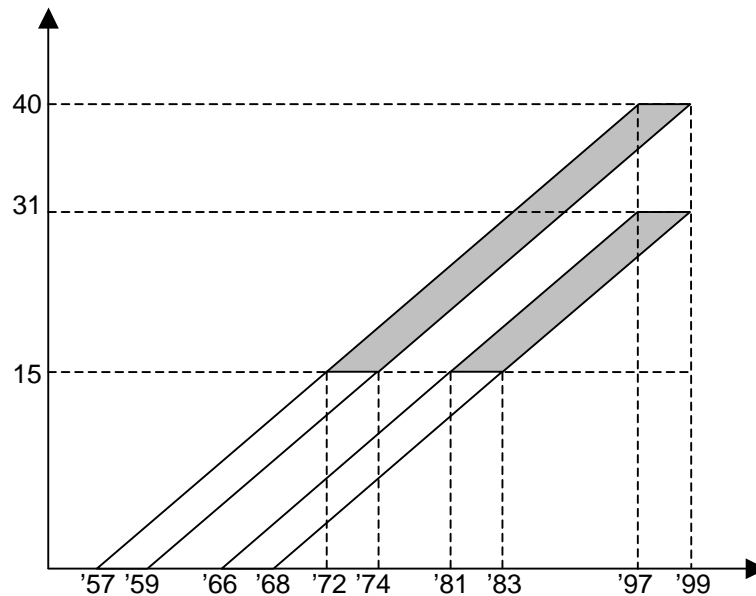
større innvirkning på befolkningsutviklingen enn det en realistisk bedring i flyttefordelingen kan kompensere for. Med andre ord kan aldersstrukturen i kommunene virke reduserende på folketallet uavhengig av flyttinger.

I et livsløpsperspektiv forstår Sørliie flytting som ”summen av alt som skjer gjennom de ulike aldersfasene som passerer i løpet av perioden: flytting inn fratrukket flytting ut gjennom hver fase, fratrukket alle dødsfall i den samme fasen” (1995:26). Dette kalles ”den demografiske tenkemåten” som forutsetter at man tar hensyn til to sentrale demografiske forhold.

For det første at menneskelig adferd inngår som ledd i kjeder bestemt innenfor individuelle livsløp, og at statistikk bygges opp av biografiske enheter knyttet til enkeltmenneskers gjøremål på ulike stadier og faser av livet.

For det andre tas det utgangspunkt i kohorter som gjennomlever sine liv samtidig, og der summen av personers adferd i ulike faser fremstår som den historiske utviklingen. Historien blir således forstått som lag på lag av livsløpshistorier, gruppert sammen i årskull og med parallelle forløp i tid. Tallmaterialet eller statistikken må også tolkes på dette grunnlaget (Sørliie 1995), der flytting i et livsløpsperspektiv forstås som et prosessbasert analyseopplegg som kan gi *ansatser* til å avdekke årsaker til unges flyttinger.

Det analytiske utgangspunktet for dette arbeidsnotatet er ”livsfasebasert tids-serieanalyse” (Sørliie 1995). Det vil si at valgene til aggregat av personer og årskull, dvs. en kohort, følges gjennom en bestemt livsfase (figur 2.1). Som sagt er det utdannings-, arbeids-, flyttings- og bostedsvalg i livsfasene til 1957-59- samt 1966-68-kohortene som studeres i dette arbeidsnotatet. 1957-59-kohortene er fulgt fra de er 15 til de er 40 år, mens 1966-68 kohortene er fulgt fram til de er 31 år. Dermed har vi fanget inn den *faseforskyvningen* som universitets- og høyskoleutdanning normalt gir i forhold til oppnådd alder ved første registrerte flytting.

Figur 2.1 Analyseperspektivet i en livsfasebasert tidsserieanalyse (etter Sørliie 1995).

Tall presentert i SSBs Aktuelle befolkningstall 3-5/99 peker for eksempel på at den målte bofastheten (pr. 100 av opprinnelig befolkning på 15-årstrinnet) på 23-årstrinnet har økt betydelig i periferikommunene, og da særlig blant kvinner. Dette kan ved første øyekast tyde på en positiv utvikling i kvinners bofasthet. Men denne positive tendensen kan ikke tolkes som et tegn på at flere unge blir værende. Den viser snarere til en klar faseforskyvning i ungdommenes utdanningsløp (SSB AB 3/99 s. 4). Borteboende studenter melder som regel ikke flytting, og når vi vet at flere 23-åringer enn noen gang tidligere er under utdanning, ligger mye av grunnlaget for endringen i målt bofasthet skjult her.

Registrert flytting, dvs. flytting registrert med melding til Folkeregisteret (jf kapittel 2.2), kommer i dag senere i livsløpet enn situasjonen var tidligere. Denne forskyvningen blir tydelig ved at forskjellene i målt bofasthet nesten er borte på 35-årstrinnet. Dermed kan det som i utgangspunktet kunne tolkes som et positivt utviklingstrekk for periferikommunene, like gjerne vise seg å ha motsatt effekt da utdanningsflytting både svekker båndene til oppvekstkommunen (Fosso 1997) samtidig som bånd til for eksempel studiestedet kan styrkes i et langt studieforløp (Wiborg 1999).

Med utgangspunkt i starten og slutten på en livsfase fra 15 år til henholdsvis 31 og 40 år har vi forsøkt å fange inn denne livsfaseforskyvningen. Ved å bringe inn flere geografiske områder, flere kohorter i tillegg til å skille mellom kjønn, vil det dermed være mulig å avdekke systematiske forskjeller og/eller eventuelle likheter i valg over tid. Utvalgskommunenes befolkningsutvikling vil samtidig kunne belyses ved hjelp av kunnskap om hvor mange og hvem som passerer de ulike livsfasene til ulik tid, og hva nye kull i sum gjør annerledes enn forgjengerne. Datamaterialet som dette notatet bygger på vil for eksempel kunne belyse endringer i hvor stor andel av den opprinnelige befolkningen i en kommune som aldri flytter, hvor mange som flytter ut for senere å komme tilbake, hvor mange som flytter for godt og hvor mange som kommer til som nykommere eller nyinnflyttere (jf kap 2.2) i en kommune i løpet av perioden.

Som sagt følges flere årskull gjennom den samme utvalgte fasen, men med det unntaket at de yngste kohortene følges over en kortere periode enn de eldste (jf figur 2.1). Selv om de eldste kohortene følges lengre, må vi likevel kunne anta at majoriteten av de yngste har slutført sin utdanning, valgt sitt første yrke og foretatt sitt første flytte- og etableringsvalg ved en alder av 31 år. De analysene som er gjort med utgangspunkt i livsløpsperspektivet viser at flytting etter en alder på 35 år er "sjeldne" (Sørli 1995 samt Grimsrud m.fl. 1997). Vi må dermed kunne anta at i alle fall hovedtyngden av "førstegangsflytterne" er fanget opp i de yngste kohortene. Dette forhindrer selvsagt ikke at det vil kunne forekomme flere uregistrerte og fortsatt aktive flyttere blant de yngste enn de eldste, men uten at dette nødvendigvis forringer arbeidsnotatets analytiske hensikter i nevneverdig grad.

2.2 Sentrale demografiske begreper

Noen demografiske begreper som allerede er benyttet og vil bli benyttet i den videre analysen presiseres som følger:

Kohort: En kohort er en gruppe individer som starter på et stadium i livsløpet samtidig, og analyseres som en enhet gjennom livsløpet. I denne sammenheng vil kohortbegrepet benyttes om alle som er født i bestemt år, og brukes ofte synonymt

med årskull og aldersgruppe. I dette prosjektet studerer vi flytteadferden til 1957-59-kohortene i aldersfasen 15-40 år, og 1966-68-kohortene i aldersfasen 15-31 år.

Flytting: Flytting defineres i offentlig statistikk som flytting over en kommunegrense, og som meldes til Folkeregisteret. Flytting innenfor kommunegrensene kommer således ikke med i flyttestatistikken. Det gjør heller ikke utdanningsflyttinger, ettersom de ikke er meldepliktige.

Bofaste: Som bofaste regnes personer som ikke har flyttet fra oppvekstkommunen i løpet av aldersfasen som studeres, dvs. fra de er 15 år til 31/40 år.

Tilbakeflyttere: Som tilbakeflyttere regnes personer som først er *registrert* som utflyttet, men som i løpet av alderen fram til henholdsvis 31 eller 40 år har registrert tilbakeflytting til oppvekstkommunen.

Utflyttere: Utflyttere er definert som flyttet fra oppvekstkommunen og innbefatter personer som fortsatt er registrert som fraflyttet ved aldersfasens slutt (31/40 år).

Nykommere: Nykommere er personer som ved aldersfasens slutt bor i en av utvalgskommunene, men de har vokst opp i en annen kommune. Begrepet nyinnflytter er etter vår mening like presist og vil derfor bli brukt sammen med nykommer-begrepet.

Videreflyttere: Videreflyttere har flyttet til kommunen, og siden videre i løpet av den aktuelle aldersfasen.

Ungdomskull: Ungdomskull er de personene som bodde i kommunen ved aldersfasens begynnelse, dvs. som 15-åring. Ved aldersfasens slutt kan disse klassifiseres som enten bofaste, tilbakeflyttere eller utflyttere.

Voksenkull: Voksenkull er de personene som bor i kommunen ved aldersfasens slutt. Disse kan klassifiseres som bofaste, tilbakeflyttere eller nykommere.

Oppvekstkommune: Alle personene i tallmaterialet er identifisert med utgangspunkt i en oppvekstkommune, som her er kommunen man bodde i som 15-åring. Dersom

man har kommet til en av utvalgskommunen etter fylte 15 år, er man definert som nykommer eller nyinnflytter.

3. KOMMUNENE SOM ANALYSERES

3.1 Innledning.

De seks kommunene som analyseres er såkalte næringstradisjonelle distriktskommuner, det vil si at industri, fiskeri og landbruk utgjør en betydelig andel av næringsgrunnlaget. Kommunene er ulike i sitt hovednæringsgrunnlag, men de har likevel mange fellesnevnerne.

For det første er kommunene i folketall relativt små og de har alle hatt betydelig befolkningsnedgang de siste tiårene. Som sådan representanter de prototyper av kommuner som har hatt store problemer med å holde på folketallet. For det andre fremstår kommunene pr i dag som det Fredriksen (2001) definere som mannskommuner. Det vil si at andelen kvinner pr 100 menn i aldersgruppen 19-49 år er under snittet på landsnivå. I 1990 var landssnittet 95 kvinner pr 100 menn i den aktuelle aldersgruppen. I tillegg kjennetegnes kommunene av næringer som har vært og er svært viktige for bosettingen i distriktene.

I det følgende vil de enkelte kommunenes befolknings- og næringsmessige særtrekk og endringer bli presentert nærmere.

3.2 Kommunenes befolknings sammensetning og -utvikling.

Som det fremgår av tabell 3.1 har alle kommunene opplevd et betydelig befolknings- tap siden 1980. Også før 1980 har folketallet vært synkende. Den største nedgangen har de to fiskerikommunene i Finnmark hatt, med henholdsvis 30% (Nordkapp) og 27% (Lebesby) tap i folketallet.

Tabell 3.1 Befolkningsutvikling 1.1.1980 – 1.1.2000.

	1.1.1980	1.1.2000	% vis endring
Årdal	6 755	5 797	- 14 %
Tinn	7 480	6 560	- 12 %
Nordkapp	4 995	3 517	- 30 %
Lebesby	2 015	1 463	- 27 %
Ulvik	1 362	1 222	- 10 %
Ullensvang	4 041	3 562	- 12 %

Kilde: SSBs løpende befolkningsstatistikk og NSDs kommunedatabase.

Også kommunenes alderssammensetning viser lite fordelaktige utviklingstrekk (tabell 3.2). I 1970 hadde for eksempel kommunene en andel 0 – 6 åringer som låg over eller på linje med snittet på landsnivå. Unntaket var Tinn. I 1990 er situasjonen motsatt. Bare de to fiskerikommunene har barnekull tilsvarende landsgjennomsnittet, men til gjengjeld har disse to kommunene hatt den kraftigste nedgangen i folketallet (jf. tabell 3.1).

Tabell 3.2 Endring i kommunenes alderssammensetning 1970 – 1990, sammenlignet med tall på landsnivå. Relativt framstilt.

Kommune	Årdal	Årdal	Tinn	Tinn	Landssnitt	
Aldersgrupper/årstall	1970	1990	1970	1990	1970	1990
(andelen 0 – 6 år)	14.8%	8.5 %	9.1 %	7.5 %	11.9	8.9
0 - 19 år	40 %	24 %	27 %	23 %	32	26
20 – 39 år	30 %	31 %	19 %	27 %	25	30
40 – 59 år	28 %	24 %	29 %	20 %	24	23
60 år og over	2 %	21 %	24 %	30 %	18	21
Kommune	Nordkapp	Nordkapp	Lebesby	Lebesby	Landssnitt	
Aldersgrupper/årstall	1970	1990	1970	1990	1970	1990
(andelen 0 – 6 år)	14.3 %	9.0 %	14.0 %	8.8 %	11.9	8.9
0 - 19 år	39 %	25 %	40 %	27 %	32	26
20 – 39 år	27 %	33 %	26 %	30 %	25	30
40 – 59 år	22 %	23 %	21 %	23 %	24	23
60 år og over	12 %	20 %	13 %	21 %	18	21
Kommune	Ulvik	Ulvik	Ullensvang	Ullensvang	Landssnitt	
Aldersgrupper/årstall	1970	1990	1970	1990	1970	1990
(andelen 0 – 6 år)	10.6 %	8.6 %	11.2 %	7.9 %	11.9	8.9
0 - 19 år	32 %	25 %	33 %	27 %	32	26
20 – 39 år	20 %	26 %	20 %	28 %	25	30
40 – 59 år	25 %	21 %	24 %	22 %	24	23
60 år og over	23 %	28 %	22 %	23 %	18	21

Kilder: SSBs kommunehefter 1970 og 1990.

Andelen 0 – 19 åringer har også sunket kraftig mellom 1970 og 1990. Nedgangen er dessuten større en tilsvarende nedgang i landsgjennomsnittet – særlig for de to Finnmarkskommunene.

I aldersgruppen 20 til 39 år kan tallmaterialet tyde på at de seks kommunene har høstet større gevinst enn tilsvarende vekst i aldersgruppen på landsnivå. Men som nevnt i kapittel 2.1 tar ikke denne typen statistikk hensyn til den livsfaseforskyvning som lang utdanning representerer. Andelen 20 – 39 åringer i 1990 ville med stor sannsynlighet vært betydelig lavere dersom utdanningsflytterne hadde vært trukket ut av tallmaterialet i utvalgs kommunene.

En tredje indikator på demografisk ”sunnhet” er kommunenes kjønnsfordeling (tabell 3.3). I 1990 fantes på landnivå 102 kvinner pr 100 menn, mens fordelingen i aldersgruppen 20 – 49 år var 95 pr 100. Fredriksen (2001) har tatt utgangspunkt i denne fordelingen og gruppert landets kommuner i henholdsvis mannskommuner (mindre enn 95 kvinner pr 100 menn), kjønnsbalanserte kommuner (95-96 kvinner pr 100 menn) og kvinnekommuner (mer enn 96 pr 100 menn). I følge Fredriksen er flertallet (60%) av de norske kommunene mannskommuner. Særlig landsbygdkommuner kjennetegnes av denne kjønnsfordelingen. 31% av landets kommuner er kjønnsbalanserte. I denne kategorien finner vi stort sett bygdebykommuner og distriktsbykommuner (for nærmere inndeling i kommunetyper se Sørli 2000:121). Større bykommuner i tillegg til noen kraftkommuner, faller i kategorien av kvinnekommuner som til sammen utgjør 9% av landets kommuner.

Tabell 3.3 Kommunens totale kjønnsfordeling, samt kjønnsfordeling i aldersgruppen 20 – 49 år i 1970 og 1990.

Kommune	Årdal		Tinn		Nordkapp		Lebesby		Ulvik		Ullensvang	
Årstall	1970	1990	1970	1990	1970	1990	1970	1990	1970	1990	1970	1990
Kvinner pr 100 menn totalt	88	92	102	107	87	90	85	88	96	100	98	93
Kvinner pr 100 menn i alderen 20-49 år	82	84	98	96	81	82	74	78	84	87	88	82

Kilder: SSBs kommunehefter 1970 og 1990.

Følger vi Fredriksens innledning ser vi at kun Tinn kan kategoriseres som en kjønnsbalansert kommune. Kjønnsbalansen var imidlertid bedre i 1970, til tross for at

kommunen i dag fremstår med et mer kvinnevennlig arbeidsmarked enn tidligere (jf kapittel 3.3). De fem andre utvalgskommunene faller alle klart innenfor definisjonen av mannskommuner. Med unntak av Ullensvang har imidlertid kjønnsbalansen bedret seg mellom 1970 og 1990.

Såkalte mannskommuner er som benevnelsen tilsier, oftest preget av manns-tradisjonelle arbeidstilbud. De seks næringstradisjonelle utvalgskommunene er typiske eksempler på slike, der henholdsvis tungindustri, fiske og foredlingsindustri samt landbruk har dannet/danner et vesentlig tilbud i arbeidsmarkedet (figur 3.1 og kapittel 3.3).

3.3 Kommuneklassifisering, næringsgrunnlag og sysselsetting.

De seks utvalgskommunene har så langt blitt omtalt som næringstradisjonelle, men over tid har de tradisjonelle næringenes dominans vært avtagende. Tar vi utgangspunkt i SSBs standarder for kommuneklassifisering (SSB 1975, 1985 og 1994) kan vi langt på vei følge endringene i kommunenes nærings sammensetning (figur 3.1).

Kommune	1975		1985		1994	
	Grunnkode	Klasse	Grunnkode	Klasse	Grunnkode	Klasse
Årdal	I-9-0B	5	IE-9-0B	3E	IE-9-0B	3E
Tinn	I-6-0B	5	I-6-0A	3	TI-5-0A	4
Nordkapp	TI-9-1B	8	TI-9-0B	4	TT-9-0B	6
Lebesby	FI-6-0B	4	TF-7-0B	1F	TI-7-0B	4
Ulvik	TP-2-0B	9	TL-3-0B	1	TL-4-0B	1
Ullensvang	L-1-0B	1	LI-2-0B	2	LI-2-0B	2

Figur 3.1 Endringer i kommuneklassifiseringskoder.

Klassifiseringskodene gir også et bilde av bosettingstettheten, og av kommunenes beliggenhet i forhold til geografiske sentre med et bedre tjenestetilbud. Tar vi utgangspunkt i Årdal ser vi for eksempel at kommunen er uten tilknytning til sentre på et høyere tjenestenivå (-0B i grunnkoden) (sannsynligvis endret med Lærdalstunnelen i år 2000). Grunnkodene for Årdal forteller oss også at mellom 90 og 100% av befolkningen i perioden 1975 til 1994 har bodd i tettbebygde strøk (-9). Tettstedene Øvre Årdal og Årdalstangen (figur 1.1) står for det meste av bebyggelsen og folketallet i kommunen.

Næringsgrunnlaget i Årdal

Figur 3.1 definerer Årdal som en kommune sterkt dominert av industri (I/IE i grunnkodene). I 1990 var godt og vel 52% av kommunens yrkesaktive sysselsatt i industrinæringene (tabell 3.4). Til sammen står industrinæringene for 68% av mennenes og 30% av kvinnenes totale sysselsetting.

Hydro Aluminium fremstår som den klart største arbeidstilbyderen. I 1993 hadde for eksempel Hydro Aluminium 1200 fast ansatte (Fosso 1997, 2000). Særlig for mennenes sysselsetting er Hydro Aluminium viktig, men bedriften står også for en betydelig og økende andel av kvinnenes sysselsetting (Steen Jensen 2000). Men totalt sett sysselsetter offentlig og privat tjenesteyting flere kvinner enn industrinæringene (tabell 3.4).

Tabell 3.4 Yrkesaktive Årdal 1990 etter næring og kjønn. Absolutte og relative tall.

Næring	Kvinner		Menn		Totalt	
	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	27	0.75			42	1.2
Oljeutvinning og bergverksdrift						
Industri	455	12.78	1400	39.34	1855	52.1
Kraft og vannforsyning			54	1.51	63	1.8
Bygge- og anlegg	25	0.70	183	5.14	208	5.8
Varehandel, hotell og restaurant	280	7.86	94	2.64	374	10.5
Transport, lagring, post og telekommunikasjon	49	1.37	55	1.54	104	2.9
Bank, forsikring, forretningsmessig tjenesteyting	53	1.48	53	1.48	106	3.0
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting	590	16.58	204	5.73	794	22.3
Totalt	1493	41.96	2065	58.03	3558	100

Kilde: SSBs Kommunehefte 1990.

Kvinnenes andel av arbeidsmarkedet i Årdal er betraktelig mindre enn mennenes. Også om vi sammenligner med sysselsettingstall på landnivå er kvinnenes andel av arbeidsmarkedet langt under landsnittet som i 1990 var på 45.27% (SSBs folke- og boligtellinger for landet). Dermed fremstår ikke bare kommunen som en mannskommune i kjønnsfordelingen i folketallet, men også hva angår nærings-sammensetning og kvinners andel av arbeidsmarkedet.

Næringsgrunnlaget i Tinn

Bak endringene i Tinn kommunes næringsgrunnlag fra industri til mer tjenesteyting (figur 3.1), ligger Norsk Hydros gradvise nedtrapping av industrivirksomheten (Hendriks 1992 og Hansen 1999). Tjenesteyting fremstår i dag som viktigere for sysselsettingen enn industrinæringene (-TI- i figur 3.1). Endringen fra industri-dominans til mer tjenesteyting gir også en god indikasjon på hvorfor Tinn er den eneste av de seks utvalgte kommunene som kan grupperes som kjønnsbalansert - både i folketall og i arbeidsmarkedet (jf kap. 3.2. og tabell 3.3).

Tabell 3.5 Yrkesaktive i Tinn 1990 etter næring og kjønn. Absolutte og relative tall.

Næring	Kvinner		Menn		Totalt	
	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	97	2.95	122	3.71	219	6.6
Oljeutvinning og bergverksdrift			(27)	0.82	38	1.2
Industri	184	5.59	582	17.71	766	23.3
Kraft og vannforsyning	40	1.21	114	3.46	154	4.7
Bygge- og anlegg			262	7.97	274	8.3
Varehandel, hotell og restaurant	346	10.52	214	6.51	560	17.0
Transport, lagring, post og telekommunikasjon	51	1.55	113	3.43	164	5.0
Bank, forsikring,, forretningsmessig tjenesteyting	61	1.85	70	2.13	131	4.0
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting	711	21.63	271	8.24	982	29.9
Totalt	1511	45.98	1775	53.40	3286	100

Kilde: SSBs Kommunehefte 1990.

Kvinnene utgjør nær 46% av arbeidsmarkedet i Tinn, hvilket er betraktelig mer enn i Årdal (tabell 3.5 jf tabell 3.4), og mer enn kvinnenenes andel av arbeidsmarkedet på landsnivå (45.27%).

Offentlig og privat tjenesteyting sysselsetter flest arbeidstakere i kommunen (tabell 3.5). Kommunal sektor samt Rjukan sykehus er de to største offentlige arbeidsplassene. Men industrinæringene er fortsatt viktig, og fortsatt spiller Norsk Hydro en viktig rolle for sysselsettingen. I 1999 bestod for eksempel Hydro Rjukan næringspark

av 50 forretningsenheter med til sammen 710 ansatte. Av disse var 473 ansatt hos Hydro (Hansen og Selstad 1999).

Tinn kommune fremstår også som en forholdsvis tett befolket bygdebykommune (for klassifisering som bygdebykommuner se Sørli 2000). I 1994 bodde ca. halvparten av befolkningen i tettbebyggelse (-6/-5 figur 3.1), med kommunesenteret Rjukan (figur 1.1) som det største og tettest bebygde området.

Næringsgrunnlaget i Nordkapp

Befolkningen i Nordkapp kommune har i alle tider forholdt seg til naturlige svingninger i fiske og fangst. Sammenbruddet i loddebestanden, påfulgt av kraftig nedgang i torskefisket rammet kommunen hardt på 1980-tallet, og befolkningsnedgangen i kommunen har vært betydelig (tabell 3.1).

Fiske og fiskeindustri er fortsatt viktige næringer i Nordkapp, men langt mindre i dag enn tidligere. Våren 1999 fantes til sammen 5 fiskeindustribedrifter i kommunen. Til sammen hadde disse bedriftene 148 ansatte (Fløysand m.fl. 2000). Til sammenligning sysselsatte fiskeindustrien 314 personer i 1980, og stod da for ca 17% av den totale sysselsettingen i kommunen. I 1999 hadde fiskeindustriens andel av total-sysselsettingen falt til vel 10% (Lindkvist m.fl. 2000).

I dag er kanskje turistnæringen like viktig, om ikke viktigere for sysselsettingen i Nordkapp. I alle fall for kvinners sysselsetting er turistrelaterte næringer viktige (tabell 3.6). Sammen med offentlig og privat tjenesteyting står varehandel samt hotell og restaurantvirksomhet for 56% av sysselsettingen, mens fiske og fangst sammen med industri står for 21%.

Som grunnkoden i figur 3.1 viste, ble Nordkapp kommune allerede i 1994 klassifisert som en tjenesteytingskommune. Dermed sysselsetter de tjenesteytende næringene mer enn dobbelt så mange som de vareproduserende (-TT i figur 3.1). Til sammen utgjør fiske og fangst sammen med industriledet, de nest største næringsgrenene i kommunen.

Til tross for stort innslag av tjenesteytende næringer i Nordkapp er kvinners andel av arbeidsmarkedet lavt. Arbeidsmarkedet i kommunen er mer mannsdominert enn på landsnivå, men likevel mindre mannsdominert enn i flere av de andre utvalgs-kommunene. Sammen med Lebesby har Nordkapp kommune også den dårligste kjønnsbalansen av de seks utvalgte kommunene (jf tabell 3.3).

Også Nordkapp kommune er klassifisert som en bygdebykommune med Honningsvåg som det mest markerte og befolkningskonsentrerte tettstedet (-9- i grunnkoden, figur 3.1).

Tabell 3.6 Yrkesaktive i Nordkapp 1990 etter næring og kjønn. Absolutte og relative tall.

Næring	Kvinner		Menn		Totalt	
	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	3	0.14	188	9.31	191	9.5
Oljeutvinning og bergverksdrift						
Industri	77	3.81	166	8.22	243	12.0
Kraft og vannforsyning	8	0.39	16	0.79	24	1.2
Bygge- og anlegg	11	0.54	141	6.98	152	7.5
Varehandel, hotell og restaurant	232	11.49	150	7.42	382	18.9
Transport, lagring, post og telekommunikasjon	61	3.02	117	5.79	178	8.8
Bank, forsikring,, forretningsmessig tjenesteyting	54	2.67	37	1.83	91	4.5
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting	429	21.24	339	16.79	758	37.5
Totalt	875	43.33	1144	56.66	2019	100

Kilde: SSBs kommunehefte 1990.

Næringsgrunnlaget i Lebesby

Lebesby kommune i Finnmark er en av landets nordligste kommuner, der mesteparten av befolkningen bor i kommunesenteret Kjøllefjord (figur 1.1). Mens Nordkapp har blitt mindre avhengig av fiskerinæringene, regnes Lebesby fortsatt som sterkt avhengig, selv om fiske, fangst og foredling også her har sakkert akterut i forhold til tjenesteytende næringer (tabell 3.7). Bedriften Aarsæther-Kjøllefjord er i dag det eneste gjenværende fiskebruket i Kjøllefjord, og utgjør selve hjørnesteinsbedriften i

kommunen (Øvrelid 1998). Modernisering har imidlertid ført til kraftig reduksjon i arbeidsstokken.

Tabell 3.7 Yrkesaktive i Lebesby 1990 etter næring og kjønn. Absolutte og relative tall.

Næring	Kvinner		Menn		Totalt	
	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	15	1.94	100	12.93	115	14.9
Oljeutvinning og bergverksdrift	4	0.51	8	1.03	12	1.6
Industri	36	4.65	82	10.60	118	15.3
Kraft og vannforsyning	4	0.51	14	1.81	18	2.3
Bygge- og anlegg	7	0.90	62	8.02	69	8.9
Varehandel, hotell og restaurant	52	6.72	43	5.56	95	12.3
Transport, lagring, post og telekommunikasjon	12	1.55	38	4.91	50	6.5
Bank, forsikring,, forretningsmessig tjenesteyting	5	0.64	6	0.77	11	1.4
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting	197	25.48	88	11.38	285	36.9
Totalt	332	42.94	441	57.05	773	100

Kilde: SSBs kommunehefte 1990.

Offentlig sektor bidrar i dag med flest arbeidsplasser (figur 3.1), mens rundt en fjerdepart av arbeidsstokken arbeider i fangst- og fiskeindustriledet (tabell 3.7). Her finnes de viktigste arbeidsplassene for menn. Fiske, fangst samt industriledet sysselsetter også flere menn enn offentlig og privat tjenesteyting.

Kvinnenes andel av arbeidsmarkedet i Lebesby er lavt, både om vi sammenligner med kvinners andel av den totale sysselsettingen på landsnivå og med de andre utvalgs-kommunene. Offentlig og privat tjenesteyting sammen med varehandel, hotell og restaurant står for hele 75% av kvinnenes sysselsetting i kommunen.

Lebesby tilhører også kategorien av våre ”minst sentrale kommuner” (Sørli 2000), og blir på dette grunnlaget definert som en landsbygdkommune. Likevel har kommunene en relativt stor befolkningkonsentrasjon i kommunesenteret Kjøllefjord. Over 60% av befolkningen bor i tettebebyggelse (-6- i figur 3.1).

Næringsgrunnlaget i Ulvik

Ulvik i Hordaland er i grunnkoden for 1994 (figur 3.1) klassifisert som en blandet tjenesteytings- og landbrukskommune, men er i hovedklassifiseringen gruppert som

en primærnæringskommune. Likevel sysselsetter de tjenesteytende næringene klart flest, mens primærnæringene sysselsetter flere enn industri, bygg og anlegg (tabell 3.8). Primærnæringene i Ulvik er dominert av landbruk og hagebruk.

Offentlig sektor er svært viktig for sysselsettingen, og Gartnerskulen på Hjeltnes utgjør en viktig institusjon for bygda, både i form av arbeidsplasser, tilbud av lokal videregående fagutdanning og med tanke på tilstrømming av ungdommer fra andre vestlandskommuner.

Tabell 3.8 Yrkesaktive i Ulvik 1990, etter næring og kjønn. Absolutte og relative tall.

Næring	Kvinner		Menn		Totalt	
	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	15	2.37	83	13.13	123	19.5
Oljeutvinning og bergverksdrift	4	0.63	1	0.15	3	0.5
Industri	36	5.69	28	4.43	41	6.5
Kraft og vannforsyning	4	0.63	8	1.26	9	1.4
Bygge- og anlegg	7	1.10	54	8.54	57	9.0
Varehandel, hotell og restaurant	52	8.22	50	7.91	115	18.2
Transport, lagring, post og telekommunikasjon	12	1.89	27	4.27	37	5.9
Bank, forsikring,, forretningsmessig tjenesteyting	5	0.79	6	0.94	17	2.7
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting	197	31.17	82	12.97	230	36.4
Totalt	293	46.36	339	53.63	632	100

Kilde: SSBs kommunehefte 1990.

Også arbeidsplasser knyttet til turisme og reiseliv er svært viktige for kommunen. Varehandel, hotell og restaurantnæringene utgjør til sammen den tredje største næringsgruppen.

Selv om Ulvik tidligere er blitt karakterisert som en mannskommune i befolknings-sammensetningen, er kvinnenes andel av arbeidsmarkedet stort, og større enn både i landssnittet og i de andre utvalgskommunene. Offentlig og privat tjenesteyting står for 67% av kvinnenes sysselsetting.

Relativt sett er også Ulvik den utvalgte kommunen som har hatt minst nedgang i folketallet. Men folketallet er i utgangspunktet lavt, og kommunen er derfor sårbar selv med små tap. Lavt folketall, spredt bosetning og lav sentralitet (figur 3.1) gjør også Ulvik til en typisk landsbygdkommune.

Næringsgrunnlaget i Ullensvang

I Ullensvang i Hordaland er også primærnæringene viktige, men kommunen blir i grunnkoden for 1994 (figur 3.1) klassifisert som en blandet landbruks- og industrikommune (-TL). Landbruket domineres av fruktdyrking. Med ca. 500 000 frukttre, framstår kommunen som en av de største fruktprodusentene i landet. Statens forskningsstasjon (Plante forsk) på Lofthus er en viktig lokal medspiller for utvikling av produksjonsvilkårene i fruktdyrkingen.

Som ellers i landet er antall personer som har sin hovedinntekt fra gården synkende. De aller fleste kombinerer gårdsdrift med fast lønnsinntekt i andre næringer. Gårdsdrift i kombinasjon med arbeid i offentlig sektor eller i industrinæringene er også en svært viktig betingelse for bosettingen.

Industrinæringene står sentralt i sysselsettingen i Ullensvang (tabell 3.9). Kommunen har noe egen industri med Hardangerbestikk i Kinsarvik som den største og mest betydningsfulle bedriften. I 2000 hadde bedriften 65 ansatte. Mange industri-sysselsatte pendler imidlertid til nabokommunen Odda. Til sammen dagpendlerer ca. 300 yrkesaktive (ca. 15%) til industristedene Tyssedal og Odda.

Tabell 3.9 Yrkesaktive i Ullensvang 1990, etter næring og kjønn. Absolutte og relative tall.

Næring	Kvinner		Menn		Totalt	
	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt	Absolutt	Relativt
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	113	5.45	285	13.76	398	19.2
Oljeutvinning og bergverksdrift	1	0.04	5	0.24	6	0.3
Industri	60	2.89	262	12.65	322	15.6
Kraft og vannforsyning	4	0.19	23	1.11	27	1.3
Bygge- og anlegg	15	0.72	156	7.53	171	8.3
Varehandel, hotell og restaurant	194	9.37	122	5.89	316	15.3
Transport, lagring, post og telekommunikasjon	42	2.02	84	4.05	126	6.1
Bank, forsikring,, forretningsmessig tjenesteyting	35	0.79	34	1.64	69	3.3
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting	420	20.77	215	10.38	635	30.7
Totalt	884	42.70	1186	57.29	2070	100

Kilde: SSBs kommunehefte 1990.

Som i de fleste andre små og mindre sentrale kommuner er offentlig sektor viktigst for sysselsettingen. Rund 1990 fikk også kommunen tilført nye offentlige arbeidsplasser gjennom ansvar for drift av et asylmottak med plass til 60 asylsøkere.

I tillegg er turisme og reiseliv en av hovednæringene i kommunen. Hoteller, pensjonater, campingplasser, leirskole og fornøylespark bidrar til helårs, men dog mest sesongbetonte arbeidsplasser.

Som vi ser av tabell 3.9 preges Ullensvang av lav kvinneandel i arbeidsmarkedet, og kan på lik linje med de andre utvalgskommunene klassifiseres som en kommune med mannsdominans - både i befolkningens og næringslivets sammensetning. Ullensvang er også typeeksempel på landsbygdkommune som befinner seg på laveste sentralitetsnivå (-0B- i figur 3.1). Samtidig fremstår kommunen som den mest grisgrendte (-2), der under 30% av befolkningen bor i tettbebyggelse (figur 3.1). Kommunesenteret Kinsarvik (figur 1.1) sammen med Lofthus står for de største befolkningsskonsentrasjonene.

3.4 Kommunenes utdanningstilbud og befolkningens utdanningsnivå.

Gjennom de siste 10-årene har utdanningsnivået i den norske befolkningen blitt betydelig hevet. Særlig de siste tiårenes ungdomsgenerasjoner har båret fram denne endringen. Fra 1970-tallet har også unge kvinner i økende grad tatt del i utdanningsløpet, og i dag danner kvinner flertall på universiteter og høyskoler.

Også unge fra utkantkommuner – kvinner som menn - har vært delaktige i denne samfunnsendringen. Relativt sett er det faktisk flest unge fra våre utkantkommuner som forsetter sin utdanning utover det videregående skolenivået. Men høy utdanning har også gitt høy utflyttingsfrekvens (Fosso 1997). Likevel har utdanningsnivået i utkantkommunene vært jevnt stigende (Sørлие 2000).

Befolkningens utdanningsnivå i en gitt kommune vil alltid være relatert til det lokale arbeidstilbudet. Derfor har storbyene, som tilbyr de med ”kunnskapskrevende” jobbene, trukket til seg størst andel unge med høy utdanning. Å øke distriktsarbeidsmarkedenes kvalifikasjonskrav fremstår i dag som en viktig og nødvendig betingelse for økt tilbakeflytting og nyinnflytting til distriktene (Fosso 1997 og 1998). Men tilbud av attraktivt arbeid i distriktene er ikke alltid tilstrekkelig for å øke folketallet, også kulturelle og sosiale kvaliteter ved steder er viktige (Fosso 1997, 1998b, Skålnes 2001 og Grimsrud 2001).

Utvalgskommunenes kulturelle og sosiale kvaliteter faller utenfor dette arbeidsnotatets hensikter. Men utdanningsnivået og utdanningstilbudet i kommunene kan være viktige indikatorer på hvorvidt unge med høy utdanning finner sine oppvekstkommuner som ”interessante” boområder. I tillegg kan utdanningsnivået i kommunenes befolkning gi en indikasjon på unge aldersgruppers mulighet til å tilpasse seg arbeidsmarkedet i sine respektive oppvekstkommuner. Dersom majoriteten av unge aldersgrupper har et markert høyere utdanningsnivå enn oppvekstkommunenes befolkning, kan dette tas som et ”mismatch-tegn” - hvilket begrenser nye generasjoners mulighet til å slå rot i hjemkommunen. I avsnittene som følger vil derfor de seks valgskommunenes utdanningstilbud og kvalifikasjonsstruktur, eller befolkningens utdanningsnivå, bli presentert nærmere.

Utdanningsnivå og utdanningstilbud i Årdal.

I kraft av sin ensidige industrikommunestatus har befolkningen i Årdal tradisjonelt hatt et lavere utdanningsnivå enn den norske befolkningen forøvrig. Til tross for industrinæringens synkende andelen av arbeidsmarkedet, ser denne forskjellen ut til å vedvare. Det er for eksempel fortsatt flere i Årdal som har avsluttet sin skolegang på grunnskolenivå (nivå 1 i tabell 3.10) og videregående nivå (nivå 2 i tabell 3.10) enn i landssnittet. Vi ser også av tabell 3.10 at relativt flere har valgt industrifaglige utdanningsretninger enn i landssnittet, mens andelen med almene fagfelt på nivå 3 er betraktelig lavere. Slike forskjeller mellom yrkesaktive i Årdals og i landssnittets utdanningsnivå og faglige utdanningsretning, må vi kunne betrakte som en ren avspeiling av ulikheter i arbeidsmarkedets kompetansekrav og -nivå. For eksempel ser vi at andelen yrkesaktive med utdanning innen naturvitenskap og teknikk eller industrifaglig høy utdanning (nivå 3), ligger godt over snittet på landsnivå, mens andelen med almen høy utdanning er klart underrepresentert i yrkesbefolkningen.

Tabell 3.10 Utdanningsnivå blant den yrkesaktive befolkningen i Årdal (16-66 år), sammenlignet med tall for landet. 1990.

Utdanningsnivå	I alt	% (N=4313)	% på landsnivå
Allment fagfelt/Grunnskolenivå (NIVÅ 1)	1189	27.56	25.98
Allment fagfelt, øk. og adm. (12 år) (NIVÅ 2)	1293	29.97	29.95
Allment fagfelt, øk. adm (høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	175	4.05	8.76
Humaniora, undervisning, helse (12 år) (NIVÅ 2)	65	1.50	2.02
Humaniora, undervisning, helse (høyskole, universitet) (NIVÅ 3)	162	3.75	4.98
Industri/teknikk/forsvar (12 år) (NIVÅ 2)	1114	25.82	16.33
Naturvitenskap/teknikk/forsvar (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	185	4.28	3.67
Samferdsel, jordbruk, fiske (12 år) (NIVÅ 2)	66	1.53	3.76
Samferdsel, jordbruk, fiske (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	:	:	:
Uoppgitt	64	1.48	4.51
Totalt	4313	≈100	≈100

Kilder: SSBs kommunehefter 1990, folke- og bolig telling for landet 1990.

Treårig videregående skolegang er forøvrig det høyeste utdanningstilbudet i Årdal kommune. Sogndal er nærmeste sted med høyskoleutdanning. Dag pendling mellom Årdal og Sogndal er mulig, likevel søker flest unge høyere utdanning i Oslo eller på Østlandet forøvrig.

Utdanningsnivå og utdanningstilbud i Tinn.

Også i Tinn er videregående skole det høyeste lokale utdanningstilbudet, og som i Årdal gjenspeiles kommunens ”historiske” arbeidstilbud i befolkningens utdanningsnivå og faglige utdanningsretning. Flere enn i landssnittet har for eksempel industrifaglig utdanning på nivå 2 (videregående nivå), og færre har utdanning på universitets- og høyskolenivået (nivå 3). Som i Årdal har også noen flere yrkesaktive enn i landssnittet avsluttet med grunnskoleutdanning.

Tilsvarende likehet med Årdal finnes i andelen yrkesaktive med høy almen utdanning. Forekomsten av slik utdanning i yrkesbefolkningen er altså lav sammenlignet med snittet for Norge. Men samtidig ser vi at forekomsten av høy utdanning innen ”helse og skole”, sammen med naturvitenskap og teknikk på høyt nivå er omtrent som i landssnittet. Dermed kan Tinn kommune vise til større og bedre bredde i yrkeskompetanse på høy nivå enn den mindre omstilte industrikommunen Årdal.

Tabell 3.12 Utdanningsnivå blant den yrkesaktiv befolkningen i Tinn (16-66 år), sammenlignet med tall for landet. 1990.

Utdanningsnivå	I alt	% (N=4197)	% på landsnivå
Allment fagfelt/Grunnskolenivå (NIVÅ 1)	1130	26.92	25.98
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (12 år) (NIVÅ 2)	1213	28.90	29.95
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	217	5.17	8.76
Humaniora, undervisning, helse (12 år) (NIVÅ 2)	107	2.54	2.02
Humaniora, undervisning, helse (høyskole, universitet) (NIVÅ 3)	187	4.45	4.98
Industri/teknikk/forsvar (12 år) (NIVÅ 2)	1012	24.11	16.33
Naturvitenskap/teknikk/forsvar (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	105	2.50	3.67
Samferdsel, jordbruk, fiske (12 år) (NIVÅ 2)	127	3.02	3.76
Samferdsel, jordbruk, fiske (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	:	:	:
Uoppgitt	109	2.59	4.51
Totalt	4197	≈100	≈100

Kilder: SSBs kommunehefter 1990, folke- og bolig telling for landet 1990.

Utdanningsnivå og utdanningstilbud i Nordkapp.

Nordkapp kommune tilbyr også videregående skole som høyeste utdanningstilbud. De som ønsker høyskoleutdanning søker hovedsakelig til Alta eller Hammerfest, mens Tromsø tar imot flertallet av unge som vil ta universitetsutdanning.

Som i Årdal og Tinn har også Nordkapps befolkning et lavere utdanningsnivå enn snittet av den yrkesaktive befolkningen i Norge (tabell 3.12). En betydelig større andel av befolkningen i Nordkapp enn i landet, har avsluttet med grunnskoleutdanning. Relativt sett har også kommunen en svært lav andel yrkesaktive med universitets- og høyskoleutdanning (nivå 3). Kun 10.5% av yrkesbefolkningen i Nordkapp har slik utdanning, mens landssnittet er på 17.5%. Både forekomsten av yrkesaktive med almen utdanning og teknisk/industrifaglig utdanning på høyt nivå (nivå 3) er klart underrepresentert i befolkningen, sammenlignet med snitt-tall for landet.

Tabell 3.12 Utdanningsnivå blant den yrkesaktive befolkningen i Nordkapp (16-66 år), sammenlignet med tall for landet. 1990.

Utdanningsnivå	I alt	% (N=2777)	% på landsnivå
Allment fagfelt/Grunnskolenivå (NIVÅ 1)	1057	38.06	25.98
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (12 år) (NIVÅ 2)	733	26.39	29.95
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	129	4.64	8.76
Humaniora, undervisning, helse (12 år) (NIVÅ 2)	22	0.79	2.02
Humaniora, undervisning, helse (høyskole, universitet) (NIVÅ 3)	116	4.17	4.98
Industri/teknikk/forsvar (12 år) (NIVÅ 2)	386	13.89	16.33
Naturvitenskap/teknikk/forsvar (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	46	1.65	3.67
Samferdsel, jordbruk, fiske (12 år) (NIVÅ 2)	146	5.25	3.76
Samferdsel, jordbruk, fiske (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	:	:	:
Uoppgitt	142	5.11	4.51
Totalt	2777	≈100	≈100

Kilder: SSBs kommunehefter 1990, folke- og bolig telling for landet 1990.

Utdanningsnivå og utdanningstilbud i Lebesby.

Som tabell 3.13 viser har den yrkesaktive befolkningen i Lebesby ekstremt lavt utdanningsnivå, både om vi sammenligner med de andre utvalgte kommunene og med tall for landet. For eksempel har hele 45% av yrkesbefolkningen i Lebesby grunnskole

som høyeste utdanningsnivå. Grunnskole er også det høyeste utdanningstilbudet i kommunen.

Bare 8% av den yrkesaktive befolkningen i Lebesby har universitets- og høyskoleutdanning (nivå 3 i tabell 3.13). Dette er den klart laveste andelen blant utvalgskommunene. Særlig forekomsten av almen utdanning samt naturvitenskap og teknikk på høyt nivå er lav sammenlignet med yrkesbefolkningen i landet.

Tabell 3.13 Utdanningsnivå blant den yrkesaktiv befolkningen i Lebesby (16-66 år), sammenlignet med tall for landet. 1990.

Utdanningsnivå	I alt	% (N=1118)	% på landsnivå
Allment fagfelt/Grunnskolenivå (NIVÅ 1)	501	44.81	25.98
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (12 år) (NIVÅ 2)	232	20.75	29.95
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	31	2.77	8.76
Humaniora, undervisning, helse (12 år) (NIVÅ 2)	14	1.25	2.02
Humaniora, undervisning, helse (høyskole, universitet) (NIVÅ 3)	46	4.11	4.98
Industri/teknikk/forsvar (12 år) (NIVÅ 2)	153	13.68	16.33
Naturvitenskap/teknikk/forsvar (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	11	0.98	3.67
Samferdsel, jordbruk, fiske (12 år) (NIVÅ 2)	61	5.45	3.76
Samferdsel, jordbruk, fiske (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	:	:	:
Uoppgitt	58	5.18	4.51
Totalt	1118	≈100	≈100

Kilder: SSBs kommunehefter 1990, folke- og bolig telling for landet 1990.

Utdanningsnivå og utdanningstilbud i Ulvik.

Sammenlignet med de fire forrige utvalgskommunene og med tall for landsnivå har relativt færre yrkesaktive i Ulvik valgt å avslutte med grunnskoleutdanning. Som følge av primærnæringenes store andel av arbeidsmarkedet i Ulvik, finnes naturlig nok flere med videregående utdanning innen jordbruk enn blant yrkesaktive i de øvrige utvalgskommunene og i den yrkesaktive befolkningen i Norge.

Forekomsten av utdanning på universitets og høyskolenivå (nivå 3 i tabell 3.14) i Ulvik ligger nær snittet for landet (16.36% - 17.5%). Offentlig sektors store betydning for den totale sysselsettingen i kommunen er nok grunnen til relativt høyt utdanningsnivå i yrkesbefolkningen.

Tabell 3.14 Utdanningsnivå blant den yrkesaktiv befolkningen i Ulvik (16-66 år), sammenlignet med tall for landet. 1990.

Utdanningsnivå	I alt	% (N=739)	% på landsnivå
Allment fagfelt/Grunnskolenivå (NIVÅ 1)	174	23.54	25.98
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (12 år) (NIVÅ 2)	205	27.74	29.95
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	71	9.60	8.76
Humaniora, undervisning, helse (12 år) (NIVÅ 2)	18	2.43	2.02
Humaniora, undervisning, helse (høyskole, universitet) (NIVÅ 3)	38	5.14	4.98
Industri/teknikk/forsvar (12 år) (NIVÅ 2)	103	13.93	16.33
Naturvitenskap/teknikk/forsvar (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	12	1.62	3.67
Samferdsel, jordbruk, fiske (12 år) (NIVÅ 2)	91	12.31	3.76
Samferdsel, jordbruk, fiske (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	:	:	:
Uoppgitt	27	3.65	4.51
Totalt	739	≈100	≈100

Kilder: SSBs kommunehefter 1990, folke- og bolig telling for landet 1990.

Foruten grunnskoleutdanning tilbyr som sagt Ulvik videregående utdanning innen ulike gartnerfag. Unge som vil ha allmennfaglig videregående utdanning flytter oftest til nabokommunen Voss. Universitets- og høyskoleutdanning tas fortrinnsvis i Bergen.

Utdanningsnivå og utdanningstilbud i Ullensvang.

Også i Ullensvang er andelen yrkesaktive som har avsluttet med grunnskoleutdanning lavere enn i snittet i landet, og i de andre fem utvalgs kommunene. Dette til tross for at grunnskoleutdanning er det høyeste lokale utdanningstilbudet. Unge fra Ullensvang reiser enten til nabokommunen Odda eller Voss for å ta videregående utdanning. Videregående utdanning ender som regel i hybel-flytting til utdanningsstedet. Som unge fra Ulvik reiser de fleste til Bergen for å ta universitets- og høyskoleutdanning.

Andelen yrkesaktive i Ullensvang med jordbruksutdanning på nivå 2 er relativt stor sammenlignet med snittet i Norge. Det samme gjelder for industrifaglige utdanningsretninger på det videregående nivået. Men forekomsten av yrkesaktive med universitets- og høyskoleutdanning (12.3%), og særlig innen almene fagfelt, er som i de fleste andre utvalgs kommunene lavere enn for landet.

Tabell 3.15 Utdanningsnivå blant den yrkesaktiv befolkningen i Ullensvang (16-66 år), sammenlignet med tall for landet. 1990.

Utdanningsnivå	I alt	% (N=2444)	% på landsnivå
Allment fagfelt/Grunnskolenivå (NIVÅ 1)	511	20.90	25.98
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (12 år) (NIVÅ 2)	723	29.58	29.95
Allment fagfelt, økonomi, administrasjon (høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	130	5.31	8.76
Humaniora, undervisning, helse (12 år) (NIVÅ 2)	61	2.49	2.02
Humaniora, undervisning, helse (høyskole, universitet) (NIVÅ 3)	115	4.70	4.98
Industri/teknikk/forsvar (12 år) (NIVÅ 2)	483	19.76	16.33
Naturvitenskap/teknikk/forsvar (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	56	2.29	3.67
Samferdsel, jordbruk, fiske (12 år) (NIVÅ 2)	207	8.46	3.76
Samferdsel, jordbruk, fiske (Høyskole/universitet) (NIVÅ 3)	:	:	:
Uoppgitt	158	6.46	4.51
Totalt	2444	≈100	≈100

Kilder: SSBs kommunehefter 1990, folke- og bolig telling for landet 1990.

3.5 Oppsummering

Som vi har sette av denne befolknings-, nærings- og utdanningsgjennomgangen finnes både likheter og ulikheter mellom utvalgskommunene, samt mellom kommunene og tilsvarende tall på landsnivå.

Befolknings- og beliggenhetsmessige fremstår utvalgskommunene som relativt like. De er alle forholdsvis små i folketall, de har lav sentralitet og de er blitt karakterisert som mannskommuner både i kjønns sammensetning og i yrkeslivet. I tillegg er stor nedgang i folketallet en fellesnevner for de seks kommunene. Tre av kommunene – Årdal, Tinn og Nordkapp – har status som bygdebykommuner, mens de tre øvrige er typiske landsbygdkommuner.

Kommunenes alders sammensetning har visse likheter, og de viser lite fordelaktige utviklingstrekk (tabell 3.2). I 1970 hadde for eksempel kommunene en andel 0 – 6 åringer som låg over eller på linje med snittet på landsnivå. I 1990 er situasjonen motsatt. Bare de to fiskerikommunene har barnekull tilsvarende landsgjennomsnittet, men til gjengjeld har disse to kommunene hatt den kraftigste nedgangen i folketallet

(jf. tabell 3.1). Andelen 0- til 19-åringer har i tillegg vært synkende for utvalgskommunene – særlig i Nordkapp og Lebesby.

Næringsmessig preges kommunene av sekundær- eller primærnæringer. Dette er næringer som tradisjonelt har vært og er viktige for distriktene. Men som kapittel 3.3 viste har de tradisjonelle distriktsnæringenes betydning for sysselsettingen vært synkende, og offentlig sektor har overtatt mer og mer av totalsysselsettingen i kommunene. De seks utvalgskommunene er likevel mer preget og avhengige av henholdsvis industri, fiske og landbruk enn de fleste andre kommuner i landet, og de tradisjonelle næringene fremstår som særdeles viktige for yrkesbefolkningen og for kommunenes eksistensgrunnlag.

Grunnet de tradisjonelle næringenes betydning for sysselsettingen, er kvinnenes andel av arbeidsmarkedene i utvalgskommunene lav. I tillegg til å bli kategorisert som mannskommuner i befolkningens kjønnsammensetning, fremstår også arbeidsmarkedene som mannsdominerte. Kvinnene har lavest andel av arbeidsmarkedet i Årdal, Ullensvang og Lebesby. De samme kommunene har skjevtest kjønnsbalanse i befolkningen. Hovedsakelig er det offentlig sektor i tillegg til privat tjenesteyting som fanger opp den kvinnelige sysselsettingen i de tre nevnte kommunene. I Ullensvang er i tillegg arbeidsplasser knyttet til reiseliv og turisme viktig, men dette er arbeidsplasser preget av sterke svingninger.

Utdanningsmessig skiller også de seks utvalgskommunenes yrkesaktive seg fra snittet på landsnivå. Først og fremst ved at andelen yrkesaktive med universitets- og høyskoleutdanning er betraktelig lavere enn i landssnittet. Unntakene er Ulvik og Tinn kommune.

I utvalgskommunene er særlig andelen yrkesaktive med almen utdanning på universitets- og høyskolenivå lav (unntatt Ulvik). Størst og best forekomst på høyt utdanningsnivå har tekniske og naturvitenskapelige utdanningstyper.

Samlet gir dette også et bilde av hvilke utdanningstyper på høyt nivå som er minst og mest etterspurt i utvalgskommunene. De unge som velger almen utdanning på høy

nivå vil ha begrenset mulighet for arbeid, mens de som velger tekniske/industrifaglige utdanningsretninger har betraktelig større mulighet for jobb. Konsekvensen av denne ubalansen er også at kommunene etterspør ”mannlige” framfor ”kvinnelige” yrkeskompetanser.

For alle seks kommunene gjelder det dessuten at andelen av yrkesbefolkningen som har henholdsvis industri, fiskeri- og landbruksutdanning på videregående nivå er relativt større enn blant de yrkesaktive i Norge. Fortsatt god rekruttering til arbeidsmarkedet forutsetter da at unge som vokser opp i slike kommuner også velger slike utdanninger. Alternativt gjøres arbeidsmarkedet og kommunenes fortsatte eksistens sterkt avhengig av nyinnflyttere.

I kapitlene som følger vil vi undersøke nærmere hvilke utdannings- og yrkesvalg unge fra de seks kommunene har gjort. Et av spørsmålene som vil bli belyst er hvorvidt de velger utdanning og arbeid som harmonerer med næringstilbudet, utdanningsnivået og den etterspurte utdanningskompetansen i oppvekstkommunene. Først vil vi imidlertid gjøre opp status for de ulike kohortenes eller aldersgruppenes faktiske flyttinger.

4. UNGE VOKSNES FLYTTEVALG

4.1 Innledning

I en serie notater kalt klassiske analyser, har Sørli i et livsløps- og kohortperspektiv undersøkt unge voksnes flyttinger og utdanningsvalg (se f.eks. Sørli 2000:121). Utgangspunktet for hans analyser er ofte aggregater av kommunetyper og ikke enkeltkommuner. Ved hjelp av aggregerte kommunetyper, mange kohorter og store ungdomskull undersøkes faktiske flytte-, utdannings-, arbeids- og bostedsvalg for å få fram de store utviklingslinjene og endringsprosessene i kategorier av kommunetyper i Norge. Slike undersøkelser gir svært nyttig helhetsinformasjon om ulike kommunetypers framtidsutsikter, men de gir mindre opplysninger om enkeltkommuners spesifikke situasjon og framtid.

I dette notatet er det enkeltkommuner og enkeltkommuners ungdomskull som danner utgangspunktet for analysene. Utvalgskommunene er ikke tilfeldige, men valgt fordi de framstår som prototyper på ”nedgangskommuner”. En utgangshypotese for de videre analysene er blant annet at utdanningssamfunnet har skapt en situasjon der unge fra næringstradisjonelle kommuner utdanner seg ”på siden av og forbi” de kvalifikasjonene som arbeidsmarkedet i oppvekstkommunene etterspør – særlig hva angår etterspørsel etter arbeidskraft i de tradisjonelle næringene. Dermed oppstår en mismatch-situasjon mellom unges valg på den ene siden og muligheter i arbeidsmarkedet i oppvekstkommunen på den andre. Slik kan også de unges utdannings- og arbeidsvalg skape en flyttedrivende effekt, med svært negative konsekvenser for næringstradisjonelle kommuner (Fosso 1997, 1998 og 2000).

I kapitlene som følger gis en grundigere oversikt over hvilke faktiske utdannings-, arbeids-, flytte- og bostedsvalg unge fra de aktuelle kommunene har foretatt. Hvorvidt flere unge i dag enn tidligere velger høyere utdanning, samt om dette i så fall resulterer i større utflytting enn før vil blant annet bli undersøkt nærmere. Også hvorvidt unge velger bort de tradisjonelle næringene er et viktig spørsmål for de videre analysene.

Som sagt i kapittel 1 vil det ikke bli foretatt dype analyser for hver enkelt kommune. Hensikten er heller, med utgangspunkt i de seks næringstradisjonelle kommunene, å framanalyserer særpreg i unges valg og flyttestrømmer. Tallmaterialet vil likevel bli fremstilt etter hver enkelt utvalgskommune, slik at alderskohortenes faktiske valg kan studeres nærmere i tabellmaterialet. I det følgende gis først en oversikt over de ulike aldersgruppenes bofasthet og flyttinger.

4.2 Bofasthet og flytting

Til tross for økende utdanning blant unge har den generelle bofastheten i Norge vært økende det siste tiåret. Også i de fleste utvalgskommunene finner vi at bofastheten er større blant den yngste aldergruppen enn den eldste (tabell 4.1). Unntakene er Lebesby og Ullensvang. Som bofaste regnes som nevnt (jf kap. 2.2) personer som bor i og heller ikke har vært utflytter fra oppvekstkommunen i aldersfasene som studeres.

Som ellers i landet er kvinnene i utvalgskommunene mindre bofaste enn menn. Dette gjelder for begge aldersgruppene. Disse hovedtendensene for bofasthet finner vi også igjen på de regionale nivåene og på landsbasis (tabell 4.1).

At bofastheten jevnt over er større blant de yngste enn eldste kan imidlertid skyldes den tidligere omtalte faseforskyvningen som høyere utdanning representerer. Men økt bofasthet er en tendens vi også finner på regionalt nivå og på landsnivå. Også andre undersøkelser viser til at bofastheten blant unge voksne er økende (se f.eks Grimsrud m.fl. 1997).

Høyest bofasthet for begge kjønn har de to industrikommunene (Årdal og Tinn) i utvalget. De har også en bofasthet som ligger over landssnittet. De øvrige utvalgskommunen har lavere bofasthet enn landet, særlig for kvinnene.

Kvinnens lave bofasthet har tradisjonelt blitt satt i sammenheng med ”medflytterfenomenet”, det vil si at kvinner ”passivt” har flyttet sammen med sin ektemann eller til sine ektemenns bosted/arbeidssted. I landbrukskommuner har forskjellen i bofasthet vært særlig stor, ettersom odelsrett og næringstilknytning har bidratt til å binde mennene sterkere til oppvekstkommunen.

Tabell 4.1. Bofasthet i ungdomsbefolkningen i de enkelte kommunene og referanseområdene, prosent

		Menn		Kvinner	
		1957-59	1966-68	1957-59	1966-68
1424	Årdal	40	50	20	44
1231	Tinn	48	62	27	44
2019	Nordkapp	22	49	17	23
2022	Lebesby	28	28	12	6
1233	Ulvik	22	43	3	22
1231	Ullensvang	37	36	8	21
10	Sør-Norge sentralt	38	45	28	34
11	Sør-Norge ellers	39	44	25	30
30	Vestlandet sentralt	48	54	35	44
31	Vestlandet ellers	39	47	24	29
50	Tromsø	52	56	40	47
51	Nord-Norge ellers	33	41	20	27
99	Hele landet	39	46	27	33

Etter at odelsloven ble endret til lik odelsrett for begge kjønn, skal prinsipielt sett denne forskjellen være utvisket. Men som tabell 4.1. viser er bofastheten fortsatt betraktelig lavere for kvinner enn menn – også i de to kommunene med stort innslag av jordbruk. Med unntak av Lebesby er faktisk den en målte bofastheten i Ulvik og Ullensvang lavere enn i de andre utvalgs kommunene, og betraktelig lavere enn i landet og i de regionale referanseområdene (tabell 4.1). Dette kan tyde på at også tradisjoner koplet til odell og generasjonsoverlevering i landbruket har mistet sin ”kraft” med tanke på rekruttering til utkantene (se Lønning 2000). Mennenes bofasthet i Ullensvang er for eksempel nedadgående. Imidlertid har unge kvinner og menn fra Ullensvang og Ulvik et noe høyere utdanningsnivå enn unge fra de andre utvalgs kommunene (jf. kapittel 5), og slike forskjeller i utdanningsnivå kan også ligge bak den lave bofastheten. Men lavest er kvinners bofasthet i Lebesby. Kvinnene har også et relativt lavt utdanningsnivå (jf. kapittel 5), men likevel blir bare 6% av de yngste kvinnelige aldersgruppene som vokser opp i kommunen boende.

På tvers av utvalgs kommunene og uavhengig av kjønn er likevel den totale utviklingstendensen i målt bofasthet positiv. Med unntak av Lebesby kan kommunene samlet sett vise til økende bofasthet mellom de eldste og yngste kohortene (tabell 4.1). Likevel har utvalgs kommunene en klart lavere bofasthet enn ”normalen” for landssnittet. Unntaket er de to industri kommunene Årdal og Tinn. Tilgang på videregående skolegang i lokalsamfunnet kan være en av grunnene til dette (jf kapittel 3). Men i tillegg er Årdal og Tinn de to største kommunene i

folketall, de har flest arbeidsplasser å tilby og de er begge bygdebykommuner med tydelige tettsteder. Langs en sentrum - periferidimensjon har Foss og Lie (referert i Sørli 2000) definert kommuner med klart tettstedspreg som bygdebykommuner. Årdal, Tinn samt Nordkapp fremstår i følge slike typologiseringer som bygdebykommuner (jf. kapittel 3), mens Lebesby, Ulvik og Ullensvang defineres som landsbygdkommuner. Følger vi en slik sentrum - periferi inndeling ser vi at nettopp de tre bygdebykommunene har størst bofasthet, hvilket betyr at slike kommuner sannsynligvis har bedre forutsetninger for økt bofasthet enn landsbygdkommunene.

På landsdelsnivå ser vi også visse geografiske forskjeller, ved at personer oppvokst i sentrale strøk (sentrum) er mer bofaste enn personer fra utkantene (periferi) (tabell 4.3). Men fire av de seks utvalgs kommunene har klart lavere bofasthet enn i snittet for utkantene i den landsdelen de tilhører – særlig for kvinnene. Begge de to industri kommunene har imidlertid en bofasthet over landsgjennomsnittet og over snittet i de respektive landsdelene – kanskje nettopp på grunn av sin størrelse og ”bygdebypreget”.

Hvorvidt økt bofasthet kan betraktes som positivt for kommunene kan imidlertid diskuteres. Dersom bofasthet representerer et tegn på lav utdanning, kan fenomenet neppe kalles positivt (jf kap 5). Men dersom økende bofasthet også betyr at uregistrerte utdanningsflyttere velger å bosette seg i oppvekstkommunen etter endt utdanning, kan økt bofasthet mellom kohortene tas til positiv inntekt for kommunene. Hvorvidt så er tilfelle undersøkes nærmere i kapittel 5.

Mens vi foreløpig velger å tolke tall for bofasthet som positive, er utvalgs kommunenes utflyttingstall for ungdomsgruppen (de som bodde i utvalgs kommunene da de var 15 år, jf. kap 2.2) langt mindre oppløftende (tabell 4.2). Selv om utflyttingsandelen har gått noe ned, kan alle kommunene vise til utflytting *langt over* landsgjennomsnittet - både for kvinner og menn og for begge de aktuelle aldersgruppene. Heller ikke ”bygdebystatus” ser ut til å forhindre den store utflyttingen.

Tabell 4.2. Utflyttere, ungdomsbefolkningen, prosent

		Menn		Kvinner	
		1957-59	1966-68	1957-59	1966-68
1424	Årdal	47	44	65	49
1231	Tinn	41	24	57	40
2019	Nordkapp	66	42	71	66
2022	Lebesby	56	53	74	66
1233	Ulvik	52	33	83	70
1231	Ullensvang	47	51	80	64
10	Sør-Norge sentralt	11	9	14	12
11	Sør-Norge ellers	22	24	26	30
30	Vestlandet sentralt	13	12	17	15
31	Vestlandet ellers	24	25	29	33
50	Tromsø	28	26	36	33
51	Nord-Norge ellers	31	29	35	35
99	Hele landet	19	18	23	23

Særlig blant kvinnene er den registrerte utflyttingen urovekkende høy. I Ullensvang og Ulvik flyttet for eksempel fire av fem kvinner født i perioden 1957-59 ut, mens to av tre kvinner født mellom 1966 og 1968 tok samme utveien. Kvinnes utflytting fra de to fiskerikommunene følger samme mønstret. Årdal og Tinn kan vise til bedre utflyttingstall, men også de taper mellom 40% og 50% av de yngste kvinnekohortene.

Også tall for tilbakeflytting til utvalgskommunen viser reduksjon mellom de eldste og yngste kohortene (tabell 4.3). Dette må imidlertid tolkes i lys av at de yngste kohortene (født 1966-68) er fulgt over en kortere periode enn de eldste.

Tabell 4.3. Tilbakeflyttere, ungdomsbefolkningen, prosent

		Menn		Kvinner	
		1957-59	1966-68	1957-59	1966-68
1424	Årdal	13	5	14	7
1231	Tinn	11	14	16	16
2019	Nordkapp	11	8	12	11
2022	Lebesby	16	19	14	27
1233	Ulvik	26	24	13	7
1231	Ullensvang	15	13	13	15
10	Sør-Norge sentralt	21	16	22	19
11	Sør-Norge ellers	19	15	21	17
30	Vestlandet sentralt	20	15	22	18
31	Vestlandet ellers	18	13	21	16
50	Tromsø	17	16	21	16
51	Nord-Norge ellers	17	14	19	17
99	Hele landet	20	15	21	18

Andelen tilbakeflyttere vil med stor sannsynlighet øke fram til de yngste har fylt 40 år. Men begge aldergruppene og de fleste utvalgskommunene har *klart lavere*

tilbakeflytting – både for kvinner og menn – enn for landssnittet og de ulike landsdelenes tilsvarende aldersgrupper. *Dermed kommer utvalgskommunene systematisk dårligere ut enn i snittet for landet og i referanseområdene.*

Som en foreløpig oppsummering kan vi konkludere med at summen av aldergruppenes flyttevalg resulterer i at alle kommunene, med unntak av Ulvik, har hatt stort tap i begge aldersgruppene mellom ungdoms- og voksenalderen (tabell 4.4). Også om vi innbefatter alle *nykommere/nyinnflyttere* til utvalgskommunene er tapet stort. Slike tap fører også med seg systematisk ”undergraving” i kommunenes demografiske strukturer (jf. kapittel 3 tabell 3.2).

Særlig kvinnetapet er stort i de seks utvalgskommunene (tabell 4.5). Men alle utvalgskommunene, med unntak av Ullensvang, har et mindre totalt kvinnetap i den yngste enn den eldste aldersgruppen. Tapet er faktisk så mye redusert at den absolutte størrelsen på voksenkullet blant de yngste kvinnene som bor i utvalgskommunene, er større enn blant de eldste. Unntaket er igjen Ullensvang.

Tabell 4.4 Antall personer i kohortene bosatt i de aktuelle kommunene ved periodens start og slutt, endring i absolutte og relative tall.

		Totalt					
		1957-59			1966-68		
		Start (15 år)	Slutt (40 år)	Endring	Start (15 år)	Slutt (31 år)	Endring
1424	Årdal	401	243	-158 -39%	368	276	-92 -25%
1231	Tinn	323	227	-96 -30%	300	291	-9 -3 %
2019	Nordkapp	288	139	-149 -52%	238	164	-74 -31%
2022	Lebesby	108	54	-21 -53%	120	69	-51 -43%
1233	Ulvik	57	40	-17 -30%	48	49	+1 +2%
1231	Ullensvang	194	138	-56 -29%	180	120	-60 -33%

Utviklingstendensen hva angår kvinners utflytting kan totalt sett tolkes som positiv, men enkelte av utvalgskommunene er klart verre stilt enn andre - særlig de to fiskerikommunene i tillegg til Ullensvang. For eksempel er kvinnetapet blant de yngste kohortene i Lebesby på 52%. Også i Nordkapp er kvinnetapet svært høyt, men situasjonen for Nordkapp er noe bedre enn i den mer ”næringstradisjonelle” fiskerikommunen Lebesby. Om vi sammenligner Årdal med Tinn, og Ullensvang med Ulvik ser vi også at *den mest næringstradisjonelle av de to eksempelkommunene har*

høyest kvinnetap mellom ungdoms- og voksefasen. Det samme er tilfelle blant menn - altså at relativt flere menn velger å forlate den mest næringsstradisjonelle kommunen.

Tabell 4.5 Antall personer i kohortene bosatt i de aktuelle kommunene ved periodens start og slutt, endring etter kjønn i absolutte og relative tall.

		Menn					
		1957-59			1966-68		
		Start	Slutt	Endring	Start	Slutt	Endring
1424	Årdal	199	142	(-57) -29%	185	155	(-30) -16%
1231	Tinn	162	120	(-42) -26%	146	152	(6) +4 %
2019	Nordkapp	148	79	(-69) -47%	132	100	(-32) -24%
2022	Lebesby	50	29	(-21) -42%	58	39	(-19) -32%
1233	Ulvik	27	20	(-7) -26%	21	27	(6) +28%
1231	Ullensvang	91	71	(-20) -22%	85	55	(-30) -35%
		Kvinner					
		1957-59			1966-68		
		Start	Slutt	Endring	Start	Slutt	Endring
1424	Årdal	202	101	(-101) -50%	183	121	(-62) -34%
826	Tinn	161	107	(-54) -34%	154	139	(-15) -10%
2019	Nordkapp	140	60	(-80) -57%	106	64	(-42) -40%
2022	Lebesby	58	25	(-33) -57%	62	30	(-32) -52%
1233	Ulvik	30	20	(-10) -33%	27	22	(-5) -19%
1231	Ullensvang	103	67	(-36) -35%	95	65	(-30) -32%

Implisitt i tallmaterialet som tabell 4.5 bygger på er alle nyinnflyttere til utvalgs-kommunene. Det vil si alle de kvinner og menn som har flyttet til de respektive

Tabell 4.6. Nykommere i andel av voksenbefolkningen, videreflytting i andel av total innflytting, prosent

		Menn				Kvinner			
		1957-59		1966-68		1957-59		1966-68	
		NYK	VID	NYK	VID	NYK	VID	NYK	VID
1424	Årdal	25	82	34	63	31	67	23	56
826	Tinn	20	78	27	60	36	71	34	61
2019	Nordkapp	37	81	24	75	32	87	44	78
2022	Lebesby	24	70	31	64	40	83	30	77
1231	Ullensvang	32	74	24	73	69	72	48	68
1233	Ulvik	35	81	48	48	75	68	64	55
10	Sør-Norge sentralt	24	47	24	33	28	50	28	38
11	Sør-Norge ellers	15	54	12	52	20	52	17	49
30	Vestlandet sentralt	21	54	20	42	24	55	24	43
31	Vestlandet ellers	11	62	10	53	17	58	15	51
50	Tromsø	46	59	39	49	51	63	48	50
51	Nord-Norge ellers	12	76	11	71	15	74	15	65
99	Hele landet	19	55	18	44	23	55	23	45

kommunene i aldersperioden etter fylte 15 år (jf. kap. 2.2). Som vi ser utgjør andelen nykommere en betydelig størrelse. I enkelte av kommunene er det faktisk nykommerne

som danner majoriteten av voksenkullet. For eksempel er andelen nykommere blant kvinner i landbrukskommunene Ullensvang og Ulvik nesten dobbelt så høy som for de andre utvalgte kommunene. Dette kan sannsynligvis settes i sammenheng med næringsstrukturen, og at odell i tillegg til den lokale ”fjell og jaktkulturen” binder mennene til hjemlassen og at kvinnene i parforholdet må flytte etter.

Selv om Ullensvang og Ulvik skiller seg ut med tanke på andelen kvinnelige nyinnflyttere, danner nyinnflyttergruppen en stor andel av voksenkullet i alle utvalgskommunene. På mange måter er det *jevn tilstrømning av nyinnflyttere* som danner den *kritiske faktor for folketallet*. Når kommunenes ”egne” (ungdomskullet) i svært stor grad har valgt å flytte ut, blir kommunene i sterkere grad enn tidligere avhengige av å skaffe nykommere til voksenkullet (jf. kap.7).

Andelen nyinnflyttere i de eldste og yngste aldergruppene viser imidlertid en nedadgående tendens i flere av utvalgskommunene – særlig blant kvinnene. Tatt i betraktning at kvinners bofasthet i ungdomskullet er lav (tabell 4.1.), at utflyttingen samtidig er stor (tabell 4.2), kombinert med at tilbakeflytting er mindre enn tilsvarende flytting for kvinner på landsnivået (tabell 4.3) samt at andelen kvinnelige nykommere i voksenbefolkningen er synkende (tabell 4.6), tegner til sammen et lite ”lystig” framtidssbilde for enkelt av utvalgskommunene (tabell 4.4. og 4.5).

Totalt sett har likevel de aller fleste utvalgskommunene en større andel nykommere enn i snittet for landets kommuner. Men også videreflyttingen blant kohortene som er representert, er svært stor og ligger for alle kommunene langt over landsnittet. Potensialet for befolkningsvekt hadde dermed vært betraktelig større dersom utvalgskommunene hadde lyktes i å begrense videreflyttingen (tabell 4.6). *Når mellom 5 og 8 av totalt 10 nyinnflyttere velger å flytte videre, tyder dette på lav attraktivitet, manglende integrering og manglende tilknytning til alle de seks utvalgskommunene.*

4.3 Oppsummering

Totalt sett må utviklingen i utvalgskommunenes flyttestrømmer kunne tolkes som positiv da det relative tapet er mindre for begge kjønn nå enn tidligere. Likevel er

tapet stort, særlig blant kvinnene. Det er videre en klar tendens til større flyttetap dess større innslag av henholdsvis industri, fiskeri og jordbruk i arbeidsmarkedet. Årdal kommune kommer for eksempel systematisk dårligere ut enn Tinn, Lebesby kommer dårligere ut enn Nordkapp og flyttetapet er større i Ullensvang enn i Ulvik kommune. Forskjellene mellom kvinners og menns flyttemønster virker dessuten forsterkende på den skjeve kjønnsbalansen som i utgangspunktet finnes i utvalgskommunene. På sikt kan dermed utvalgskommunene fremstå som enda tydeligere ”mannskommuner” (jf. kapittel 3) enn i dag. Samlet sett kommer de to største kommunene, Årdal og Tinn, best ut med tanke på nedgang i det total flyttetapet.

Når kommunene kan vise til nedgang i flyttetap, kan dette relateres til både økt bofasthet og noe redusert utflytting. Tilbakeflyttingen viser en svakt nedadgående tendens. Befolkningstallet knyttes dermed sterkere opp mot nyinnflyttere. Nyinnflytteres andel av aldersgruppene utgjør en betydelig størrelse. For enkelte av kommunene er andelen nykommere 50%. Tilstrømningen av unge voksne *til* de seks utvalgskommunen ligger også over landsgjennomsnittet for nykommere.

Stabiliteten blant nykommerne er imidlertid lav. Det overveiende flertallet velger å flytte videre, og flere blir videreflytter fra utvalgskommunene enn i gjennomsnittet på landsnivå og i de regionale referanseområdene. Stor videreflytting må man først og fremst kunne tolke som et tegn på manglende tilpasning til og integrering i utvalgskommunene.

I kapitlet som følger vil fokus bli rettet mot kohortenes utdanningsvalg, samt mot spørsmålet hvorvidt utdanning har flyttedrivende effekt blant unge voksne.

5. UTDANNINGSVALG OG FLYTTEMØNSTER

5.1 Innledning

På mange måter er det blitt en etablert sannhet at mobiliteten øker med økende utdanningsnivå. Men enkelte forskningsrapporter har vist til at denne sammenhengen ikke er entydig. For eksempel viser Sørli til at ”selv om utdanning er sterkt flyttdrivende og virker klart sentraliserende, er virkningen avtakende. Årsaken er tilsynelatende paradoksalt, nemlig at stadig flere tar utdanning. Dermed virker utdanningsveksten nå regionalt utjevner på de store regionale forskjellene som alltid har eksistert” (2000:1).

Også Heggen og Olsens (1995) undersøkelser fra Møre og Romsdal konkluderer med at økt satsning på utdanning ikke trenger å bety økt fraflytting fra distriktene. Grimsruds (1999) undersøkelser fra Indre Østlandsregionen viser derimot til klare sammenhenger mellom utdanningsnivå og flyttemønstre. Det går et tydelig skille mellom de med lav og middels utdanning på den ene siden (nivå 1 og 2) og de med høy utdanning på den andre. Den førstnevnte gruppen har økende tilbøyelighet til å bli, mens den sistnevnte (nivå 3) har svakt økende tendens til utflytting fra Indre-Østlandsregionen, skriver Grimsrud.

I dette arbeidsnotatet søkes også svar på spørsmålet om økt utdanning har flyttdrivende effekt. Men som vist i forrige kapittel er fraflyttingstendensen svakt synkende. Så fremt de yngste kohortene ikke har et lavere utdanningsnivå enn de eldste, synes således antagelsen om at økt utdanning fører til økt fraflytting å være uholdbar.

Sammenhenger mellom utdanning og flytting må imidlertid undersøkes etter flere dimensjoner. For det første må det undersøkes om det foregår en selektiv fraflytting, slik at de med lav eller middels utdanning blir mens de med høy utdanning flytter fra oppvekstkommunene. Om så er tilfelle vil nyinnflytternes utdanningsnivå fremstå som den kritiske ressursfaktor for kommunene.

Videre må det undersøkes om flyttinger kan relateres til valg av faglig utdanningsretning heller enn utdanningsnivå (Fosso 1997, 2000). Relasjonene mellom utdanningstyper - ikke bare utdanningsnivå - og flyttevalg er viktig for forståelsen av flytteprosesser. Det er også gjennom analyser av forholdet mellom utdanningers faglige retning, utdanningsnivå og flyttevalg det er mulig å avdekke mismatch-situasjoner i utvalgskommunene. Og det er bare gjennom slike analyser det er mulig å skaffe basiskunnskap om hvilke typer arbeidsplasser utkantene må kunne tilby dersom de skal gjøre seg forhåpninger om å opprettholde folketallet (jf. kap 6).

I det følgende rettes først fokus mot de aktuelle aldersgruppens faktiske utdanningsvalg. Deretter presenteres forholdet mellom utdanningsvalg og flytting. Både sammenhenger mellom utdanningsnivå og flytting, og utdanningenes faglige retning og flytting vil bli drøftet nærmere. Hovedspørsmålet som søkes besvart er hvorvidt unge i dag (1966-1968 – kohortene) velger utdanningsnivå og utdanningsretninger som i større grad enn tidligere generasjoners (1957-1959-kohortene) valg fører dem ut av oppvekstkommunene? Men gitt at fraflyttingen er nedadgående (jf. kap. 4) er kanskje situasjonen motsatt – altså at de yngste i større grad enn de eldste velger utdanning som harmonerer med arbeidsmuligheter i oppvekstkommunene. Disse spørsmålene vil vi undersøke nærmere, men først klargjøres hvilke utdanningskategorier analyse materialet bygger på.

5.2 Sentrale definisjoner og analysekategorier

Tabellene som dette kapitlet bygger på er gruppert etter både utdanningsnivå og utdanningenes faglige retning (figur 5.1). Hva angår utdanningsnivå er det skilt mellom tre nivåer. Nivå 1 er grunnskoleutdanning som også vil bli betegnet som lav utdanning. Videregående utdanning i ett til tre år (nivå 2) blir kalt middels utdanning, mens utdanning på universitets- og høyskolenivå (nivå 3) gis samlebetegnelsen høy utdanning. Disse tre nivåene er videre gruppert etter faglig utdanningsretning.

Til sammen kommer ni analysekategorier/-variabler frem. Første siffer i tallkodene viser til faglige utdanningsretninger, mens det siste refererer til utdanningsnivå (figur 5.1).

Nivå 1	Lav utdanning:
11	Omfatter grunnskoleutdanning, eller allmenn utdanning på grunnskolenivå .
Nivå 2:	Middels utdanning (1-3 år på videregående skole):
12	Omfatter allmennfaglige studieretninger på videregående skolenivå, så som tradisjonell gymnasutdanning, handels- og kontorutdanning eller økonomisk og administrativ utdanning .
22	Helse- og sosialfaglige utdanningsretninger, i tillegg til humanistiske fagretninger på videregående nivå.
32	Industri- og håndverksfaglig utdanning på videregående skolenivå.
42:	Videregående utdanning innen samferdsel, jordbruk, skogbruk og fiske.
Nivå 3:	Høy utdanning (All utdanning på universitets og høyskolenivå):
13	Allmennfaglige universitets- og høyskoleutdanninger av samfunnsvitenskapelig, økonomisk og administrativ karakter.
23	Utdanning i helsefag, undervisning og humaniora på universitets- og høyskolenivå.
33	Teknisk og naturvitenskapelig utdanning på universitets- og høyskolenivå.
43	Universitets- og høyskoleutdanning innen samferdsel, jordbruk, skogbruks- og fiskerifaglige fagfelt.

Figur 5.1 Inndelinger etter utdanningsnivå og fagfelt.

5.3 Aldersgruppenes utdanningsnivå

Hvilken utdanning de to aldersgruppene fra utvalgskommunene har valgt fremgår av tabell 5.1 og 5.2. Tallmaterialet omfatter den såkalte ungdomsbefolkningen. Det vil si alle som bodde i utvalgskommunene da de var 15 år. Nykommerne holdes foreløpig utenfor.

Den mest åpenbare forskjellen mellom de to aldersgruppenes utdanningsnivå er at færre avslutter med grunnskoleutdanning og at flere tar videregående utdanning. Dette er en landsomfattende og kjent prosess som ikke setter utvalgskommunene i en særstilling. Men med unntak av de to fiskerikommunene er det betraktelig færre i utvalgskommunene som har lav utdanning (nivå 1), og flere som har middels utdanning (nivå 2) enn i landssnittet (tabell 5.2).

Utdanning på universitets- og høyskolenivå er derimot underrepresentert i fire av de seks kommunene. Særlig i de to fiskerikommunene er andelen som tar høyere utdanning svært lav i forholdt til landsgjennomsnittet. Sammenlignet med yrkesbefolkningen i utvalgskommunene (jf. kapittel 3.4), har likevel de to alderskohortene klart høyere utdanningsnivå. I de to alderskohortene er det bare blant unge fra Ulvik

og Ullensvang vi finner en større forekomst av universitets- og høyskoleutdanning enn i landsgjennomsnittet. Det er også disse to kommunene som kan vise til relativ økning av unge som tar høy utdanning. For de fire øvrige kommunene er situasjonen faktisk motsatt – altså at underrepresentasjonen blant unge med høy utdanning er økende (tabell 5.2).

Tabell 5.1. Befolkningen fordelt etter kommune og utdanning. Absolutte og relative tall (% er avrundet til nærmeste hele tall).

Menn 1957-59		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	34	21%	26	13%	36	24%	14	28%	20	22%	3	11%
12	Almen 2	19	12%	13	7%	18	12%	1	2%	3	3%	1	4%
13	Almen 3	4	2%	9	5%	4	3%	-	-	1	1%	-	-
22	Hum/skole/helse 2	1	1%	2	1%	-	-	-	-	-	-	-	-
23	Hum/skole/helse 3	7	4%	17	9%	14	9%	5	10%	6	7%	3	11%
32	Ind/håndv/tekn 2	73	45%	95	43%	51	34%	24	48%	42	46%	11	41%
33	Ind/håndv/tekn 3	17	10%	30	15%	10	7%	1	2%	10	11%	3	11%
42	Samf/prim.nær 2	4	2%	5	3%	11	7%	4	8%	9	10%	4	15%
43	Samf/prim.nær 3	3	2%	2	1%	4	3%	1	2%	-	-	2	7%
Kvinner 1957-59		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	30	19%	46	23%	53	38%	14	24%	15	15%	2	7%
12	Almen 2	36	22%	49	24%	23	16%	15	26%	18	17%	4	13%
13	Almen 3	9	6%	15	7%	7	5%	9	16%	9	9%	2	7%
22	Hum/skole/helse 2	15	9%	17	8%	10	7%	4	7%	13	13%	1	3%
23	Hum/skole/helse 3	35	22%	35	17%	24	17%	7	12%	16	16%	12	40%
32	Ind/håndv/tekn 2	29	18%	31	15%	17	12%	6	10%	24	23%	6	20%
33	Ind/håndv/tekn 3	4	2%	6	3%	1	1%	1	2%	5	5%	0	0%
42	Samf/prim.nær 2	3	2%	3	1%	3	2%	1	2%	3	3%	3	10%
43	Samf/prim.nær 3	0	0%	0	0%	2	1%	1	2%	0	0%	0	0%
Menn 1966-68		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	17	12%	7	4%	21	16%	17	29%	0	0%	2	10%
12	Almen 2	19	13%	13	7%	21	16%	7	12%	4	5%	2	10%
13	Almen 3	8	5%	17	9%	7	5%	2	3%	9	11%	1	5%
22	Hum/skole/helse 2	1	1%	1	1%	1	1%	1	2%	0	0%	0	0%
23	Hum/skole/helse 3	2	1%	10	5%	3	2%	3	5%	4	5%	3	14%
32	Ind/håndv/tekn 2	74	51%	107	57%	53	40%	19	33%	49	58%	8	38%
33	Ind/håndv/tekn 3	13	9%	22	12%	3	2%	5	9%	14	16%	2	10%
42	Samf/prim.nær 2	11	7%	8	4%	19	14%	3	5%	5	6%	2	10%
43	Samf/prim.nær 3	1	1%	0	0%	4	3%	1	2%	0	0%	1	5%
Kvinner 1966-68		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	32	21%	17	9%	32	30%	18	29%	7	7%	3	11%
12	Almen 2	41	27%	55	30%	30	28%	16	26%	16	17%	2	7%
13	Almen 3	10	7%	19	10%	1	1%	5	8%	16	17%	1	4%
22	Hum/skole/helse 2	15	10%	9	5%	8	8%	2	3%	14	15%	5	19%
23	Hum/skole/helse 3	23	15%	32	17%	16	15%	7	11%	15	16%	6	22%
32	Ind/håndv/tekn 2	22	14%	38	21%	15	14%	13	21%	11	12%	5	19%
33	Ind/håndv/tekn 3	7	5%	10	5%	0	0%	1	2%	8	8%	2	7%
42	Samf/prim.nær 2	4	3%	3	2%	4	4%	0	0%	7	7%	3	11%
43	Samf/prim.nær 3	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%	0	0%

Både relativt og i form av indekstall er det en større andel kvinner enn menn i alle de seks utvalgskommunene som har tatt høy utdanning (nivå 3). Dette er også et mønster vi finner på landsnivå.

At flere kvinner enn menn tar høy utdanning kan også være en av grunnene til at flest kvinner flytter fra utvalgskommunene (jf. kapittel 4). Men med unntak av Ullensvang og Ulvik er andelen kvinner som tar høy utdanning underrepresentert i forhold til landssnittet (tabell 5.1). Slik sett tyder mye på at fraflytting ikke kan handle om utdanningsnivå alene (jf kap 5.4). Også unges valg av faglig utdanningsretning, samt sammenhengen mellom utdanningsretning og flyttevalg må undersøkes nærmere.

Tabell 5.2 Utdanningsindeks for ungdomsbefolkningen, aggregert til utdanningsnivå* og kommunetyper. Landet = 100

	1957-59		1966-68	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Ullensvang og Ulvik				
Nivå 1	101	45	15	52
Nivå 2	110	126	111	102
Nivå 3	80	114	116	120
Årdal og Tinn				
Nivå 1	86	74	57	92
Nivå 2	109	118	118	109
Nivå 3	93	99	80	90
Lebesby og Nordkapp				
Nivå 1	131	120	158	188
Nivå 2	102	93	109	103
Nivå 3	74	90	53	53

* Nivå 1 = Grunnskole, Nivå 2 = Videregående skole/fagutdanning, Nivå 3 = Høyskole/Universitet

5.3.1 Aldersgruppenes valg av utdanningsretning.

Aldersgruppenes valg av faglige utdanningsretning er på mange måter en gjenspeiling av næringsstrukturen i de seks utvalgskommunene (tabell 5.1 og 5.2 jf. kapittel 3). Ser vi på indekstall for utdanningsvalg (jf. tabell 5.3. og 5.4) finner vi for eksempel at andelen menn fra Årdal og Tinn som velger industrifaglig utdanning, er klart overrepresentert i forhold til landssnittet. Tilsvarende er andelen med primærnæringsrelatert utdanning overrepresentert i Lebesby og Nordkapp samt i Ullensvang og Ulvik. Slik sett tyder mye på at de unges utdanningsvalg, særlig valg av yrkesfaglige studieretninger på videregående nivå, langt på vei harmonerer med den typen næringsaktivitet og arbeid som finnes i oppvekstkommunene (jf kapittel 3). Denne "tilpasningen" mellom unges utdanningsvalg og muligheter i det lokale

arbeidsmarkedet kan også ligge bak nedgangen i det relativt flyttetapet fra utvalgskommune. Vi har også sett at relativt færre blant de yngste enn eldste har tatt høy utdanning (med unntak av Ullensvang og Ulvik). Også denne endringen må kunne ses som en lokal tilpasning som reduserer utflyttingen (jf. kapittel 5.4).

Ser vi på indekstall for utdanningsvalg på høyt nivå ser vi også visse endringer (tabell 5.4). For eksempel tok 39% flere menn i 1957-59 kohortene fra Årdal industrifaglig utdanning på universitets- og høyskolenivå enn i landssnittet. Blant 1966-68 kohortene er overrepresentasjonen sunket til 8%. Denne nedgangen kan tolkes på to måter. For det første at den yngste kohorten fra Årdal står for et mer ”tilpasset” valg slik at færre enn før må søke ut av kommunen for å finne arbeid. Denne tolkningen underbygges blant annet av et betraktelig mindre flyttetap blant de yngste med industrifaglig universitets- og høyskoleutdanning enn blant de eldste (jf. tabell 5.5). En alternativ tolkning kan være at relativt færre menn enn før finner slik utdanning interessant og søker heller mot andre høyskoleutdanninger. Denne tolkningen kan ses i lys av en svak vekst i andelen menn som velger almen universitets- og høyskoleutdanning. Tatt i betraktning at forekomsten av yrkesaktive i Årdal med slik utdanning er lav (jfr tabell 3.10) vil en slik utvikling av utdanningsvalg kunne resultere i tiltakende mismatch mellom tilbud og etterspørsel i det lokale arbeidsmarkedet.

5.3 Utdanningsindeks for ungdombefolkningen, aggregert til fagretninger og kommunetyper.

Landet = 100

	1957-59		1966-68	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Ullensvang og Ulvik				
Allmenn, samf/øk/adm	64	74	49	71
Humaniora, undervisning, helse	95	110	92	136
Industri/håndverk/teknikk, tj.yting	120	148	132	105
Samferdsel, jordbr/skogbr/fiske	154	168	119	268
Årdal og Tinn				
Allmenn, samf/øk/adm	79	100	71	99
Humaniora, undervisning, helse	94	98	59	97
Industri/håndverk/teknikk, tj.yting	127	108	125	113
Samferdsel, jordbr/skogbr/fiske	47	61	95	62
Lebesby og Nordkapp				
Allmenn, samf/øk/adm	100	120	115	117
Humaniora, undervisning, helse	120	79	58	83
Industri/håndverk/teknikk, tj.yting	93	71	81	86
Samferdsel, jordbr/skogbr/fiske	123	132	225	72

Ser vi på landbrukskommunen Ullensvang finner vi en tilsvarende utvikling mellom alderskohortene som i Årdal. Også her er det vekst i andelen menn som velger almen

Tabell 5.4. Hva slag utdanning tar ungdommen, sett i forhold til hele landet? Indekser over utdanning i ungdomsbefolkningen, landsgjennomsnitt = 100.

Menn 1957-59		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
11	Almen 1	109	68	126	145	114	57
12	Almen 2	110	61	114	19	31	35
13	Almen 3	35	65	39	0	16	0
22	Hum/skole/helse 2	77	125	0	0	0	0
23	Hum/skole/helse 3	60	119	132	139	92	155
32	Ind/håndv/tekn 2	125	133	96	134	129	113
33	Ind/håndv/tekn 3	97	139	62	18	101	102
42	Samf/prim.nær 2	37	37	111	119	147	221
43	Samf/prim.nær 3	121	66	176	130	0	483
Kvinner 1957-59		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
11	Almen 1	66	81	135	86	52	24
12	Almen 2	145	158	107	168	114	87
13	Almen 3	76	101	68	212	119	91
22	Hum/skole/helse 2	97	88	75	72	132	35
23	Hum/skole/helse 3	113	90	89	63	81	209
32	Ind/håndv/tekn 2	116	99	78	67	150	129
33	Ind/håndv/tekn 3	112	134	32	78	219	0
42	Samf/prim.nær 2	80	63	91	74	124	427
43	Samf/prim.nær 3	0	0	413	499	0	0
Menn 1966-68		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
11	Almen 1	92	30	126	231	0	75
12	Almen 2	102	55	125	95	37	75
13	Almen 3	61	103	59	39	118	53
22	Hum/skole/helse 2	91	72	101	230	0	0
23	Hum/skole/helse 3	21	84	35	80	73	221
32	Ind/håndv/tekn 2	123	141	98	80	140	93
33	Ind/håndv/tekn 3	81	108	21	78	150	87
42	Samf/prim.nær 2	146	84	280	100	114	185
43	Samf/prim.nær 3	58	0	257	146	0	404
Kvinner 1966-68		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
11	Almen 1	131	59	190	183	46	70
12	Almen 2	106	119	112	102	67	29
13	Almen 3	58	92	8	72	149	33
22	Hum/skole/helse 2	145	73	112	48	219	275
23	Hum/skole/helse 3	86	101	87	65	91	128
32	Ind/håndv/tekn 2	90	130	89	132	73	116
33	Ind/håndv/tekn 3	104	126	0	37	194	170
42	Samf/prim.nær 2	91	58	132	0	259	390
43	Samf/prim.nær 3	0	0	0	0	203	0

utdanning på høyt nivå, mens det er nedgang i andelen som velger primærnæringsrelatert universitets- og høyskoleutdanning. Også på videregående nivå ser vi samme faglige dreining – altså at flere søker mot almene fag og færre mot utdanning innen jordbruk. *Begge kommunene kan slik sett vise til endring i unges utdannings-*

valg som dreies bort fra de tradisjonelle næringene. Dette handler imidlertid ikke om klare og entydige utviklingstrekk, og de gjelder heller ikke for alle utvalgs-kommunene. Men poenget er å vise at slike endringer kan skape en ubalansesituasjon som genererer utflytting. Som vist til i kapittel 4.2 har også mennenes utflyttings-frekvens fra Ullensvang vært økende mellom den eldste og yngste aldersgruppen. Og økningen kan være forårsaket av nevnte endringer i utdanningsvalg. Hvilke sammen-henger det er mellom utdanningsvalg og faktisk flytting analyseres videre i det følgende.

5.4 Utdanningsvalg og flyttemønster

I kapittel fire viste vi til at alle utvalgskommunene har flyttetap, men at det relative flyttetapet er nedadgående. Spørsmålet er da om flyttetapet er nedadgående i alle utdanningskategorier? Tabell 5.5 viser utvalgskommunenes flyttetap/-gevinst innen ulike utdanningsnivå og fagfelt. Tabellen baseres på voksenkullet slik at også nykommere til kommunene er tatt med i tallmaterialet.

Tabell 5.5 Befolkningen fordelt etter kommune og flyttetap etter utdanning og aldersgrupper*. Relative tall.

Menn 1957-59 og menn 1966-68		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	-26	+12	-19	0	-31	-10	-43	-18	-20	100	-33	0
12	Almen 2	-32	+5	-23	-54	-50	-38	-100	-29	0	25	0	200
13	Almen 3	-25	-38	-78	-49	-75	-14	0		100	-67		0
22	Hum/skole/helse 2	-100	0	-100	-100	0		0		0			0
23	Hum/skole/helse 3	-29	+200	-71	-60	-43	+33	-60	0	-33	-75	-100	0
32	Ind/håndv/tekn 2	-21	+5	-14	-2	-55	-36	-38	-32	-17	-31	-27	-33
33	Ind/håndv/tekn 3	-53	+8	-40	-9	-60	+33	100	-100	-70	-57	-33	0
42	Samferdsel/prim.nær 2	50	-18	-60	-50	-55	-16	-50	-100	-11	0	25	50
43	Samferdsel/prim.nær 3	-33	-100	0		0		-100	0	100	0		0
Kvinner 1957-59 og kvinner 1966-68		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	0	-16	-43	-29	-57	-59	43	-22	-7	-29	0	-67
12	Almen 2	-47	-15	-47	-40	-52	-33	-73	-63	-33	-25	-25	150
13	Almen 3	-78	-30	-73	-37	-43	200	-89	-40	-67	-69	-50	100
22	Hum/skole/helse 2	-60	-20	-65	0	-70	-88	-25	-100	-62	-7	-100	-20
23	Hum/skole/helse 3	-50	4	-63	-47	-58	-19	-57	-43	-38	-40	-50	-33
32	Ind/håndv/tekn 2	7	-5	-32	-26	-71	-40	-33	-77	-39	36	-17	-80
33	Ind/håndv/tekn 3	-100	57	-50	-10	0	200	0	-100	-80	-75	0	-50
42	Samferdsel/prim.nær 2	-33	-50	-33	-67	-33	-50	0		33	-45		0
43	Samferdsel/prim.nær 3	0		0		-50	100	-100	0	100	-100	0	100

* Tap/gevinst i 1957-59 kohortene til venstre og tap/gevinst blant 1966-68 kohortene til høyre i kolonnene.

Da samtlige utvalgskommuner har flyttetap (kapittel 4), er det ikke uventet å finne netto flyttetap i stort sett alle utdanningskategorier. Det finnes dermed ingen åpenbare sammenhenger mellom gitte utdanningsvalg og flyttemønster. Likevel trer noen tydelige tendenser fram.

Sammenligner vi de to aldersgruppene ser vi for eksempel at utvalgskommunene har størst relativ gevinst blant dem som har avsluttet med grunnskoleutdanning. Flertallet av dagens unge har imidlertid middels utdanning. Blant disse høster også utvalgskommunene større relativ gevinst enn tidligere. *Dermed førerer ikke vekst i andelen som tar middels utdanning til økende flyttetap.*

Blant dem med høy utdanning er også flyttetapet nedadgående, men det er tydelige forskjeller mellom kommunene og mellom grupper med ulike utdanningsvalg. For eksempel er det større tap blant dem som velger en almen utdanning på høyt nivå (13), enn dem som har valgt en industrifaglig og teknisk utdanning (33). Tatt i betraktning at arbeidstilbudet i utvalgskommunene er begrenset for dem med almen utdanningskompetanse (kapittel 3), er ikke dette flyttemønsteret uventet.

Sammenhengen mellom almen utdanning og utflytting ser vi også blant de som har middels utdanning. Flyttetapet er gjennomgående høyere blant grupper som har almen utdanning på videregående nivå, enn de som har industrifaglig og teknisk utdanning. Slik sett tyder mye på at *utdanningens flyttedrivende effekt handler vel så mye om utdanningsretning som utdanningsnivå*. Også blant unge som har helsefaglig samt skolerelatert utdanning, er flyttetapet større enn blant de som har valgt industrifaglige utdanningsretninger. *Da flere kvinner enn menn også velger almen og helsefaglig utdanning, får kvinners utdanningsvalg større flyttedrivende effekt enn mennenes*. Det er altså ikke bare kvinners økende utdanningsnivå som kan forklare kvinners fraflytting. Det er like så mye kvinners valg av faglig utdanningsretning som ”fører” dem ut av oppvekstkommunene. Kvinners utdanningsvalg er samtidig mindre konvertible til utvalgskommunenes arbeidsmarkeder enn mennenes utdanningsvalg (jf. kapittel 3).

Så langt kan vi altså konkludere med at sammenhengen mellom utdanning og utflytting ikke nødvendigvis handler om utdanningsnivå, men like så mye om faglige utdanningsretninger. Men flyttetapet blant dem med høy utdanning er stort, særlig i Ullensvang. Likevel kan ikke utflytting knyttes direkte til utdanningsnivå, men må i tillegg relateres til unges valg av faglig utdanningsretning. Tall for utdanningsinnslag i kommunenes alderskohorter (tabell 5.6) viser tydelig denne sammenhengen.

Tabell 5.6 Utdanningsinnslag i befolkningen etter bosted ved begynnelsen og slutten av aldersfasene. Landsinnslaget=100.

Menn 1957-59		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	109	108	68	77	126	164	145	143	114	109	57	52
12	Almen 2	110	102	61	66	114	107	19	0	31	40	35	47
13	Almen 3	35	36	65	20	39	18	0		16	40		0
22	Hum/skole/helse 2	77	0	125	0	0		0		0			0
23	Hum/skole/helse 3	60	58	119	49	132	141	139	96	92	78	155	0
32	Ind/håndv/tekn 2	125	135	133	161	96	81	134	144	129	137	113	111
33	Ind/håndv/tekn 3	97	61	139	117	62	47	18	63	101	39	102	92
42	Samf/prim.nær 2	37	75	37	21	111	94	119	103	147	168	221	373
43	Samf/prim.nær 3	121	109	66	92	176	330	130	0	0	92	483	652
Kvinner 1957-59		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	66	100	81	92	135	136	86	114	52	74	24	36
12	Almen 2	145	116	158	167	107	119	168	104	114	117	87	98
13	Almen 3	76	26	101	54	68	91	212	55	119	61	91	68
22	Hum/skole/helse 2	97	59	88	62	75	52	72	125	132	78	35	0
23	Hum/skole/helse 3	113	83	90	67	89	87	63	63	81	78	209	157
32	Ind/håndv/tekn 2	116	186	99	134	78	54	67	103	150	163	129	161
33	Ind/håndv/tekn 3	112	0	134	134	32	75	78	180	219	67		0
42	Samf/prim.nær 2	80	80	63	85	91	142	74	171	124	255	427	640
43	Samf/prim.nær 3	0		0		413	482	499	0	0	432		0
Menn 1966-68		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	92	99	30	36	126	150	231	283	0	14	75	58
12	Almen 2	102	103	55	30	125	102	95	100	37	71	75	116
13	Almen 3	61	37	103	65	59	67	39	57	118	61	53	41
22	Hum/skole/helse 2	91	88	72	0	101	133	230	341	0			0
23	Hum/skole/helse 3	21	61	84	40	35	62	80	119	73	28	221	115
32	Ind/håndv/tekn 2	123	125	141	165	98	83	80	81	140	150	93	108
33	Ind/håndv/tekn 3	81	84	108	117	21	36	78	0	150	99	87	67
42	Samf/prim.nær 2	146	115	84	50	280	311	100	0	114	177	185	216
43	Samf/prim.nær 3	58	0	0		257	254	146	217	0		404	314
Kvinner 1966-68		Tinn		Årdal		Nordkapp		Lebesby		Ullensv.		Ulvik	
11	Almen 1	131	122	59	63	190	128	183	294	46	48	70	29
12	Almen 2	106	100	119	108	112	124	102	79	67	73	29	90
13	Almen 3	58	45	92	88	8	42	72	89	149	68	33	81
22	Hum/skole/helse 2	145	128	73	111	112	23	48	0	219	297	275	270
23	Hum/skole/helse 3	86	100	101	81	87	117	65	77	91	80	128	105
32	Ind/håndv/tekn 2	90	95	130	145	89	88	132	63	73	145	116	29
33	Ind/håndv/tekn 3	104	182	126	171	0	72	37	0	194	71	170	104
42	Samf/prim.nær 2	91	50	58	29	132	110	0		259	216	390	479
43	Samf/prim.nær 3	0		0		0	301	0		203	0	0	875

Tabell 5.6 viser hvor under- eller overrepresentert en gitt utdanning er blant unge i utvalgskommunene sammenlignet med landssnittet. Tall til venstre i kolonnene viser hvor over- eller underrepresentert utdanningsvalget er ungdomsbefolkningen – altså de som bodde i kommunen da de var 15 år. Tallene til høyre viser over- eller underrepresentasjon i alderskohortene når man tar hensyn til utflytting, tilbakeflytting og nyinnflytting.

Tar vi for eksempel utgangspunkt i 1957-59-kohortene fra Årdal ser vi at 33% flere menn enn i landssnittet har valgt å ta en industrifaglig videregående utdanning. Når ungdomsbefolkningen har blitt 40 år (voksenbefolkning), har 21% blant dem valgt å flytte ut (jf tabell 5.5), men samtidig har tilbakeflyttere og nyinnflyttere med slik utdanning bosatt seg i kommunen. I voksegruppen på 40 år har dermed 61% flere enn i landssnittet industri- og håndverksfaglig utdanning på videregående nivå. Kommunen får altså *tilført* industrifaglig kompetanse gjennom betydelig nyinnflytting.

Ser vi på tall som gjelder for industrifaglig utdanning for 1957-59-kohortene på universitets og høyskolenivå, ser vi at 39% flere menn i Årdal enn i landet har tatt slik utdanning. Når ungdomsgruppen har blitt 40 år er overrepresentasjonen sunket til 17%. Denne nedgangen skuldes altså *netto flyttetap* av slik kompetanse.

Som det tydelig fremgår av slike indekstall har utvalgskommunene klar overrepresentasjon av visse typer utdanning, samtidig som underrepresentasjonen er markert i andre. Jevnt over har utvalgskommunene overrepresentasjon av unge med middels utdanning (jf også tabell 5.1) innen yrkesfaglige studieretninger. Utvalgskommunene får også tilført nyinnflyttere med slik utdanning. Samtidig taper kommunene unge med almen utdanning på middels nivå, og særlig på høyt nivå. Dette gjelder på tvers av utvalgskommunene. Dette ”selektive” flyttetapet er for så vidt ikke uventet, gitt at vi allerede har vist (jf. kap. 3) at utvalgskommunene har klar underrepresentasjon av yrkesaktive med slik kompetanse. *Den selektive utflyttingen er således et klart uttrykk for mangler i det lokale arbeidsmarkedet, og at det eksisterer en klar ubalanse mellom tilbud av arbeid og unges utdanningsvalg.*

Foruten tap av unge med almen utdanning på middels og høyt nivå, tappes også kommunene for unge med utdanning innen helse- og skolefag både på videregående nivå og universitets- og høyskolenivå. Sørli (2000) konklusjoner om at utdanningsveksten i Norge virker regionalt utjevne må slik sette kunne ses som en sannhet med modifikasjoner. Selv om utvalgskommunene kan vise til vekst i utdanningsnivå, er både tap og tilførsel av utdanningskompetanse særdeles selektiv. Dette gjelder både tilvekst av unge med høyt utdanningsnivå og spesifikk faglig utdanningskompetanse.

Oppsummert er det først og fremst *de som velger å avslutte med grunnskoleutdanning, samt industrifaglig utdanning på middels nivå og høyt nivå som slår rot i de næringsstradisjonelle utvalgskommunene*. I tillegg viser tall for utdanningsinnslag at andelen med universitets- og høyskoleutdanning i begge aldergruppene og for begge kjønn er klart underrepresentert i forhold til landssnittet. Unntaket er naturlig nok andelen med industrifaglig og primærnæringsrelatert utdanning.

Underrepresentasjonen av visse utdanningstyper og overrepresentasjon av annen, skuldes ubalanse i næringsgrunnlaget og påfølgende ubalanse i forholdet mellom inn- og utflytting. For eksempel må den klare underrepresentasjonen av unge med høy almen utdanning (13) samt humanistisk og undervisnings- og helsemessige universitets- og høyskoleutdanning (23), kunne knyttes opp mot at disse gruppene mangler et reelt arbeidstilbud i utvalgskommunene (jf. kapittel 3). Når vi samtidig har vist at andelen unge som velger slik utdanning er svakt økende (tabell 5.4), mens andelen som tar industrifaglig utdanning samt primærnæringsrelatert utdanning på universitets og høyskolenivå er synkende, vitner dette om en *gryende ubalansesituasjon mellom aldersgruppenes valgte utdanning på den ene siden og de muligheter de har i oppvekstkommunenes arbeidsmarkeder på den andre*.

Slike ubalansesituasjoner mellom unges faglige utdanning og kompetansenivå, sammenlignete med arbeidsmuligheter i de respektive utvalgskommunene skaper også flyttdrivende effekt. *Det er ikke de unges utdanningsnivå alene*. Men forholdet mellom de unges utdanningsnivå og utdanningsnivået blant yrkesbefolkningen i utvalgskommunene, viser også en klar ubalanse. For eksempel har mellom 8% og

15% av de yrkesaktive i de seks utvalgskommunene høy utdanning (jfr kapittel 3), mens mellom 12 og 47% av de to alderskohortene har slik utdanning. *Ubalansen mellom unges utdanningsnivå og kompetansenivået blant yrkesaktive i de seks utvalgskommunene er altså påtagende.* Særlig Ullensvang og Ulvik har stort ”gap” i kompetansenivå, først og fremst fordi den relative andelen unge som har valgt å ta høy utdanning er størst i disse to kommunene. Selv om slike tydelige misforhold i kompetansenivå fremkommer, kan unges utflytting ikke knyttes til utdanningsnivå alene. Fraflyttingen er for eksempel størst i de to utvalgskommunene (Lebesby og Nordkapp) som har mest underrepresentasjon av unge med høy utdanning (jf tabell 4.5 og 5.1). Bare Ullensvang kommune kan vise til mulige sammenhenger mellom utdanningsnivå og økende utflytting. Men det er først i kombinasjon med utdanningstyper at unge voksnes flyttevalg bli tydelige.

5.4.1 Næringstradisjonelle kommuner blir bosteder for unge med spesifikke utdanningsvalg?

Så lang har kapitlet handlet om samlet flyttetap/-gevinst innenfor de ulike utdanningskategoriene. Konklusjonen så langt er at utdanningsnivå alene ikke er avgjørende for om man blir eller reiser fra oppvekstkommunene. Unntaket er kanskje unge med lav utdanning. Slik utdanning er stort sett ensbetydende med å bli boende i oppvekstkommunene.

Utdanningens betydning for flytting må ses i sammenheng med valgt faglig utdanningsretning. Først da avtegnes et flyttesystem som tilsier at de som velger en industrifaglig utdanning, først og fremst på videregående nivå, men også på universitets- og høyskolenivå, har størst tilbøyelighet til å slå rot i oppvekstkommunene. Dette gjelder for de fleste utvalgskommunene.

Hovedsakelig består denne utdanningsgruppen (33) av menn og flyttetapet er minst blant disse. Det er også menn med slik utdanning som synes ha det beste arbeidstilbudet, og inntar dermed størstedelen av arbeidsmarkedet i de nærings-tradisjonelle utvalgskommunene (jf kap 3).

De som velger en almen utdanning både på nivå 2 og 3, har som kontrast størst tilbøyelighet til utflytting. Denne utdanningsgruppen, særlig på høyt nivå, er klart underrepresentert i utvalgskommunene sammenlignet med tall på landsnivå. Også unge med utdanning innen humanistiske fag, undervisning og helse på universitets- og høyskolenivå er klart underrepresentert i de seks utvalgskommunene. Underrepresentasjonen handler ikke om at unge finner denne typen utdanning uinteressant, men om manglende muligheter til å omsette sin kompetanse i arbeidslivet. Dette blir tydelig nå vi ser på andelen yrkesaktive med slik kompetanse i utvalgskommunene (jf. kapittel 3).

Summa summarum tyder mye på utilstrekkelig tilgang på relevant arbeid for unge med særlig almen utdanning i de næringstradisjonelle utvalgskommunene. Det er også valg av denne typen utdanning som skaper størst flyttedrivende effekt og ikke valgt utdanningsnivå alene.

Hvorvidt de som vokser opp i næringstradisjonelle kommuner mangler et reelt arbeidstilbud eller ikke er et viktig og nødvendig oppfølgingsspørsmål. Det kan godt hende at unge som vokser opp i kommunene velger å "overse" det tilbudet som faktisk finnes, slik at ledige stillinger fylles av nyinnflyttere. En måte å undersøke dette på er å spørre om det er nyinnflyttere eller den såkalte ungdomsbefolkningen, dvs. de som bodde i utvalgskommunene som 15-åring, som er "bærere" av universitets- og høyskoleutdanning?

5.5 Hvem har høy utdanning?

Blant ungdomsbefolkningen (de som bodde i kommunene da de var 15 år) med alle typer av høy utdanning velger faktisk flertallet å flytte fra sine respektive oppvekstkommuner (tabell 5.7). Denne utflyttingen er oftest forklart med små muligheter for arbeid i oppvekstkommunene.

Som vist til i forrige avsnitt er det også mye som tyder på mangelfullt arbeidstilbud i næringstradisjonelle kommuner– i alle fall for unge med almen utdanning på universitets- og høyskolenivå. Utflyttingen er imidlertid stor blant alle unge som vokser opp i utvalgskommunene, uavhengig av hvilken type høy utdanning de har

valgt. Men på den andre siden *blir flyttetapet noe kompensert av nyinnflyttere med samme alder, kjønn og utdanning*. Dermed kan ikke utflytting knyttes direkte opp mot mangel på lokalt arbeid.

Tabell 5.7 Antall fra ungdomsbefolkningen samt antall nyinnflyttere i hver aldergruppe med høy utdanning fordelt etter utdanningens faglige retning, kjønn og flyttevalg.*

Menn 1957-59		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
13	Almen utg.bef. (utfly.)	1 (3)	2 (7)	1 (3)	0 (7)	0 (1)	0 (0)
13	Almen nyinnfl. (vidr.fl)	2 (5)	0 (19)	0 (9)	0 (5)	2 (1)	0 (3)
23	Hum/skole/helse utg.bef. (utfly.)	1 (6)	3 (14)	6 (8)	0 (5)	2 (4)	0 (3)
23	Hum/skole/helse nyinnf (vidr.f)	4 (14)	2 (14)	2 (14)	2 (3)	2 (16)	0 (3)
33	Ind/håndv/tekn utg.bef. (utfly.)	6 (11)	11 (19)	1 (9)	1 (0)	1 (9)	1 (2)
33	Ind/håndv/tekn nyinnfl (vidr.fl)	2 (17)	7 (28)	3 (26)	1 (0)	2 (5)	1 (5)
43	Samf/prim.nær utg.bef. (utfly.)	1 (2)	1 (1)	1 (3)	0 (1)	0 (0)	1 (1)
43	Samf/prim.nær nyinnfl (vidr.fl)	1 (1)	1 (1)	3 (6)	0 (1)	1 (4)	1 (1)
Kvinner 1957-59		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
13	Almen utg.bef. (utfly.)	2 (7)	4 (11)	2 (5)	1 (8)	1 (8)	0 (2)
13	Almen nyinnfl. (vidr.fl)	0 (6)	0 (5)	2 (10)	0 (2)	2 (4)	1 (2)
23	Hum/skole/helse utg.bef. (utfly.)	11 (24)	6 (29)	5 (19)	0 (7)	2 (14)	1 (11)
23	Hum/skole/helse nyinnf (vidr.f)	6 (18)	7 (16)	5 (40)	3 (14)	8 (21)	5 (8)
33	Ind/håndv/tekn utg.bef. (utfly.)	0 (4)	1 (5)	1 (0)	0 (1)	0 (5)	0 (0)
33	Ind/håndv/tekn nyinnfl (vidr.fl)	0 (7)	5 (3)	0 (2)	1 (0)	1 (3)	0 (1)
43	Samf/prim.nær utg.bef. (utfly.)	0 (0)	0 (0)	1 (1)	0 (1)	0 (0)	0 (0)
43	Samf/prim.nær nyinnfl (vidr.fl)	0 (0)	0 (0)	0 (3)	0 (0)	1 (0)	0 (0)
Menn 1966-68		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
13	Almen utg.bef. (utfly)	2 (6)	5 (12)	3 (4)	1 (1)	2 (7)	0 (1)
13	Almen nyinnfl. (vidr.fl)	3 (9)	4 (1)	3 (7)	1 (3)	1 (2)	1 (0)
23	Hum/skole/helse utg.bef. (utfly.)	2 (0)	3 (7)	2 (1)	2 (1)	0 (4)	2 (1)
23	Hum/skole/helsenynnfl (vidr.f)	4 (8)	1 (5)	2 (8)	1 (2)	1 (5)	1 (1)
33	Ind/håndv/tekn utg.bef. (utfly.)	9 (4)	9 (13)	2 (1)	0 (5)	4 (10)	1 (1)
33	Ind/håndv/tekn nyinnfl (vidr.fl)	5 (16)	11 (9)	2 (13)	0 (6)	2 (1)	1 (2)
43	Samf/prim.nær utg.bef. (utfly.)	0 (1)	0 (0)	3 (1)	1 (0)	0 (0)	1 (1)
43	Samf/prim.nær nyinnfl (vidr.fl)	0 (0)	0 (0)	0 (5)	0 (0)	0 (1)	1 (0)
Kvinner 1966-68		Tinn	Årdal	Nordkapp	Lebesby	Ullensv.	Ulvik
13	Almen utg.bef. (utfly.)	4 (6)	8 (11)	0 (1)	1 (4)	4 (12)	0 (1)
13	Almen nyinnfl. (vidr.fl)	3 (6)	4 (4)	3 (9)	2 (1)	1 (7)	2 (1)
23	Hum/skole/helse utg.bef. (utfly.)	13 (10)	14 (18)	6 (10)	3 (4)	3 (12)	1 (5)
23	Hum/skole/helse nyinnf (vidr.f)	11 (17)	3 (4)	7 (22)	1 (11)	6 (12)	3 (5)
33	Ind/håndv/tekn utg.bef. (utfly.)	4 (3)	3 (7)	0 (0)	0 (1)	2 (6)	0 (2)
33	Ind/håndv/tekn nyinnfl (vidr.fl)	7 (8)	6 (2)	2 (4)	0 (2)	0 (7)	1 (0)
43	Samf/prim.nær utg.bef. (utfly.)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (1)	0 (0)
43	Samf/prim.nær nyinnfl (vidr.fl)	0 (2)	0 (0)	1 (0)	0 (0)	0 (1)	1 (1)

*Ungdomsbefolkning innbefatter bofaste samt tilbakeflyttere. Antall utflyttere fra ungdomsbefolkningen med høy utdanning vises i klamme til høyre i kolonnene. Tabellen viser også antall nyinnflyttere med høy utdanning og antall innflyttere med slik utdanning som har valgt å bli videreflyttere (tall i klamme).

Selv blant unge med næringsstradisjonelle utdanningsvalg rettet mot industri og primærnæringene, flytter flertallet ut. Samtidig ser vi av tabell 5.7 at kommunene får tilført nyinnflyttere med identisk alder og utdanning. Slike ”motstrømsprosesser” av nyinnflyttere må kunne tas som et argument for at arbeid og utdanning ikke nødvendigvis er de avgjørende faktorene for valget om å flytte fra eller til utvalgs kommunene. Tilgang på arbeid og ”riktig utdanning” er selvfølgelig

nødvendig, men langt i fra en tilstrekkelig betingelse i unges bostedsvalg (Fosso 1997 og 1998b samt Skålnes 2001). Unges identitet, livsstiler, verdigrunnlag og holdninger til å bo i næringstradisjonelle småkommuner er kanskje det mest avgjørende (Fosso 1997 og 1998b samt Lysgård m.fl 2000).

Forståelse av bostedsvalg og flytteproblematikk med utgangspunkt i identitet og livsstiler krever et annet kunnskapstilfang enn dette datamaterialet kan behandle. Tilknytning til utvalgskommunene og kommunenes "bokvalitet" kan imidlertid illustreres gjennom utflytting blant ungdomsbefolkningen og videreflytting blant nyinnflyttere. Som sagt velger flertallet av dem med høy utdanning å flytte fra sine respektive oppvekstkommuner. Dette gjelder også for unge med antatt best mulighet for lokal jobb. Også blant nyinnflyttere med høy utdanning velger det overveiende flertallet å flytte videre. I antall personer utgjør faktisk videreflyttere den største enkeltgruppen i utvalget (tabell 5.7). Selv om slike faktiske flyttetall isolert sett sier lite og ingenting om flyttemotiver, må vi likevel kunne anta at både de som vokser opp i utvalgskommunene og nyinnflyttere med høy utdanning føler svak tilknytning til utvalgskommunene. *Dersom de følte "trivsel" og tilknytning må vi kunne forvente at en større andel ble boende i utvalgskommunene.*

5.6 Oppsummering

Utgangspunktet for dette kapitlet har vært å finne svar på om utdanning har flyttedrivende effekt, samt hvorvidt unge i dag (1966-1968 – kohortene) velger utdanningsnivå og utdanningsretninger som i større grad enn tidligere generasjoners (1957-1959-kohortene) valg fører dem ut av sin næringstradisjonelle oppvekstkommuner?

Analysene har for det første vist at det ikke nødvendig er noen sammenheng mellom utdanningsnivå og utflytting. Flyttetapet er nedadgående på alle utdanningsnivå, men først og fremst blant unge med middels utdanning. Flyttetapet er også nedadgående blant de med høy utdanning, men redusert netto flyttetap kommer først og fremst som et resultat av at utflytting blant ungdomsbefolkningen blir kompensert med nyinnflytting. Flertallet blant dem som vokser opp i utvalgskommunene og som tar

høy utdanning, velger utflytting, men motstrømmen av nyinnflyttere med samme alder og utdanningsbakgrunn reduserer det totale flyttetapet.

Selv om utflytting ikke kan knyttes direkte til utdanningsnivå, pågår likevel en klart selektiv utflytting – særlig av unge som kjennetegnes av almen utdanning på videregående nivå og på universitets- og høyskolenivå. Også de som velger utdanning rettet mot skole- og helsefag har høy utflyttingsfrekvens. Da flere kvinner enn menn velger slike utdanningsretninger, får også kvinnenes utdanningsvalg større flytte-drivende effekt enn mennenes. Størst andel menn velger utdanning knyttet til industri og primærnæringer, og denne gruppen unge har størst tilbøyelighet til å slå rot i utvalgs kommunene. Utvalgs kommunene får også tilført flest nyinnflyttere med slik utdanning.

Til sammen skaper disse selektive flytteprosessene en overrepresentasjon av visse typer kompetanse og underrepresentasjon av annen kompetanse. Under- og overrepresentasjoner av utdanningskompetanse fremkommer som et resultat av kommunenes næringsgrunnlag, unges valg av utdanning og klart ”selektive” ut- og innflyttinger. I de næringstradisjonelle kommunene som disse analysene har handlet om, produseres overrepresentasjon av unge med utdanning knyttet til industri og primærnæringer og en underrepresentasjon av unge med almen utdanning – særlig på høyt nivå.

Slike ”produksjonsprosesser” forteller også noe om hvem som finner innpass i kommunene. For eksempel er andelen unge som velger almen utdanning på høyt nivå omtrent som i landssnittet for alderskohortene, men når utflyttere trekkes fra og nyinnflyttere legges til, fremstår utvalgs kommunene med klar underrepresentasjon av unge med almen høy utdanningskompetanse. Underrepresentasjonen skapes først og fremst fordi utvalgs kommunene mangler arbeidstilbud til de med høy almen utdanning. Derfor velge unge med slik utdanning å flytte. Satt på spissen blir de næringstradisjonelle kommunene egnede bosteder for personer med industrifaglig og primærnæringsrelatert utdanning, og flest innbyggere blir menn. Det er også denne befolkningssammensetningen som kjennetegner utvalgs kommunene i dag, og ”mannskommune-preget” kan altså bli forsterket.

Forskning som viser at det foregår en regional utjevning av utdanningskompetanse (eks. Sørli 2000), blir i lys av flytteprosessene i de seks utvalgskommunene, en sannhet med modifikasjoner. Flytteprosessene i de seks næringstradisjonelle kommunene er klart selektive, slik at sluttresultatet blir under- og overrepresentasjon av unge med spesifikke faglige kompetanser. De selektive flytteprosessene må nødvendigvis knyttes opp mot klare mangler i arbeidstilbudet i utvalgskommunene.

Unge valg om å flytte ut må imidlertid ses i lys av andre forhold enn de som handler om utdanning og arbeid. At selv unge med ”gode” muligheter for jobb i utvalgskommunene velger å flytte, samtidig som nyinnflyttere med identisk alder, kjønn og utdanning kommer til, viser at muligheten for jobb i utvalgskommunene er til stede. *Dermed synes antagelsene om at fraflytting handler om utdanning og mangel på arbeid om å være tillagt for stor betydning.* Arbeid er selvfølgelig viktig og for enkelte grupper av unge er arbeidstilbudet svært mangelfullt, men kanskje ikke så mangelfullt som vi er blitt ”vant til å høre”.

Det likevel liten tvil om at tilbud av arbeid som krever høy kompetanse er underrepresentert i utvalgskommunene. For eksempel har mellom 8% og 15% av de yrkesaktive i de seks utvalgskommunene høy utdanning, mens mellom 12% og 47% av de to alderskohortene har slik utdanning. Ubalansen mellom unges utdanningsnivå på den ene siden og kompetansenivået blant yrkesaktive i de seks utvalgskommunene på den andre, er således påtagende. Særlig Ullensvang og Ulvik har stort ”gap” i kompetansenivået, først og fremst fordi den relative andelen unge som har valgt å ta høy utdanning er størst i disse to kommunene. Men det er bare i Ullensvang at misforholdet i kompetansenivå gjenspeiles i flyttestatistikken. Totalt sett er det faktisk slik at Lebesby som har lavest utdanningsnivå blant alderskohortene, kan vise til det største flyttetapet. Dette gir nok et argument for at *utflytting må forståes og analyseres etter flere dimensjoner enn utdanning og arbeid.*

Samlet fremstår Årdal og Tinn som å ha lyktes best med reduksjon i fraflyttingen. I disse to kommunene synes også en relativt stor andel unge å velge utdanningsretninger som harmonerer med arbeidstilbudet i kommunene. Svar på spørsmålet om hvorvidt unge i dag (1966-1968 – kohortene) velger utdanningsnivå og

utdanningsretninger som i større grad enn tidligere generasjoners (1957-1959-kohortene) valg fører dem ut av sin næringstradisjonelle oppvekstkommuner blir dermed tvetydig.

For de to industrikommunene tyder utviklingen på at de yngste kohortene, mer enn de eldste, velger utdanning for å bli og for å få arbeid på stedet (Fosso 1997 og 2000). Samtidig fremstår Årdal og Tinn som de to største og eneste bygdebykommunene i utvalget, og Tinn har det mest varierte arbeidstilbudet til sine høy utdannete unge. Å få bredden av unge til å bli i oppvekstkommunene handler i så fall om kommunistørrelse, bygdebypreg og *variert* arbeidstilbud til alle *utdanningskategorier* i befolkningen.

Unge utdannings- og flyttevalg fra de øvrige kommunene (med unntak av Ulvik) gir et motsatt bilde av Årdal og Tinn. Netto flyttetapet er klart større, samtidig som færre blant de yngste enn eldste kohortene velger utdanningsveier som gjør det ”enklere” å bli. Særlig unge fra Ullensvang velger utdanningsveier som fører dem ut av kommunen. Kvinner velger høy almen samt helsefaglig og undervisningsrelatert utdanning, og de har svært høy utflyttingsfrekvens. Stadig flere menn velger almen utdanning på universitets- og høyskolenivå framfor utdanning knyttet til landbruket, og utflyttingsfrekvensen er parallelt økende blant menn oppvokst i kommunen.

Unge utdanningsvalg legger også føringer på hvilke yrker de søker mot. Derfor har dette kapitlet allerede gitt antydninger om hvorvidt valgt utdanning harmonerer med arbeidsmarkedet i utvalgs kommunene. I kapitlet som følger vil vi imidlertid se nærmere på hvilket arbeid de to aldersgruppene av unge har gått til, samt hvorvidt det finnes en sammenheng mellom unges arbeidsvalg og bostedsvalg.

6. FORHOLDET MELLOM ARBEIDSVALG OG FLYTTEVALG

6.1 Innledning

I kapittel 5 konkluderte vi blant annet med at utdanningsvalg rettet mot arbeid innen sekundær- og primærnæringene disponerte for å bli boende i utvalgs kommunene, mens særlig almene utdanningsvalg sammen med utdanning rettet mot undervisnings- og helsesektoren disponerte for utflytting. Disse to hovedstrømmene i utdannings- og flyttevalg reflekterer samtidig forskjeller i kvinners og menns valg, og at kvinners utdanningsvalg er mer flyttedrivende enn mennenes. Men samtidig må dette ses i lys av at mennenes utdanningsvalg gir dem større mulighet for arbeid i de nærings- tradisjonelle kommunene enn kvinnes. Særlig unge som velger almen høy utdanning har et marked mindre arbeidstilbud enn andre (jf. kap. 3).

Etablerte ”sannheter” om at unge med høy utdanning har vansker med å finne relevant arbeid i næringsstradisjonelle kommuner er imidlertid diskutabelt. Analysene så langt har for eksempel vist at stor utflytting blant unge med høy utdanning delvis blir kompensert gjennom jevn strøm av nyinnflyttere med identisk kjønn, alder og utdanning. Mye kan også tyde på at det er nyinnflytterne som holder ”hjulene” i gang i den offentlige sektor i utvalgs kommunene.

Blant kommunenes opprinnelige ungdomsbefolkning finnes to hovedlinjer i utdanningsvalg. Den ene handler om å velge ”næringsstradisjonell utdanning” for å bli bonede (og her er det flest menn), mens den andre handler om utdanning rettet mot arbeid offentlig sektor i andre kommuner enn oppvekstkommunene (og her finnes flest kvinner. Jf. også kap. 7). I det følgende analyseres aldersgruppens arbeidsvalg nærmere, samtidig som vi vil undersøke om det finnes noen sammenheng mellom arbeid- og flyttesvalg blant unge.

For å få fram noen ”klare trender” har vi valgt å aggregere datamaterialet til kommunetyper. Dette innebærer at Årdal og Tinn bli slått sammen til en enhet og gitt

benevnelsen *industrikommuner*. Nordkapp og Lebesby bli kalt *fiskerikommuner*, mens Ullensvang og Ulvik blir omtalt som *landbrukskommuner*.

6.2 Hvilke arbeid har de eldste kohortene valgt, og hvor blir det av dem?

Tabellen 6.1 viser 1957-59-kohortenes arbeidsvalg. Utgangspunktet for tabellen er *ungdomsbefolkningen* i de ulike kommunetypene og hvilke flyttebeslutninger denne gruppen har tatt i perioden fram til 40 år.

Som nevnt tar vi nå utgangspunkt i kohorter som er summert sammen og aggregerte til tre kommunetyper. Tallene er ikke korrigerert for kommunestørrelse før prosentueringer er foretatt. Dette for å dempe effekter av få unges valg i tallmessige små kommuner. Store utslag av "én persons valg" forsvinne således i møtet med større kommuner og aggregater.

Som tabell 6.1 viser har den samlede mannlige ungdomsbefolkningen i 1957-59-kohorten i industrikommunene gått ned med 27% i perioden fra de var 15 år til de har oppnådd en alder på 40 år. Kvinnenes kohortstørrelser fra denne kommunetypen har samlet blitt redusert med 43%.

Tabell 6.1. 1957-59-kohorten: Hvor blir det av ungdommen, og hva gjør de på? Uveide tall, i prosent.

	Menn			Kvinner		
	Jordbruk	Industri	Fiske	Jordbruk	Industri	Fiske
Befolkningsendring*	-23	-27	-45	-35	-43	-57
Bofaste	34	44	24	7	23	16
- primærnæring	5	2	5	2	0	0
- industri	16	26	5	2	6	2
- privat tj.yt	6	8	6	0	8	5
- off. tj.yt	3	3	5	2	6	6
- ikke sysselsatt	3	5	4	2	3	3
Tilbakeflyttere	18	12	13	13	15	13
- primærnæring	3	0	1	0	0	0
- industri	7	6	1	2	4	1
- privat tj.yt	3	3	3	1	2	3
- off. tj.yt	2	1	4	6	7	6
- ikke sysselsatt	3	2	5	5	2	4
Utflyttere	48	44	64	80	62	72
- primærnæring	0	0	3	2	1	0
- industri	14	19	13	5	6	4
- privat tj.yt	19	11	25	23	18	17
- off. tj.yt	8	9	9	29	28	31
- ikke sysselsatt	7	5	14	22	10	20
Total	100	100	100	100	100	100

* Befolkningsutviklingen inkluderer også tilflytting

Som vist i kapittel 4 er det Årdal som har opplevd størst netto flyttetapp av de to industrikommunene, men det totale flyttetapet i kohortene er samlet sett markert.

Fra tabellen kan vi også lese at 44% av den mannlige ungdomsbefolkningen fra industrikommunene er bofaste, og at hoveddelen av disse (26%) arbeider i industrinæringene. Også blant tilbakeflyttere (12%) og utflyttere (44%) er det industrinæringene som sysselsetter flertallet. Privat sammen med offentlig tjenesteyting sysselsetter samlet sett flest utflyttere.

Blant menn fra fiskeri- og jordbrukskommuner finner vi de samme hovedlinjene. De bofaste søker mot industrinæringene, mens utflytterne finner arbeid i privat- og offentlig tjenesteyting. Vi ser samtidig at både bofaste og tilbakeflyttere til disse to kommunetyperne i liten grad finner sysselsetting i primærnæringene.

Til sammenligning ser vi at kvinnes bofasthet i alle tre kommunetyper er usedvanlig lav og svært mye lavere enn for mennene. Mellom 62% og 80% av den kvinnelige ungdomsbefolkningen i 1957-59 kohortene har flyttet ut, og den klart største andelen av disse arbeider i offentlig og privat tjenesteyting. Også for de bofaste og for tilbakeflyttere er det disse sektorene som "bærer" majoriteten av kvinnes sysselsetting.

På tvers av kommunetyper og flyttevalg er det også relativt få kvinner som har arbeid innen primærnæringene og i industrien. Samtidig vet vi at nettopp disse næringene er viktige for sysselsettingen i næringstradisjonelle kommuner, men det er ikke disse næringene kvinnene søker mot. Dermed ekskluderes kvinnene fra arbeidsmarkedet, samtidig som kvinnene selv ekskluderer tilgjengelig arbeid i egne oppvekstkommuner. Til sammenligning blir mennene inkludert i arbeidsmarkedet, og de inkluderer seg selv i det næringstradisjonelle arbeidslivet i kommunene. Slik sett finnes det tydelige sammenhenger mellom arbeids- og flyttevalg. Mennenes arbeidsvalg (på lik linje med utdanningsvalg) disponerer for å bli boende i næringstradisjonelle kommuner, mens kvinnes arbeidsvalg (på lik linje med utdanningsvalg) i større grad disponerer for utflytting.

Imidlertid er andelen ikke sysselsatte blant utflytterne høy, slik at utflytting ikke nødvendigvis handler om å få arbeid. *Høy andel ikke yrkesaktive blant utflytterne gir heller nok et argument for at verken bofasthet, utflytting, tilbakeflytting eller nyinnflytting kan knyttes "blidt" opp mot arbeidsmarkedet og arbeidsmuligheter i og utenfor utvalgskommunene.* Betydningen av å "flytte hjem" eller til et annet "meningsfullt" bosted er sannsynligvis viktigere. Arbeid er selvfølgelig viktig, *men mening koplet til bosted kommer før beslutningen om å søke en jobb.*

Tabell 6.2 1957-59-kohorten: Hva gjør ungdoms- og voksenbefolkningen på? Uveide tall, i prosent etter arbeids- og flytteevalg.

Menn, 1957-59	Ungdomsbefolkningen				Voksenbefolkningen			
	BOF	TBF	UTF	Sum	BOF	TBF	NYK	Sum
Landbruk	34	18	48	100	44	23	33	100
- primærnæring	60	40	0	100	60	40	0	100
- industri	44	19	37	100	50	21	29	100
- privat tj.yt	21	12	68	100	35	20	45	100
- off. tj.yt	25	13	63	100	33	17	50	100
- ikke sysselsatt	27	20	53	100	36	27	36	100
Industri	44	12	44	100	60	17	23	100
- primærnæring	86	0	14	100	86	0	14	100
- industri	51	12	37	100	64	14	21	100
- privat tj.yt	38	13	50	100	57	19	25	100
- off. tj.yt	21	8	71	100	43	17	39	100
- ikke sysselsatt	42	20	38	100	56	26	18	100
Fiskeri	24	13	64	100	44	23	33	100
- primærnæring	60	7	33	100	50	6	44	100
- industri	26	5	68	100	53	11	37	100
- privat tj.yt	18	9	74	100	52	26	22	100
- off. tj.yt	26	21	53	100	32	25	43	100
- ikke sysselsatt	16	21	63	100	35	45	20	100
Kvinner, 1957-59	Ungdomsbefolkningen				Voksenbefolkningen			
	BOF	TBF	UTF	Sum	BOF	TBF	NYK	Sum
Landbruk	7	13	80	100	10	20	70	100
- primærnæring	50	0	50	100	67	0	33	100
- industri	18	18	64	100	29	29	43	100
- privat tj.yt	0	3	97	100	0	6	94	100
- off. tj.yt	6	16	78	100	8	20	73	100
- ikke sysselsatt	5	16	78	100	10	29	62	100
Industri	23	15	62	100	41	26	33	100
- primærnæring	25	25	50	100	33	33	33	100
- industri	40	25	35	100	45	27	27	100
- privat tj.yt	28	8	64	100	60	17	23	100
- off. tj.yt	15	16	69	100	32	35	33	100
- ikke sysselsatt	20	13	67	100	29	18	53	100
Fiskeri	16	13	72	100	36	29	34	100
- primærnæring	-	-	-	-	-	-	-	-
- industri	29	14	57	100	44	22	33	100
- privat tj.yt	21	10	69	100	53	26	21	100
- off. tj.yt	13	13	73	100	27	27	46	100
- ikke sysselsatt	11	13	75	100	38	44	19	100

Tabell 6.2 gir et tydelig bilde av hvilket arbeidsvalg som disponerer for bofasthet og flytting. Tabellen 6.2 er ganske lik tabell 6.1; forskjellen er knyttet til retningen

opplysningene kan leses, og at informasjon om både ungdoms- og voksenbefolkningen (jf kapittel 2.2) er med i tallmaterialet.

På tvers av kommunetyper ser vi at bofasthetene er størst blant personer sysselsatt i primærnæringene og i industri. Til sammenligning går utflytterne, på tvers av kommunetyper, til arbeid innen tjenesteyting. Dette mønstret er en klar avspeiling av tidligere poengterte argument om at utdanningsvalg knyttet til kommunenes tradisjonelle næringer disponerer for bofasthet, mens almen utdanning sammen med utdanning rettet mot undervisnings- og helsesektoren skaper utflytting (jf kapittel 4). Som vist til i tidligere kapiteler har også de fleste utvalgskommunene underrepresentasjon av denne typen arbeid. Dermed skaper slike arbeidsvalg blant unge en tendens til utflytting.

Stor utflytting blant ungdomsbefolkningen gjør samtidig *nykommerne* til en sentral gruppe, både for å begrense nedgangen i folketallet og for å *fylle opp ledige stillinger i arbeidsmarkedet*. Tar vi utgangspunkt i voksenbefolkningen i tabell 6.2, ser vi også at nykommerne utgjør en betydelig størrelse i arbeidsmarkedet, særlig innen offentlig tjenesteyting. Mønstret er dermed at *unge som vokser opp i utvalgskommunene og som velger almen samt skole- og helse relatert utdanning flytter ut, mens nyinnflytterne fyller tomrommet i særlig det offentlige arbeidsmarkedet*.

Særlig i landbrukskommunene er nykommerandelen stor, først og fremst blant kvinner. I 1957-59-kohorten utgjør nykommerne 70% av aldergruppen. De kvinnelige nykommerne går først og fremst inn i tjenesteytende stillinger, og nykommerne er særlig viktige for å opprettholde helse- og omsorgstjenester i kommunene.

6.3 Hvilke arbeid har de yngste kohortene valgt, og hvor blir det av dem?

Tabell 6.3 og 6.4 viser et tilsvarende oppsett for 1966-68-kohortens arbeids- og flyttevalg som for 1957-59-kohortene. Også for de yngste kohortene er bofastheten høyest i industrikommunene, og den er noen høyere enn for den eldste aldersgruppen.

Sysselsettingen for bofaste menn i 1966-68-kohortene er også konsentrert rundt industrinæringen, men dog i mindre grad enn for de eldste. Både bofaste menn, tilbakeflyttere og de som flytter ut, spres også jevnere over de ulike arbeidskategoriene enn de eldste. Dette må først og fremst tas som et tegn på at unge er mer allsidige i sine utdanningsvalg. *Allsidighet i arbeidsmarkedet er også en forutsetning for å holde på de yngste kohortene. De yngste utflytterne har for eksempel valgt yrker innen tjenesteyting (som er en ”mangelvare” i mange av utvalgs kommunene) framfor arbeid i sekundær- og primærnæringene. Dette ser vi tydeligst blant kvinnene, der det finnes markante forskjeller mellom utflytternes og de bofastes arbeidstilknytning.*

Tabell 6.3. 1966-68-kohorten: Hvor blir det av ungdommen, og hva gjør de på? Uveide tall, prosent.

	Menn			Kvinner		
	Jordbruk	Industri	Fiske	Jordbruk	Industri	Fiske
Befolkningsendring*	-23	-7	-27	-29	-23	-44
Bofaste	38	55	43	21	44	17
- primærnæring	3	2	0	0	0	0
- industri	18	7	18	1	9	1
- privat tj.yt	6	4	9	2	8	6
- off. tj.yt	3	2	8	10	17	4
- ikke sysselsatt	8	1	11	8	9	7
Tilbakeflyttere	15	9	12	13	11	17
- primærnæring	2	0	1	1	0	1
- industri	36	5	11	1	1	2
- privat tj.yt	8	2	10	3	2	2
- off. tj.yt	3	0	6	5	5	6
- ikke sysselsatt	6	2	7	3	3	7
Utflyttere	47	35	46	66	45	66
- primærnæring	6	2	2	1	1	1
- industri	11	4	9	3	3	3
- privat tj.yt	12	2	13	15	15	15
- off. tj.yt	4	2	9	20	20	20
- ikke sysselsatt	11	2	13	27	27	27
Total	100	100	100	100	100	100

*Befolkningsutviklingen inkluderer også tilflytting

Som for de eldste kohortene ser vi også at andelen ikke sysselsatte er relativt stor, og at den er større for utflytterne enn blant de to øvrige flyttegruppene. Også her blir dette mønstret tydeligst blant kvinnene – og *det er definitivt ikke arbeidet som holder den stor ”ikke-sysselsatte” flyttegruppen borte fra hjemkommunene.*

Selv om utflyttingen mellom de to alderskohortene er nedadgående, er den fortsatt høy, og utvalgs kommunene er fortsatt avhengige av *nykommere* for å opprettholde folketall og rekruttering til arbeidslivet (tabell 6.4). Andelen nykommere er imidlertid

nedadgående, særlig blant kvinnene og i landbrukskommunene. Dette reflekterer sannsynligvis grunnleggende endringer i kvinners flyttevalg, der yngre kvinner tar mer "selvstendige" flyttevalg enn tidligere. Yngre kvinner flytter ikke "passivt" til sine ektemenns "gårdsbruk" - slik kvinner i større grad gjorde tidligere.

Tabell 6.4 1966-68-kohorten: Hva gjør ungdoms- og voksenbefolkningen på? Uveide tall, i prosent etter arbeids- og flyttevalg.

Menn, 1966-68	Ungdomsbefolkningen				Voksenbefolkningen			
	BOF	TBF	UTF	Sum	BOF	TBF	NYK	Sum
Landbruk	38	15	47	100	49	20	32	100
- primærnæring	60	40	0	100	60	40	0	100
- industri	42	16	42	100	54	20	26	100
- privat tj.yt	30	20	50	100	30	20	50	100
- off. tj.yt	21	14	64	100	30	20	50	100
- ikke sysselsatt	41	5	55	100	75	8	17	100
Industri	55	9	35	100	60	10	30	100
- primærnæring	67	0	33	100	86	0	14	100
- industri	69	10	22	100	62	9	29	100
- privat tj.yt	41	9	50	100	63	14	23	100
- off. tj.yt	34	0	66	100	61	0	39	100
- ikke sysselsatt	39	16	45	100	41	17	41	100
Fiskeri	43	12	46	100	58	16	26	100
- primærnæring	60	20	20	100	71	24	6	100
- industri	45	16	39	100	57	20	23	100
- privat tj.yt	44	6	50	100	71	10	19	100
- off. tj.yt	25	14	61	100	39	22	39	100
- ikke sysselsatt	42	8	50	100	53	11	37	100
Kvinner, 1966-68	Ungdomsbefolkningen				Voksenbefolkningen			
	BOF	TBF	UTF	Sum	BOF	TBF	NYK	Sum
Landbruk	21	13	66	100	30	18	52	100
- primærnæring	0	50	50	100	0	100	0	100
- industri	13	13	75	100	20	20	60	100
- privat tj.yt	13	17	70	100	17	22	61	100
- off. tj.yt	23	11	66	100	39	19	42	100
- ikke sysselsatt	28	11	61	100	31	13	56	100
Industri	44	11	45	100	57	15	29	100
- primærnæring	20	20	60	100	50	50	0	100
- industri	63	8	29	100	63	8	29	100
- privat tj.yt	36	11	53	100	54	17	29	100
- off. tj.yt	47	13	40	100	56	16	28	100
- ikke sysselsatt	36	10	54	100	53	16	31	100
Fiskeri	17	17	66	100	30	31	39	100
- primærnæring	0	33	67	100	0	50	50	100
- industri	11	33	56	100	17	50	33	100
- privat tj.yt	26	8	66	100	45	14	41	100
- off. tj.yt	12	20	68	100	19	31	50	100
- ikke sysselsatt	16	18	66	100	34	38	28	100

Også andelen kvinnelige nyinnflyttere til industrikommunene er synkende, mens den er økende blant menn. I sum viser disse endringsprosessene over tid at de *nærings-tradisjonelle utvalgs kommunene reproduseres og forsterkes som typiske "mannskommuner"* – både i befolknings sammensetning og i arbeidslivet (jf. kap. 3).

Nykommerne i 1966-68-kohortene er i større grad enn blant de eldste, jevnt fordelt på sysselsetting innen industri og tjenesteyting. *Men i landbrukskommunene ser vi at nykommerne danner flertallet av sysselsatte i offentlig og privat tjenesteyting.* Samtidig ser vi at utflytterne (tabell 6.4) er sysselsatt i samme sektorer, men altså i

andre kommuner enn oppvekstkommunen. De unge som har valgt å bosette seg i egen oppvekstkommunen har konsentrert seg mot primærnæring og industri, slik også den eldste aldersgruppen gjorde. Dermed er det i stor grad nykommere som ”opprettholder” arbeidsaktiviteten i offentlig og privat tjenestesektor i de utvalgte landbrukskommunene. Også dette må kunne tas som et *tegn på at ungdomsbefolkningen med høy utdanning ikke flytter ut fordi det ikke finnes tilgang relevant arbeid i oppvekstkommunene*. Det er ”noe mer” enn arbeid som ligger bak de enkeltes flyttebeslutning. Spørsmål om hvorvidt det er match eller mismatch mellom unges arbeidsvalg og arbeidstilbud i oppvekstkommunene er likevel viktig for forståelse av flytting. En måte å undersøke mismatch-problematikkens betydning for fraflytting, er å se på næringsinnslaget i henholdsvis ungdoms- og voksenbefolkningen i kommunene sett i forhold til landsgjennomsnittet.

6.4 Match eller mismatch mellom unges arbeidsvalg og arbeidstilbud i utvalgs-kommunene?

Tabell 6.5 gir en oversikt over næringsinnslag i ungdomsbefolkningen i de ulike kommunetypene, det vil si hva slags yrker ungdommene fra utvalgskommunene har gått inn i i voksen alder sett i forhold til landsgjennomsnittet (100).

Som vi ser er det til dels betydelig overrepresentasjon i antallet unge som har tatt arbeid innen primærnæringer og i industri. Slik sette tyder mye på at unges valg harmonerer med arbeidstilbudet. Men det finnes store variasjoner mellom kommunetypene, kjønn og kohorter, samt mellom ungdomsbefolkningen og voksenbefolkningen.

De mest interessante tallene for match- og mismatchspørsmål fremkommer i forholdet mellom ungdoms- og voksenbefolkningen. Tallmaterialet er imidlertid variert og må langt på vei få tale for seg selv for de ulike kommunetypene. Men tar vi utgangspunkt i 1957-59 kohortene fra industrikommunene, og sammenligner ungdomsbefolkningen med voksenbefolkningen ser vi tydelige mismatch tendenser.

Tabell 6.5. Indeks på næringsinnslag i ungdoms- og voksenbefolkning* aggregert til kommunetyper, landsgjennomsnitt = 100

	Ungdom			Voksen		
Menn 1957-59	Industri	Landbruk	Fiske	Industri	Landbruk	Fiske
- primærnæring	45	196	175	62	254	386
- industri	163	119	63	180	136	57
- privat tj.yt	63	82	98	58	63	61
- off. tj.yt	89	91	115	59	88	174
- ikke sysselsatt	83	85	145	87	81	124
Kvinner 1957-59						
- primærnæring	57	157	0	75	180	0
- industri	199	105	89	310	102	134
- privat tj.yt	107	91	95	88	72	87
- off. tj.yt	101	94	105	83	115	120
- ikke sysselsatt	62	114	109	75	99	77
Menn 1966-68						
- primærnæring	77	134	300	65	174	348
- industri	174	139	76	206	140	83
- privat tj.yt	60	57	79	42	73	67
- off. tj.yt	70	95	106	42	88	93
- ikke sysselsatt	78	110	134	79	77	145
Kvinner 1966-68						
- primærnæring	128	141	154	66	99	183
- industri	188	82	67	244	71	79
- privat tj.yt	73	64	77	63	70	80
- off. tj.yt	119	143	98	128	117	112
- ikke sysselsatt	83	95	131	72	119	110

*Tall for ungdomsbefolkningen viser hvilket arbeid de unge har valgt uavhengig av bosted, mens tall for voksenbefolkningen gjelder arbeidstilknytning for de som bor i utvalgs kommunene.

For eksempel viser næringsinnslag for industri at til tross for stor overrepresentasjon, er det færre menn blant ungdomsbefolkningen enn blant voksenbefolkningen som er sysselsatt i industrinæringene. Dette betyr at behovet for arbeidskraft er langt større enn hele ungdomsbefolkningen kan dekke. Nyinnflyttere (som er del av tall for voksenbefolkningen) har derfor måttet fylle gapet mellom tilbud og etterspørsel i arbeidsmarkedet.

For den yngste aldersgruppen i industrikommunene er ”gapet” mellom ungdoms- og voksenbefolkningen større – dette til tross for at overrepresentasjonen av unge som har valgt industriarbeid har økt i perioden mellom de to aldersgruppene.

Tilsvarende ser vi at menn fra ungdomsbefolkningen i 1957-59-kohortene som har funnet sysselsetting innen privat og offentlig tjenesteyting, er betraktelig større enn blant voksenbefolkningen. Dermed har flere fra denne aldergruppen valgt slike yrker enn det kommunene har kunnet ”tilby” voksenbefolkningen. Slik sett er det et klart misforhold mellom tilbud og etterspørsel i arbeidsmarkedet. *Og framfor alt er det tilbud av arbeid innen privat og offentlig tjenesteyting som er for lavt.* For eksempel er andelen i voksenbefolkningen (fra 1966-68-kohortene) som har funnet sysselsetting i privat og offentlig tjenesteyting i industrikommunene, ca 60% underrepresentert i forhold til landssnittet.

Som sagt er det stor variasjoner mellom kommunetyper, kjønn og kohorter, samt mellom ungdomsbefolkningens og voksenbefolkningens arbeidstilknytning. Men hovedtendensen er at i de *fleste utvalgs kommunene er det en lavere andel unge som velger yrker innenfor primær- og sekundærnæringene enn det er voksne sysselsatt i næringene i dag. Til sammenligning er det flere som velger sysselsetting innenfor offentlig og privat tjenesteyting enn det er voksne sysselsatt i næringene. Ubalansen mellom unges arbeidsvalg og muligheter i oppvekstkommunene er således økende.*

Hvordan denne ubalansen utarter seg i de enkelte utvalgs kommunene, kan studeres nærmere i tabell 6.6 og 6.7. Dersom de to tabellene kombineres, får man frem i hvilken grad det er samsvar eller mangel på sådan mellom næringsstruktur og ungdommens yrkesvalg i de enkelte utvalgs kommunene. For de fleste kommunenes vedkommende ligger andelen voksne sysselsatt i primær- og sekundærnæringen godt over andelen i ungdomsbefolkningen som har valgt disse yrkene. Likevel er primær- og sekundærnæringene godt overrepresentert i forhold til landsgjennomsnittet også i ungdomsbefolkningen. De mest åpenbare unntakene er kvinner i 1957-59- kohortene oppvokst i henholdsvis Ullensvang, Lebesby og Nordkapp. Blant disse aldersgruppene er ikke en eneste kvinne registrert sysselsatt i primærnæringene.

Tabell 6.6. Næringsinnslag i ungdomsbefolkningen, etter kohorter, kjønn og enkeltkommuner. Landgjennomsnitt = 100

Menn 1957-59	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	86	12	343	153	463	78
- industri	139	183	72	132	72	59
- privat tj.yt	63	63	95	78	63	110
- off. tj.yt	83	94	124	81	121	113
- ikke sysselsatt	128	47	74	88	120	153
Kvinner 1957-59	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	65	52	0	203	0	0
- industri	141	244	126	98	109	81
- privat tj.yt	107	108	104	87	114	86
- off. tj.yt	112	93	83	97	108	103
- ikke sysselsatt	63	61	123	111	77	123
Menn 1966-68	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	117	46	136	134	294	302
- industri	164	181	78	155	91	70
- privat tj.yt	68	54	57	57	73	82
- off. tj.yt	59	78	138	85	137	93
- ikke sysselsatt	80	77	176	93	100	148
Kvinner 1966-68	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	168	94	319	91	278	81
- industri	129	238	92	79	100	47
- privat tj.yt	57	85	50	68	77	77
- off. tj.yt	132	108	134	145	90	102
- ikke sysselsatt	99	71	108	92	125	134

Tabell 6.7. Næringsinnslag i voksenbefolkningen, etter kohorter, kjønn og enkeltkommuner. Landgjennomsnitt = 100

Menn 1957-59	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	116	16	463	196	639	293
- industri	133	220	65	156	22	70
- privat tj.yt	64	52	100	52	59	61
- off. tj.yt	61	57	101	85	139	187
- ikke sysselsatt	150	33	67	85	161	110
Kvinner 1957-59	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	97	52	261	156	0	0
- industri	166	463	126	94	101	148
- privat tj.yt	95	81	59	76	47	104
- off. tj.yt	89	77	112	115	130	116
- ikke sysselsatt	103	44	102	98	114	61
Menn 1966-68	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	131	0	105	207	365	342
- industri	160	252	73	173	76	85
- privat tj.yt	53	31	100	60	54	72
- off. tj.yt	47	37	160	53	111	87
- ikke sysselsatt	118	41	98	67	163	138
Kvinner 1966-68	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ullensv	1231 Ulvik	2022 Lebesby	2019 Nordkapp
- primærnæring	124	0	0	133	575	0
- industri	179	319	57	77	166	39
- privat tj.yt	56	70	46	78	68	85
- off. tj.yt	137	117	149	106	66	133
- ikke sysselsatt	84	59	118	119	129	101

Vi ser også at for de fleste utvalgskommunene er det flere unge som har valgt sysselsetting i offentlig og privat tjenesteyting enn i innslaget for voksenbefolkningen. Det er også i forholdet mellom andelen unge som velger sysselsetting i tjenesteytende næringer *framfor i industri- og primærnæringer*, at ubalansen i næringstradisjonelle kommuner fremkommer.

6.5 Oppsummering

Alle kommunene i utvalget er næringstypiske primærnærings- eller industrikommuner i distriktene, og den alminnelige oppfatningen er at personer som tar høyere utdanning vil ha vansker med å få arbeid på slike steder. Mange flytter derfor ut. Dette kapitlet har også vist at mange unge som velger arbeid som normalt krever høy utdanning velger å bosette seg i andre kommuner enn oppvekstkommunene. Hvorvidt dette utelukkende handler om mangel på arbeid er imidlertid diskutabelt. Flere av utvalgskommunene er for eksempel *sterkt avhengige av nykommere* (innflyttere) for å fylle ledige stillinger i offentlig sektor. Disse stillingene kunne også unge som er oppvokst i kommunene normalt ha ”valgt” dersom de hadde ønsket dette. Men mange velger heller utflytting og finner sysselsetting i andre kommuner. Utflyttingen er betydelig på tvers av kommunetyper, kjønn og kohorter. *Alle kommunene er derfor avhengige av nykommere for å begrense folketallsnedgangen og opprettholde rekrutteringen til næringslivet.*

På tvers av kommunene, kjønn og kohortstilhørighet er det personer sysselsatt i primær- og sekundærnæringer som har høyest bofasthet. Samtidig synes valg av yrke i privat og offentlig tjenesteyting, å betinge utflytting blant ungdomsbefolkningen. For eksempel har 97% av kvinnene i 1957-59-kohortene som er oppvokst i landbrukskommunene Ullensvang og Ulvik, og som arbeider i privat tjenesteyting, flyttet fra hjemkommunen. Parallelt med at yrkesvalg innenfor tjenesteyting disponerer for utflytting blant ungdomsbefolkningen, fylles deler av tomrommet etter utflytterne av nykommere. At nykommere av samme kjønn, alder, utdanning (jf. kapittel 5) og valgt næringstilknytning flytter til utvalgskommunene, må kunne tolkes som et tegn på at utflytting ikke nødvendigvis handler om mangel på relevant arbeid.

Også en betydelig andel "ikke sysselsatte" blant utflytterne indikerer at arbeid kan være av "mindre" betydning enn antatt.

Det er likevel en tydelig tendens til at unge velger arbeid i næringer som er best tilgjengelig i tjenesteytende kommuner, framfor i kommuner preget av primær- og sekundærnæringer. I de fleste utvalgskommunene ligger andelen voksne sysselsatt i primær- og sekundærnæringen godt over andelen i ungdomsbefolkningen. Unge har heller valgt sysselsetting i offentlig og privat tjenesteyting, og innslaget av slik sysselsetting blant ungdomsbefolkningen er klart større enn i innslaget for voksenbefolkningen. Det er også i forholdet mellom andelen unge som velger sysselsetting i tjenesteytende næringer framfor i industri- og primærnæringer at ubalansen i de næringstradisjonelle kommunene fremkommer.

Jevnt over er det en lavere andel ungdommer som velger yrker innenfor primær- og sekundærnæringene enn det er voksne sysselsatt i næringene i dag. Samtidig er det flere som velger sysselsetting innenfor offentlig og privat tjenesteyting enn det er voksne sysselsatt i slike næringer i utvalgskommunene. Dette gjelder for de aller fleste kohortene og kommunene. Ubalansen mellom unges arbeidsvalg og muligheter i oppvekstkommunene er også økende. Likevel har netto flyttetap mellom de undersøkte aldergruppene vært avtakende.

I kapitlet som følger vil vi se nærmere på hvilke kommunetyper unge fra utvalgskommunene tiltrekkes av, samt hvilke tiltrekningskraft næringstradisjonelle kommuner har på unge som er oppvokst i andre deler av landet.

7. HVOR BLIR DET AV UTFLYTTERNE OG HVILKEN TILTREKNINGSKRAFT HAR UTVALGSKOMMUNENE PÅ INNFLYTTERE?

7.1 Innledning

Det har lenge vært en betydelig flyttestrøm fra mindre distriktskommuner til de større byene, og særlig mot det sentrale Østlandet. Samtidig har flyttestrømmene til distriktskommuner vært langt mindre. I følge Sørli er det kun 5% blant dem som vokser opp i byområder som velger å bosetter seg i distriktskommuner. Dermed har ikke strømmen av nykommere kunnet fylle tomrommet som utflytterne fra distriktene etterlater seg. Så er også tilfellet for de seks utvalgskommunene som dette notatet har konsentrert seg om (jf. kap. 4). Hvilken tiltrekningskraft utvalgskommunene har på nykommere vil bli undersøkt nærmere i det følgende. Men først vil vi konsentrere oss om storbyregionenes tiltrekning av unge som er oppvokst i de seks utvalgskommunene.

7.2 Hvor bosetter utflytterne seg?

Et sentralt moment i diskusjonen om flytting fra distriktskommuner er tiltrekningskraften andre kommuner eller regioner har på befolkningen. Den mest etablerte antagelse er at utflyttere ofte bosetter seg i sentrale byområder. For å undersøke dette har Sørli (1999/2000) utviklet et analyseredskap som er kalt "flyttemagneten". Tabell 7.1. og 7.2. viser "flyttemagnetene" for hver kohort etter kjønn og for kommunene i utvalget.

Den såkalte "flyttemagneten" måler styrken på flyttestrømmene mellom ulike regioner i forhold til folketallet i mottakerregionen. Tallene i hver linje viser tiltrekningskraften som kommunene og regionene i tabellhodet har på flyttere som har forlatt utvalgskommunene og regionen i forspalten. Magneten *måler ikke størrelsen* på flyttestrømmen, men *tiltrekningen* de ulike utvalgskommunene og regionene har gitt at man flytter. Tall over eller under 100 angir hvor mye sterkere eller svakere strømmene er i forhold til om alle flytterne skulle fordelt seg jevnt i henhold til den regionale fordelingen av årskullet ved starten av aldersfasen.

Av tabellene ser vi for eksempel at nabokommunene Ulvik og Ullensvang samt Nordkapp og Lebesby har gjensidig tiltrekningskraft på hverandre, mens det ikke finnes noen innbyrdes ”utveksling” mellom de to industrikommunene. De innbyrdes relasjonene mellom utvalgskommunene (plassert innenfor den markerte boksen) er imidlertid ”mindre” interessant. I stedet skal vi konsentrere oss om relasjonene mot andre regioner og mot storbyområdene. Da kan vi for eksempel få fram om det er storbyområdene, dvs Sør-Norge sentralt, Vestlandet sentralt og Tromsø, eller om det er andre distriktskommuner enn oppvekstkommunene utflytterne tiltrekkes av. Ved å sammenligne tabellene kan vi også undersøke om det finnes forskjeller mellom utvalgskommunene, mellom kjønn og mellom de to kohortene.

Tabell 7.1 Flyttemagnet, menn og kvinner 1957-59.

Menn 1957-59.	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ulvik	1231 Ullensv	2022 Lebes.	2019 Nordk.	S-N sentralt	S-N ellers	Vestl. sentralt	Vestl. ellers	Tromsø	N-N ellers
826 Tinn	0	0	0	0	0	0	133	152	86	10	0	29
1424 Årdal	0	0	0	1061	0	0	85	76	140	219	93	0
1233 Ulvik	0	0	0	0	0	0	87	27	408	97	0	0
1231 Ullensv	0	0	0	0	0	0	78	17	227	284	0	0
2022 Lebesby	0	0	0	0	0	0	65	80	29	24	620	407
2019 Nordkapp	0	0	0	0	0	0	93	38	33	35	1504	300
S-N sentralt	128	38	0	0	38	25	0	157	89	40	126	59
S-N ellers	69	57	46	27	75	0	180	0	43	27	48	32
Vestl. sentralt	0	27	198	528	0	36	131	53	0	173	77	30
Vestl. ellers	29	215	441	288	0	32	114	42	260	0	71	27
Tromsø	0	0	0	0	0	420	141	46	68	19	0	266
N-N ellers	34	55	0	0	165	409	139	49	67	31	1238	0
Kvinner 1957-59	826 Tinn	1424 Årdal	1233 Ulvik	1231 Ullensv	2022 Lebes.	2019 Nordk.	S-N sentralt	S-N ellers	Vestl. sentralt	Vestl. ellers	Tromsø	N-N ellers
826 Tinn	0	0	0	0	0	0	154	149	35	22	0	10
1424 Årdal	0	0	0	0	0	0	96	79	62	261	0	14
1233 Ulvik	0	0	0	3369	0	0	36	59	360	165	0	0
1231 Ullensv	0	0	3524	0	0	0	63	27	279	244	0	12
2022 Lebesby	0	0	0	0	0	0	98	52	38	16	406	374
2019 Nordkapp	0	0	0	0	1509	0	67	64	66	35	1145	315
S-N sentralt	87	42	186	81	48	20	0	165	71	48	73	50
S-N ellers	148	36	69	40	36	15	178	0	40	34	66	29
Vestl. sentralt	26	0	137	399	0	0	112	55	0	213	83	30
Vestl. ellers	25	129	401	448	0	14	108	49	261	0	71	24
Tromsø	0	120	0	0	418	173	133	50	73	33	0	251
N-N ellers	30	35	80	46	165	205	138	52	56	44	1165	0

Det første vi kan lese ut av tabell 7.1. er at utflytterne fra 1957-59-kohortene først og fremst trekker mot boområder i utvalgskommunenes respektive landsdeler. Utflyttere fra Tinn søker således mot Østlandsregionene (S-N), utflyttere fra Årdal, Ulvik og Ullensvang mot Vestlandsregionene og utflytterne fra de to Finnmarkskommunene mot regioner i Nord-Norge. Dessuten ser vi at tiltrekningskraften er betydelig sterkere fra nord mot sør, enn vise versa.

Menn fra 1957-59- kohortene trekkes i større grad enn kvinner mot sentrale byområder. Likevel har ikke sentrale områder samlet sett særlig større tiltrekningskraft på utflytterne enn boområder utenfor storbyene. Med andre ord foretrekker unge som er oppvokst i utkantkommuner i like stor grad å bosette seg i andre distriktskommuner som i storbyene.

Her finnes imidlertid forskjeller mellom kjønn og mellom de ulike utvalgs-kommunene. Blant utflytterne fra Lebesby og Nordkapp ser vi at Tromsø går av med den ”suverene seieren”, og at menn i større grad enn kvinner trekkes mot en sentral bosetting. Sentrale boområder har også langt større tiltrekningskraft på menn enn kvinner fra henholdsvis Årdal, Ulvik og Ullensvang. Fra de fleste utvalgskommunene har kvinner fra den eldst aldersgruppen mer desentraliserte bosettingspreferanser enn menn.

Ser vi på flyttemagnetene for 1966-68-kohortene finner vi nokså identiske relasjoner (tabell 7.2), der utflytterne først og fremst søker mot alternative bosteder i egen landsdel. Unntaket er kvinner fra Ullensvang som i større grad trekkes mot det sentrale Østlandet heller enn Vestlandet.

Sammenligner vi flyttemagnetene for menn fra de to kohortene finnes ikke et entydig mønster. For noen utvalgskommuner er imidlertid sentrale byområders tiltrekningskraft sterkere for den yngste kohorten enn den eldste. Dette gjelder særlig for menn fra Ullensvang, og kan sannsynligvis settes i sammenheng med at en økende andel menn fra denne kommunen søker mot utdanning som knytter dem til arbeid i offentlig tjenesteyting (jf kapittel 5). Men som for den eldste kohorten er *boområder utenfor de sentrale byene vel så attraktive for de mannlige utflytterne*. Det samme er

tilfelle for de yngste kvinnene. Samlet sett er også alternative distriktskommuners tiltrekningskraft større enn byenes (jf. også tabell 7.3 og 7.4).

Tabell 7.2. Flyttemagnet, menn og kvinner 1966-68

Menn 1966-68	826	1424	1233	1231	2022	2019	S-N	S-N	Vestl.	Vestl.	Tromsø	N-N
	Tinn	Årdal	Ulvik	Ullensv.	Lebes.	Nordk.	sentralt	ellers	sentralt	ellers		ellers
826 Tinn	0	0	0	0	0	0	127	186	46	20	0	0
1424 Årdal	0	0	0	0	0	0	101	42	176	224	0	11
1233 Ulvik	0	0	0	0	0	0	42	0	230	404	0	0
1231 Ullensv	0	0	10945	0	0	1741	62	27	299	213	0	0
2022 Lebesby	0	0	0	0	0	2416	105	25	26	0	712	386
2019 Nordka.	0	0	0	0	0	0	106	21	57	38	525	345
S-N sentralt	150	94	312	26	113	50	0	136	113	49	91	71
S-N ellers	197	97	57	14	0	9	178	0	48	24	37	31
Vestl. sentralt	39	124	820	338	99	0	149	42	0	140	94	40
Vestl. ellers	33	259	570	169	0	18	125	32	247	0	55	24
Tromsø	194	0	0	0	488	214	167	38	55	24	0	192
N-N ellers	58	76	0	0	341	321	142	44	68	33	970	0
Kvinner 1966-68	826	1424	1233	1231	2022	2019	S-N	S-N	Vestl.	Vestl.	Tromsø	N-N
1966-68	Tinn	Årdal	Ulvik	Ullensv.	Lebes.	Nordk.	sentralt	ellers	sentralt	ellers		ellers
826 Tinn	0	0	0	0	0	0	137	174	13	23	0	30
1424 Årdal	0	0	0	0	0	0	62	0	251	336	0	0
1233 Ulvik	0	0	0	0	0	0	53	19	261	291	0	31
1231 Ullensv	0	0	0	0	0	0	130	64	35	244	0	0
2022 Lebesby	0	0	0	0	0	4331	29	38	0	0	1193	553
2019 Nordka.	0	0	0	0	2167	0	84	55	45	30	698	337
S-N sentralt	185	62	35	73	27	63	0	153	84	50	108	59
S-N ellers	113	72	0	63	16	55	176	0	48	26	36	32
Vestl. sentralt	62	355	252	52	0	45	132	44	0	181	92	37
Vestl. ellers	97	414	451	61	60	35	116	36	261	0	44	26
Tromsø	0	1542	0	0	0	0	145	32	77	33	0	247
N-N ellers	31	89	25	0	155	295	134	49	64	30	1108	0

Selv om ”dragningen” mot sentrale boområder er nokså stabil over tid har det foregått et visst skifte mellom kjønn. Mens storbyene hadde større tiltrekningskraft på menn enn kvinner i den eldste aldersgruppen, er situasjonen motsatt for den yngste. For 1966-68-kohortene har sentrale boområder sterkere tiltrekningskraft på kvinner enn menn, mens mennene i større grad enn tidligere trekkes mot ikke-sentrale bosteder. Omskiftet i kvinners og menns draging mot by- visa vis distriktsområder kan dessuten knyttes opp mot tidligere omtalte ulikheter i kvinners og menns utdannings- og arbeidsvalg. Kvinners valg synes i større grad enn mennenes å diskvalifiserer dem

for arbeid i mange utkantkommuner, og særlig de mest næringstradisjonelle (jf kap. 3 og 5). Dessuten virker storby-magneten sterkest på dem med høy utdanning, og som allerede vist (jf. kapittel 5) har kvinner høyest utdanning.

Til tross for det omtalte skiftet mellom kjønn, trekkes fortsatt utflytterne i sterkere grad mot bosteder utenfor de mest sentrale boområder. Unntaket er utflytterne fra Lebesby og Nordkapp. De trekkes klart mot byområder.

Byområdenes tiltrekningskraft er stor, men andre distriktskommuner enn oppvekst-kommunene er vel så attraktive boområder for dem som velger å flytte. Stor utflytting fra de aller fleste utkantkommuner og til andre distriktskommuner ender dermed *i omfordelig av distriktsungdommer, der utkantene betinges av og "tærer på hverandres" synkende antall unge.* "Byungdommer" synes i langt mindre grad å bli tiltrukket av utkantene.

7.3 Utvalgskommunenes tiltrekningskraft på unge voksne

Snur vi perspektivet i de to skisserte tabellene og ser på valgskommunenes appell på nykommere, ser vi også konturene av valgskommunenes svakere tiltrekningskraft på unge oppvokst i sentrale områder. Fra 1957-59-kortene ser vi at tiltrekningskraften er klart størst blant personer bosatt utenfor storbyområdene. Geografisk nærhet har stor betydning, slik at valgskommunene først og fremst henter nyinnflyttere fra sine nabokommuner og respektive landsdeler.

Det samme mønstret finner vi for de yngste kohortene. Rekruttering av nykommere skjer først og fremst fra områder med geografisk nærhet, og tiltrekningskraften er større fra andre distriktskommuner enn fra storbyene. Men valgskommunenes tiltrekning er større blant 1966-68-kohortene som er oppvokst i sentrale områder, enn blant de eldste kohortene. Dette gjelder særlig blant menn, men også blant kvinnene. At utkantkommunene har større appell på unge menn enn kvinner, faller inn i tidligere omtalte utviklingstrekk, der flere av valgskommunene har opplevd nedadgående tilstrømming av kvinnelige nykommere (kapittel 4). For eksempel har Ullensvang klart redusert appell på yngre kvinner. Dette faller også sammen med stor utflytting blant kvinner oppvokst i kommunen (jf. kap. 4).

Utvalgskommunenes tiltrekningskraft er imidlertid varierende, og størst attraktivitet blant de yngste har Årdal og Ulvik. Men samlet sett inngår alle *utvalgskommunene i konkurranse med andre tynt befolkede områder om best tiltrekningskraft på nykommere*. De konkurrerer først og fremst om unge fra andre befolkningsknappe områder, og i mindre grad om unge fra byområder.

7.4 Sentralisering og utdanning

Flyttemagnetene har gitt generelle opplysninger om de ulike utvalgskommunenes og regionenes tiltrekningskraft på kvinner og menn uavhengig av deres utdanning. I kapittel 4 så vi at utflyttingen fra utvalgskommunene er nedadgående, men fortsatt stor. En betydelig del av denne utflytting går dessuten mot storbyene (tabell 7.3 og 7.4), selv om strømmen er avtakende.

Totalt sett bosatte 46% av utvalgskommunenes 1957-59-kohorter seg i sentrale byområder, mens andelen for 1966-68-kohortene er sunket til 39%. Dette gjelder for alle dem som har tatt høy utdanning og som har opprinnelse fra en av utvalgskommunene. Andelen blant dem som har valgt høy utdanning og som velger å bosette seg i oppvekstkommunene har samtidig økt fra 23% til 35%.

Det finnes imidlertid forskjeller i bostedsvalg mellom kohortene, mellom kjønn og mellom valgt utdanning (tabell 7.3 og 7.4). For å illustrere dette har vi aggregert tallmaterialet, slik at alle utvalgskommunens kohorter med høy utdanning fremstår som en samlet enhet før prosentuering er foretatt. Da ser vi for eksempel at andelen kvinner og menn som velger å bosette seg sentralt totalt sett er identisk (43% for begge kjønn når vi aggregerer kohortene). Vi ser også at en økende andel med høy utdanning velger å bli, og at andelen som velger sentrale boområder er avtakende mellom kohortene og for begge kjønn.

De yngste kvinnene har et mer desentralisert bosettingsmønster enn de eldste, men de er likevel mer sentralisert i bostedsvalg enn yngre menn (jf. også flyttemagnetene). Da antallet kvinner med høy utdanning er klart høyere enn antallet menn, taper også utvalgskommunene mest på kvinners utflytting (tabell 7.3. og 7.4).

Dersom vi ser nærmere på utdanningsvalgenes utslag på bostedsvalg, finner vi også noen tydelige mønstre (tabell 7.3. og 7.4). I tabell 7.4 har vi aggregert alle utvalgs-kommunene etter kvinner og menn med høy utdanning og fordelt dem på bosted.

Tabell 7.3 Unge med høy utdannings bosettingsmønster. Aggregerte tall

Menn 1957-59	Bosatt i oppvekstkommunene	Bosatt sentralt	Bosatt utenfor sentralt område	Totalt	N=
Almen/samf.vit./økonomi	22	39	39	100	18
Humaniora/undervisning/helse	23	48	29	100	52
Industri/håndverk/teknikk	29	54	17	100	71
Samferdsel/jordbruk/fiske	33	42	25	100	12
Totalt	27	49	24	100	153
N=	41	75	37		153
Kvinner 1957-59	Bosatt i oppvekstkommunene	Bosatt sentralt	Bosatt utenfor sentralt område	Totalt	N=
Almen/samf.vit./økonomi	20	51	29	100	51
Humaniora/undervisning/helse	20	39	41	100	129
Industri/håndverk/teknikk	12	65	23	100	17
Samferdsel/jordbruk/fiske	33	33	33	100	3
Totalt	20	44	36	100	200
N=	39	88	73		200
Menn 1966-68	Bosatt i oppvekstkommunene	Bosatt sentralt	Bosatt utenfor sentralt område	Totalt	N=
Almen/samf.vit./økonomi	32	32	36	100	44
Humaniora/undervisning/helse	44	40	16	100	25
Industri/håndverk/teknikk	25	41	34	100	59
Samferdsel/jordbruk/fiske	43	14	43	100	7
Totalt	32	36	32	100	135
N=	43	49	43		135
Kvinner 1966-68	Bosatt i oppvekstkommunene	Bosatt sentralt	Bosatt utenfor sentralt område	Totalt	N=
Almen/samf.vit./økonomi	35	40	25	100	52
Humaniora/undervisning/helse	40	38	22	100	99
Industri/håndverk/teknikk	32	57	11	100	28
Samferdsel/jordbruk/fiske	0	100	0	100	1
Totalt	37	42	21	100	180
N=	67	75	38		180

Fra tabell 7.4 ser vi for det første at det jevnt over er en liten andel unge med høy utdanning som blir i oppvekstkommunene. Selv om byområdene tar til seg et stort antall unge med høy utdannelse, tilfaller flertallet av unge boområdene utenfor de mest sentrale delene av landet. Storbyene henter størst gevinst blant unge med almen samt undervisnings- og helsemessig utdanning. Dette blir tydeligst om vi opererer med absolutt antall, og det gjelder i større grad blant kvinner enn menn. Dette

bekrefter for så vidt tidligere omtalte tendenser til at kvinner oppvokst i de næringstradisjonelle utvalgs kommunene som velger almen samt undervisnings- og helsemessig utdanning på høyt nivå har størst tilbøyelighet til utflytting (jf. kap.5). Og svært mange av disse bosetter seg i byområder.

Tabell 7.4 Unge med høy utdannings bosettingsmønster, aggregerte tall.

Menn 1957-59 samt 1966-68-kohortene	Bosatt i oppvekstkommunene	Bosatt sentralt	Bosatt utenfor sentralt område	Totalt	N=
Almen/samf.vit./økonomi	29	39	37	100	62
Humaniora/undervisning/helse	30	45	25	100	77
Industri/håndverk/teknikk	28	48	24	100	130
Samferdsel/jordbruk/fiske	36	32	32	100	19
Totalt	29	43	28	100	288
N=	84	124	80		288
Kvinner 1957-59 samt 1966-68-kohortene	Bosatt i oppvekstkommunene	Bosatt sentralt	Bosatt utenfor sentralt område	Totalt	N=
Almen/samf.vit./økonomi	27	46	27	100	103
Humaniora/undervisning/helse	29	38	33	100	288
Industri/håndverk/teknikk	24	60	16	100	45
Samferdsel/jordbruk/fiske	25	50	25	100	4
Totalt	28	43	29	100	380
N=	106	163	111		380

7.5 Oppsummering

Et sentralt moment i diskusjonen om flytting fra distriktskommuner er tiltrekningskraften andre kommuner eller regioner har på befolkningen. Den mest etablerte antagelse er at utflyttere ofte bosetter seg i sentrale byområder. Men dette kapitlet har vist at *områder utenfor de sentrale byene er vel så attraktive bosteder for utflytterne. Samlet sett har distriktskommuner større tiltrekningskraft enn byene.*

”Dragningen” mot sentrale boområder har vært nokså stabil, men det har foregått et visst skifte mellom kjønn. Mens storbyene hadde større tiltrekningskraft på menn enn kvinner i den eldste aldersgruppen, er situasjonen motsatt for den yngste. For 1966-68-kohortene har sentrale boområder sterkere tiltrekningskraft på kvinner enn menn, mens mennene i større grad enn tidligere trekkes mot ikke-sentrale bosteder.

Omskiftet i kvinners og menns draging mot by- visa vis distriktsområder kan til en viss grad knyttes opp mot ulikheter i kvinners og menns utdannings- og arbeidvalg. Kvinners valg synes i større grad enn mennenes å diskvalifiserer dem for arbeid i mange utkantkommuner, og særlig de mest næringstradisjonelle (jf kap. 3 og 5). Dessuten virker storby-magneten sterkest på dem med høy utdanning, og kvinner har høyere utdanning enn menn.

Til tross for flyttemagnetens skiftende styrke på kjønn, trekkes fortsatt utflytterne i sterkere grad mot bosteder utenfor de mest sentrale boområder. Dette flyttesystemet skaper i sum en innbyrdes omfordelig av et synkende antall distriktsungdommer, der utkantene betinges av og "tærer på hverandres" unge. Storbyene tar til seg ca. 1/3-del av hver kohort, og distriktskommunene må konkurrere gjensidig om den resterende 2/3-del. Samtidig er det kun et lite antall unge som vokser opp i byområder som velger distriktskommuner som bosted (ca. 5%).

Rekruttering av nykommere til utvalgskommunene skjer først og fremst fra områder med geografisk nærhet, og tiltrekningskraften er større fra andre distriktskommuner enn fra storbyene. Utvalgskommunenes tiltrekningskraft på unge oppvokst i byområder er imidlertid noe sterkere for 1966-68-kohortene, enn blant de eldste. Dette gjelder særlig blant menn, men også blant kvinnene. At utkantkommunene har større appell på unge menn enn kvinner, vises også i at flere av utvalgskommunene har opplevd nedadgående tilstrømming av kvinnelige nykommere (kapittel 4). For eksempel har Ullensvang klart redusert appell på yngre kvinner. Dette faller sammen med stor utflytting blant kvinner oppvokst i kommunen (jf. kap. 4).

Utvalgskommunenes tiltrekningskraft er imidlertid varierende, og størst attraktivitet blant de yngste har Årdal og Ulvik. Men samlet sett inngår alle *utvalgskommunene i konkurranse med andre tynt befolkede områder om best tiltrekningskraft på nykommere*. De konkurrerer først og fremst om unge fra andre befolkningsknappe områder, og i mindre grad om unge fra byområder.

Blant unge med høy utdanning fra utvalgskommunene har vi også vist at flertallet velger desentraliser bosetting. De yngste kvinnene har dessuten et mer desentralisert

bosettingsmønster enn de eldste, men de er likevel mer sentralisert i bostedsvalg enn yngre menn. Da antallet kvinner med høy utdanning er klart høyere enn antallet menn, taper også utvalgskommunene mest på kvinners utflytting (tabell 7.3. og 7.4).

Selv om byområdene fortsatt tar til seg et stort antall unge med høy utdanning, tilfaller flertallet av unge boområdene utenfor de mest sentrale delene av landet. Storbyene henter størst gevinst blant unge med almen samt undervisnings- og helsemessig utdanning. Og flertallet i disse utdanningsgruppene er kvinner.

8. OPPSUMMERING OG ANSATSER TIL SPØRSMÅL FOR VIDERE UNDERSØKELSER

8.1 Oppsummering

Hensikten med dette arbeidsnotatet har vært å skape en statistisk ramme for forskningsprosjektet ”Moderne ungdommers liv og konstruksjon av marginale steder”. Å forstå hvilke stedlige og samfunnsmessige prosesser og relasjoner som fører store ungdomskull ut av kommuner og steder preget av industri, fiskeri og landbruk, hvilke som knytter unge til slike steder og kommuner samt hvilke hindringer som begrenser tilbakeflyttinger og nyinnflyttinger, er forskningsprosjektets hovedmål. Unges forhold til utdanning, arbeid og sted er sentrale analytiske innfallsvinkler til prosjektet.

Unge beslutninger knyttet til utdanning, arbeid, flytting og bosted har også vært de viktigste variablene for dette arbeidsnotatets analyser. Med utgangspunkt i seks næringstradisjonelle kommuner har fokus blitt rettet mot forskjeller, likheter og spesifikke mønstre knyttet til to aldersgruppers utdannings-, arbeids-, flytte- og bostedsvalg, med den hensikt å kunne avdekke om det finnes noen tydelige mønstre som knytter noen grupper av unge til næringstradisjonelle kommuner og fører andre ut av slik kommuner. Spørsmål knyttet til ”match og/eller mismatch” mellom unges utdannings- og arbeidsvalg på den ene siden, og muligheten til å omsette gitte valg i kohortenes respektive oppvekstkommuner på den andre har vært sentralt i analysene.

Denne koblingen mellom ”muligheter og valg” har tatt utgangspunkt i hvilke arbeidstilbud som finnes i utvalgskommunene samt hvilke kompetansenivå som finnes i utvalgskommunenes yrkesaktive befolkning (kapittel 3). De seks kommunene som analysene har handlet om, har stort innslag av yrker koblet til henholdsvis industri-, fiskeri- og landbruksnæringer. Dette er tradisjonelt sett yrker som ”passer” for den mannlige delen av befolkning. Kvinnene henter hovedsakelig sin lønnsinntekt fra offentlig og privat tjenesteyting. Kvinnenes andel av arbeidsmarkedet i utvalgskommunene er imidlertid lav sammenlignet med ”normalen” for landet. Næringstradisjonelle kommuner har både ”mannsdominerte” arbeidsmarkeder, og

fremstår samtidig som mannskommuner i folketallets sammensetning. Også i yrkesbefolkningens utdanningskompetanse gjenspeiles ubalansen. For eksempel har utvalgskommunene stor forekomst av industrifaglig og primærnæringsrelatert utdanningskompetanse på videregående nivå og på universitets- og høyskolenivå. Samtidig er forekomsten av almene samt humanistiske og undervisnings- og helsemessige utdanningsretninger lav blant yrkesbefolkningen i utvalgskommunene. Særlig andelen yrkesaktive med almen høy utdanning er lav. Denne skjeve sammensetningen i yrkesbefolkningen gir også et bilde av hvem som kan finne innpass (bli inkludert) i næringstradisjonelle kommuner, og hvilke grupper av unge som må søke ut (bli ekskludert).

Arbeidshypotesen for arbeidsnotatets hovedanalyser har vært at unge aldersgrupper (1966-68- kohortene) mer enn eldre (1957-59-kohorter) velger utdanningsnivå og utdanningstyper som i større grad fører dem ut av næringstradisjonelle kommuner. Denne arbeidshypotesen bygger på etablerte antagelser om at økende utdanningsnivå i befolkningen skaper en flyttdrivende effekt.

Faktiske tall for flytting har vist at alle utvalgskommunene har et betydelig flyttetap, men at tapet er nedadgående. Redusert flyttetap fremkommer som resultat av noe økende bofasthet og redusert (men kraftig) utflytting, men først og fremst ved at utvalgskommunene har rimelig god tilstrømning av nyinnflyttere. I flere av utvalgskommunene danner nyinnflyttere den største gruppen i alderskohortene. Når unge som er oppvokst i kommunene i sterk grad flytter ut, er det *nykommerne som skaper den kritiske faktoren for opprettholdelse av folketallet*. Stabiliteten blant nyinnflyttere er imidlertid svært lav, og lav stabilitet sammen med høy utflytting blant kommunenes unge vitner til sammen om *liten tilknytning og svak integrering i utvalgskommunene*. Spørsmål knyttet til tilknytning og integrering i utvalgskommunene har ikke blitt behandlet i dette arbeidsnotatet, men vil bli viktige aspekter ved de mer kvalitative undersøkelser i forskningsprosjektet.

Dette arbeidsnotatet har blant annet søkt svar på om det finnes en sammenheng mellom unges utdanningsnivå og utflytting. Analysene har vist at det ikke nødvendig finnes en slik sammenheng. Flyttetapet er nedadgående på alle utdanningsnivå, men

først og fremst blant unge med middels utdanning. Flyttetapet er også nedadgående blant de med høy utdanning. Men redusert netto flyttetap i utvalgskommunene kommer først og fremst som et resultat av at utflytting blant ungdomsbefolkningen blir noe kompensert med nyinnflytting. Flertallet blant dem som vokser opp i utvalgskommunene og som tar høy utdanning, velger utflytting, men motstrømmen av nyinnflyttere med samme kjønn, alder og utdanningsbakgrunn reduserer det totale flyttetapet.

Selv om utflytting ikke kan knyttes direkte til utdanningsnivå, pågår likevel en klart *selektiv utflytting* – særlig av unge som kjennetegnes av almen utdanning på videregående nivå og på universitets- og høyskolenivå. Også de som velger utdanning rettet mot skole- og helsefag har høy utflyttingsfrekvens. Da flere kvinner enn menn velger slike utdanningsretninger, får også *kvinnenes utdanningsvalg større flyttestrivende effekt enn mennenes*. Størst andel menn velger utdanning knyttet til industri og primærnæringer, og denne gruppen unge har størst tilbøyelighet til å slå rot i utvalgskommunene. Utvalgskommunene får også tilført flest nyinnflyttere med slik utdanning.

Til sammen skaper disse selektive flytteprosessene en overrepresentasjon av visse typer kompetanse og underrepresentasjon av annen kompetanse. Under- og overrepresentasjoner av utdanningskompetanse fremkommer som et resultat av kommunenes næringsgrunnlag, unges valg av utdanning og klart ”selektive” utflyttinger og innflyttinger. I de næringstradisjonelle kommunene som disse analysene har handlet om, produseres overrepresentasjon av unge med utdanning knyttet til industri og primærnæringer og en underrepresentasjon av unge med almen utdanning – særlig på høyt nivå.

Slike ”produksjonsprosesser” forteller også noe om hvem som finner innpass i kommunene. For eksempel er andelen unge som velger almen utdanning på høyt nivå omtrent som i landssnittet for alderskohortene, men når utflyttere trekkes fra og nyinnflyttere legges til, fremstår utvalgskommunene med klar underrepresentasjon av unge med almen høy utdanningskompetanse. Underrepresentasjonen skapes først og fremst fordi utvalgskommunene mangler arbeidstilbud til de med høy almen

utdanning. Derfor velge unge med slik utdanning å flytte. Satt på spissen vil de næringstradisjonelle kommunene fremstå som bosteder for personer med industrifaglig og primærnæringsrelatert utdanning, og flest innbyggere blir menn. Det er også denne befolkningssammensetningen som kjennetegner utvalgskommunene i dag, og ”mannskommune-preget” kan altså bli forsterket.

Forskning som viser at det foregår en regional utjevning av utdanningskompetanse (eks. Sørli 2000), blir i lys av flytteprosessene i de seks utvalgskommunene, en sannhet med modifikasjoner. Flytteprosessene i de seks næringstradisjonelle kommunene er klart selektive, slik at sluttresultatet blir under- og overrepresentasjon av unge med spesifikke faglige kompetanser. De selektive flytteprosessene må nødvendigvis knyttes opp mot klare mangler i arbeidstilbudet i utvalgskommunene.

Unge valg om å flytte ut må imidlertid ses i lys av andre forhold enn de som handler om utdanning og arbeid. At selv unge med ”gode” muligheter for jobb i utvalgskommunene velger å flytte, samtidig som nyinnflyttere med identisk alder, kjønn og utdanning kommer til, viser at muligheten for jobb i utvalgskommunene er til stede. *Dermed synes antagelsene om at fraflytting handler om utdanning og mangel på arbeid om å være tillagt for stor betydning.* Arbeid er selvfølgelig viktig og for enkelte grupper av unge er arbeidstilbudet svært mangelfullt, men kanskje ikke så mangelfullt som vi er blitt ”vant til å høre”.

Det likevel liten tvil om at tilbud av arbeid som krever høy kompetanse er underrepresentert i utvalgskommunene. For eksempel har mellom 8% og 15% av de yrkesaktive i de seks utvalgskommunene høy utdanning, mens mellom 12% og 47% av de to alderskohortene har slik utdanning. Ubalansen mellom unges utdanningsnivå på den ene siden og kompetansenivået blant yrkesaktive i de seks utvalgskommunene på den andre, er således påtagende. Særlig Ullensvang og Ulvik har stort ”gap” i kompetansenivået, først og fremst fordi den relative andelen unge som har valgt å ta høy utdanning er størst i disse to kommunene. Men det er bare i Ullensvang at misforholdet i kompetansenivå gjenspeiles i flyttestatistikken. Totalt sett er det faktisk slik at Lebesby som har lavest utdanningsnivå blant alderskohortene, kan vise til det største flyttetapet. Dette gir nok et argument for at utflytting må forstås og analyseres etter langt flere dimensjoner enn utdanning og arbeid.

Samlet fremstår Årdal og Tinn som å ha lyktes best med reduksjon i fraflyttingen. I disse to kommunene synes også en relativt stor andel unge å velge utdanningsretninger som harmonere med arbeidstilbudet i kommunene. Svar på spørsmålet om hvorvidt unge i dag (1966-1968 – kohortene) velger utdanningsnivå og utdanningsretninger som i større grad enn tidligere generasjoners (1957-1959-kohortene) valgfører dem ut av sin næringstradisjonelle oppvekstkommuner blir dermed tvetydig.

For de to industrikommunene tyder utviklingen på at de yngste kohortene, mer enn de eldste, velger utdanning for å bli og for å få arbeid på stedet (Fosso 1997 og 2000). Samtidig fremstår Årdal og Tinn som de to største og eneste bygdebykommunene i utvalget, og Tinn har det mest varierte arbeidstilbudet til sine unge. Å få bredden av unge til å bli i oppvekstkommunene handler i så fall om kommunestørrelse, bygdebypreg og variert arbeidstilbud til alle utdanningskategorier i befolkningen.

Unge utdannings- og flyttevalg fra de øvrige kommunene (med unntak av Ulvik) gir et motsatt bilde av Årdal og Tinn. Netto flyttetapet er klart større, samtidig som færre blant de yngste enn eldste kohortene velger utdanningsveier som gjør det ”enkler” å bli. Særlig unge fra Ullensvang velger utdanningsveier som fører dem ut av kommunen. Kvinner velger høy almen samt helsefaglig og undervisningsrelatert utdanning, og de har svært høy utflyttingsfrekvens. Stadig flere menn velger også almen utdanning på universitets- og høyskolenivå framfor utdanning knyttet til landbruket, og utflyttingsfrekvensen er parallelt økende blant menn oppvokst i kommunen.

Unge som velger arbeid som normalt krever høy utdanning velger *ofte å bosette seg i andre kommuner enn oppvekstkommunene*. Dette gjelder særlig for unge som har valgt almen høy utdanning og arbeid innen offentlig og privat tjenesteyting. Men hvorvidt valget om å flytte ut utelukkende handler om mangel på arbeid i oppvekstkommunene er diskutabelt. Flere av utvalgskommunene er for eksempel *sterkt avhengige av nykommere* (innflyttere) for å fylle ledige stillinger i offentlig sektor. Disse stillingene kunne også unge som er oppvokst i kommunene, normalt ha ”valgt” dersom de hadde ønsket dette. Men mange velger heller utflytting og finner sysselsetting i andre kommuner. Utflyttingen er betydelig på tvers av kommunetyper,

kjønn og kohorter. Alle kommunene som er derfor avhengige av nykommere for å begrense folketallsnedgangen og opprettholde rekrutteringen til næringslivet.

På tvers av kommunene, kjønn og kohortstilhørighet er det personer sysselsatt i primær- og sekundærnæringer som har høyest bofasthet. Samtidig synes valg av yrke i privat og offentlig tjenesteyting å betinge for utflytting blant ungdomsbefolkningen. For eksempel har 97% av kvinner i 1957-59-kohortene og som er oppvokst i landbrukskommunene og arbeider i privat tjenesteyting, flyttet fra oppvekst-kommunen. Parallelt med at yrkesvalg innenfor tjenesteyting disponerer for utflytting blant ungdomsbefolkningen, fylles deler av tomrommet etter utflytterne opp av nykommere.

At nykommere av samme kjønn, alder, utdanning og valgt næringstilknytning flytter til utvalgskommunene, må kunne tolkes som et tegn på at *utflytting ikke nødvendigvis handler om mangel på relevant arbeid*. Også en betydelig andel ”ikke sysselsatte” blant utflytterne indikerer at arbeid kan være av ”mindre” betydning enn antatt.

Det er likevel en tydelig tendens til at unge velger arbeid i næringer som er best tilgjengelig i tjenesteytende kommuner, framfor i kommuner preget av primær- og sekundærnæringer. I de fleste utvalgskommunene ligger andelen voksne sysselsatt i primær- og sekundærnæringer godt over andelen i ungdomsbefolkningen. Unge har heller valgt sysselsetting i offentlig og privat tjenesteyting, og innslaget av slik sysselsetting blant ungdomsbefolkningen er klart større enn i innslaget for voksenbefolkningen. *Det er også i forholdet mellom andelen unge som velger sysselsetting i tjenesteytende næringer framfor i industri- og primærnæringer at ubalansen i de næringstradisjonelle kommunene fremkommer.*

Jevnt over er det en lavere andel unge som velger yrker innenfor primær- og sekundærnæringer enn det er voksne sysselsatt i næringene i dag. Samtidig er det flere som velger sysselsetting innenfor offentlig og privat tjenesteyting enn det er voksne sysselsatt i slike næringer i utvalgskommunene. Dette gjelder for de aller fleste kohortene og kommunene. *Ubalansen mellom unges arbeidsvalg og muligheter*

i oppvekstkommunene er også økende. Likevel har netto flyttetap mellom de undersøkte aldergruppene vært avtakende.

Et sentralt moment i diskusjonen om flytting fra distriktskommuner er også tiltrekningskraften andre kommuner eller regioner har på befolkningen. Den mest etablerte antagelse er at utflyttere ofte bosetter seg i sentrale byområder. Men dette arbeidsnotatet har vist at *områder utenfor de sentrale byene er vel så attraktive bosteder for utflytterne. Samlet sett har distriktskommuner større tiltrekningskraft enn byene.*

”Dragningen” mot sentrale boområder har vært nokså stabil, men det har foregått et visst skifte mellom kjønn. Mens storbyene hadde større tiltrekningskraft på menn enn kvinner i den eldste aldersgruppen, er situasjonen motsatt for den yngste. For 1966-68-kohortene har sentrale boområder sterkere tiltrekningskraft på kvinner enn menn, mens mennene i større grad enn tidligere trekkes mot ikke-sentrale bosteder.

Omskiftet i kvinners og menns draging mot by- visa vis distriktsområder kan til en viss grad knyttes opp mot ulikheter i kvinners og menns utdannings- og arbeidsvalg. *Kvinnens valg synes i større grad enn mennenes å diskvalifiserer dem for arbeid i mange utkantkommuner, og særlig i de mest næringstradisjonelle.* Dessuten virker storby-magneten sterkest på dem med høy utdannelse, og kvinner har høyere utdanning enn menn.

Til tross for flyttemagnetens skiftende styrke på kjønn, trekkes fortsatt utflytterne i sterkere grad mot bosteder utenfor de mest sentrale boområder. Dette flyttesystemet skaper *i sum en innbyrdes omfordelig av et synkende antall distriktsungdommer, der utkantene betinges av og ”tærer på hverandres” unge.* Storbyene tar til seg ca. 1/3-del av hver kohort, og distriktskommunene må konkurrere gjensidig om den resterende 2/3-del. Samtidig er det kun et lite antall unge som vokser opp i byområder som velger distriktskommuner som bosted (ca. 5%).

Rekruttering av nykommere til utvalgskommunene skjer først og fremst fra områder med geografisk nærhet, og tiltrekningskraften er større fra andre distriktskommuner

enn fra storbyene. Utvalgskommunenenes tiltrekningskraft på unge oppvokst i byområder, er imidlertid noe sterkere blant de yngste enn eldste. Dette gjelder særlig blant menn, men også blant kvinnene. At utkantkommunene har større appell på unge menn enn kvinner, vises også i at flere av valgskommunene har opplevd nedadgående tilstrømming av kvinnelige nykommere. For eksempel har Ullensvang klart redusert appell på yngre kvinner. Dette faller også sammen med stor utflytting blant kvinner oppvokst i kommunen.

Utvalgskommunenenes tiltrekningskraft er imidlertid varierende. Men samlet sett inngår alle *utvalgskommunene i konkurranse med andre tynt befolkede områder om best tiltrekningskraft på nykommere*. De konkurrerer først og fremst om unge fra andre befolkningsknappe områder, og i mindre grad om unge fra byområder.

Blant unge med høy utdanning fra valgskommunene har vi også vist at flertallet velger desentraliser bostetting. De yngste kvinnene har dessuten et mer desentralisert bosettingsmønster enn de eldste, men de er likevel mer sentralisert i sine bostedsvalg enn yngre menn. Da antallet kvinner med høy utdanning er klart høyere enn antallet menn, taper også valgskommunene mest på kvinners utflytting.

Selv om byområdene fortsatt tar til seg et stort antall unge med høy utdannelse, tilfaller flertallet av unge boområdene utenfor de mest sentrale delene av landet. Storbyene henter imidlertid stor gevinst blant unge med almen samt undervisnings- og helsemessig utdanning. Og flertallet i disse utdanningsgruppene er kvinner.

Totalt sett har dette arbeidsnotatet vist at næringstradisjonelle kommuner først og fremst fremstår som bosteder for unge som velger utdanning og arbeid rettet mot industri- og primærnæringene. Flere menn enn kvinner finner derfor innpass i slike kommuner. Kvinner velger i større grad almen utdanning og utdanning koplet mot undervisnings- og helsesektoren. Slike utdannings- og yrkesvalg er også vanskeligere å få omsatt i de næringstradisjonelle kommunenes arbeidsmarkeder. Derfor trekkes kvinner mot kommuner med større innslag av tjenesteytende næringer framfor kommuner preget av industri- og primærnæringer.

8.2 Videre forskning

Arbeidsnotatet har gitt noen svar på utdanningens og arbeidets betydning for forståelse av hvorfor noen blir og andre forlater sine oppvekstkommuner. Men langt flere dimensjoner ved unges liv må trekkes inn dersom vi vil forstå unge generasjoners flyttinger.

Særlig spørsmål knyttet til ulike flyttegruppers livshistorier må undersøkes nærmere. Unges livshistorier handler først og fremst om identitet og om meningsdimensjoner, samt om hvordan identitet og væremåter alltid er koplet til romlige system og steder som er hierarkisk relatert i forhold til hverandre. Dette betyr at vi rangerer steder i forhold til hverandre på grunnlag av ”personlige” verdier og meninger. Steder blir da til mer enn geografisk plasseringer, de blir heller til steder ”for noe og for noen” (Shields 1991), og der enkelte steder blir ”inkludert” og andre blir ”marginalisert” i unges liv og bevissthet.

Britisk bygdeforskning har for eksempel vist at ”sense of community”, ”rural idyll” og ”an appropriate family environment in which to bring up children” er konstituerte bygderepresentasjoner som *avgjør valget* om å forlate byen til fordel for landsbygda. Men den ”rurale idyll” kan for andre være et argument til fordel for mer anonyme boområder (Fosso 1997 og 1998b). Hvilke bygderepresentasjoner og byrepresentasjoner som finnes blant unge, og hvilken betydning gitte representasjoner har for beslutningen om å bli, flytte fra eller til næringstradisjonelle distriktskommuner blir derfor viktige spørsmål i den kvalitative oppfølgingsdelen i forskningsprosjektet.

I tillegg bør nyinnflyttere i utkantkommuner vies særlig oppmerksomhet, både for å forstå hvorfor de flytter til kommuner i utkantene, men også for å få forståelse av hvorfor så mange flytter videre.

REFERANSER

- Fosso, E.J. 1997: *Industristeders arbeidstilbud og generasjoners forhold til utdanning, arbeid og sted – eksempelet Årdal*. Dr. grad ved institutt for geografi, Universitetet i Bergen. Bergen.
- Fosso, E.J. 1998a: *Om forståelse av distriktsproblem*. Regionale trender nr. 2 1998. NIBR-OSLO.
- Fosso, E.J. 1998b: *Brød, sirkus eller noe helt annet?* Kronikk i Bergens Tidende, 9. juli 1998.
- Fosso, E.J. 2000: *Lokal meningsproduksjon om industriarbeid og ungdommers praksiser*. I Birkeland, I.J. og B. L. Hansen (red): *Menneskers rom*. Unipub forlag. Oslo.
- Fløysand, A., K.B. Lindkvist og S-E. Jakobsen 2000: *Nordkapp – økonomisk praksis i et fiskeriavhengig lokalsamfunn*. Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift nr. 31. Roskilde.
- Fredriksen, S. 2001: *Distriktskvinnescenarier 2010. Å tyde distriktsveier mot kvinnefremtid*. Under utgivelse.
- Grimsrud, G.M., Guldvik, I. & Fauske, H. 1997: *Kvinner og bosetting i Nord-Gudbrandsdal*. ØF-Rapport 10/1997. Østlandsforskning. Lillehammer.
- Grimsrud, G.M. 2000: *Kvinner på flyttefot*. ØF-rapport nr 13/2000. Østlandsforskning. Lillehammer.
- Hansen, J.C. 1999: *De lokale omstillingsaktørene. En komparativ stedsanalyse*. SNF-Rapport 50/99. Bergen: SNF.
- Hansen, J.C og T. Selstad 1999: *Regional omstilling – strukturbestemt eller styrbar?* Universitetsforlaget. Oslo.
- Heggen, K. og G.M. Olsen 1995): *Ungdom – Utdanningsekspløsjon – nye karrierer?* Forskningsrapport nr. 3. Høgskolen i Volda/Møreforskning.
- Hendriks, C. 1992: *Hvor blir det av Rjukan-ungdommen*. Hovedoppgave i Geografi, Institutt for geografi, Universitetet i Bergen. Bergen.
- Heradstveit, D. og T. Bjørge 1996: *Politisk kommunikasjon*. Tano. Oslo.
- Hordaland Fylkeskommune 1999: *Flytting og flyttemotiv i Hordaland 1998*. Rapport. Bergen: Hordaland Fylkeskommune.
- Juvkam, D. & Sørli, K. 2000: *Demografiske hovedtrekk i fire storbyregioner*. NIBR Prosjektrapport 2000:4. Oslo: NIBR.
- Lindkvist, K.B og A. Fløysand 2000: *Fremmedeie og lokal næringsutvikling: En eksempelstudie av fiskeindustrien i Finnmark*. Økonomisk fiskeriforskning 2/00. Norsk institutt for Fiskeri- og havbruksforskning A/S. Tromsø.
- Lysgård, H.K., A.K. Ryntveit og J. Karlsen (2000): *Å bo på landet – et valg av livsstil*. En studie av Marnaral og Åseral. FoU-rapport 15/2000. Agderforskning. Kristiansand.
- Lønning, D.J. 2000: *Gøy på landet? Landbruk i ei postmoderne tid*. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Shields, R. 1991: *Places on the margin – Alternative geographies of modernity*. Routledge. London/New York.
- Skålnes, S. 2001: *Distriktskvinnescenarier 2010. På leit etter ei framtid*. Samarbeidsrapport NIBR/HIF. Alta-Oslo.

- Steen Jensen, R. 2000: *Realistisk tilnærming til empiri – begrunnelse og eksempel*. I Birkeland, I.J. og B. L. Hansen (red): *Menneskers rom*. Unipub forlag. Oslo.
- Sørli, K. 1995: *Regional demografi – metoder for å studere regional befolkningsutvikling og variasjon i adferdsmønstre*. Oslo: TANO/NIBR
- Sørli, K. 2000: *Klassiske analyser. Flytting og utdanning belyst i livsløps- og kohortperspektiv*. NIBR-notat 2000:121. Oslo.
- Wiborg, A. 1999: *Det er et heilt anna liv – om unge kvinner fra distriktene i høyere utdanning*. Nf-artikler/foredrag nr. 2001/99. Nordlandsforskning. Bødø.
- Øvrelid, H. 1998: *Fremmedeide bedrifter og ensidige fiskerisamfunn. En studie av fiskeindustri og lokalsamfunn i Finnmark. Perspektiver på norsk fiskerinæring*. Rapport 2/98. Kystnæringssentert. Honningsvåg.

SSB-kilder:

- SSBs Aktuelle befolkningstall. 3/99.
SSBs Folke og boligtellinger.